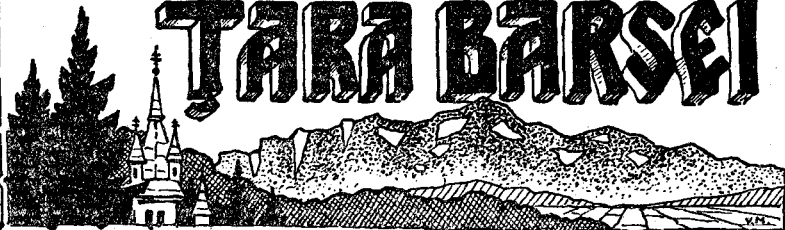

TARA BĂRSEI

A. A. Mureșianu:	Iluzia „dacică“
Sextil Pușcariu:	Hărțile graiului
D. D. Roșca:	Actualitatea lui Descartes
Candid Mușlea:	Protopopul Eustatie Grid
Alex. Ceușianu:	Din trecutul mește- șugarilor
I. Gherghel:	Poeții germani în oglină talmăcirilor românești

PARTEA LITERARĂ :

Aron Cotruș:	Neam al meu.... Rănitul
” ”	Copil de Moț Peste creste ude Ion
D. Olariu:	Natură moartă
S. Tamba:	Din stânga și din dreapta
Ion Lupaș Ion Gherghel Ax. B. I. C.	} Dărl de seamă Dela „Astra“ Brașov

ȚARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, I. Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. *D. Berbecar*,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se
înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să
se publice, vor fi încunoștințați despre
aceasta.

Extrase din articolele publicate în
revistă se pot face plătindu-se tipogra-
fiei numai costul hârtiei și trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu
putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament.
Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații
noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat
domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le
putem lua în considerațiune.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ
costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa
în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista
gratuit un an.

Administrațiunea.

Lucrările și revistele primite la redacție
vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul V.

Martie-Aprilie 1933

No. 2.

Iluzia „dacică“

de Aurel A. Mureșianu

II

Pe timpul când întâlnim mai întâi în scrierile autorilor vechi numele „Dacilor“ la Nordul Dunării, tradiția și legendele, cari înlocuiseră la început istoria scrisă, aveau încă o importanță foarte mare în viața popoarelor. Fie sub forma cântecelor eroice, ca legenda troiană, fie sub forma poveștilor mitologice, fie sub forma istoriei biblice, tradiția orală păstra amintirea faptelor și întâmplărilor trecute, înfrumșețate, idealizate, divinizate și metamorfozate de fantazia omenească. Și dacă ne gândim la autoritatea și respectul de care se bucurau la popoarele de atunci aceste tradiții, legende și povești, putem înțelege mai bine cât de grea a fost munca acelor cari au încercat să ne dea o primă *istorie*, în înțelesul de astăzi, a omenirii.

În această situație a fost și Herodot. El a putut găsi izvoare istorice scrise în analele preoților egipteni, în însemnările „logografilor“ greci, dar în ce privește ținuturile și locurile cari treceau peste orizontul lumii civilizate de atunci — și acesta era cazul cu cea mai mare parte a Europei — el a trebuit să se mulțumească de cele mai multe ori și cu simpla înregistrare a informațiilor verbale și a tradițiilor comunicate în formă de legende sau povești. Foarte importantă din acest punct de vedere este și mărturisirea pe care o face Herodot în cartea VII, cap. 151, a Istoriei sale: „Eu trebuie să spun tot ce se povestește; *nu trebuie însă să le cred pe toate*: și aceasta are valoare pentru întregă istoria mea.“

Herodot și ceilalți istorici vechi au fost nevoiți, din lipsa de cunoștințe geografice și etnografice, să se mărginească, mai ales cu privire la popoarele nordice și nord-vestice europene, la *generalități*. Am văzut în ce larg înțeles întrebuița chiar Herodot cuvântul Schit (Scyth). Aceasta am constatat-o nu numai noi, ci și chiar unul din scriitorii anticității. Cel mai critic dintre geografii vechi, Strabo, ne-o spune lămurit că „*vechii scriitori elini numeau Schiți sau Celto-Schiți pe toți septentrionalii*“.¹⁾ Și Pliniu cel bătrân constatase (Ist. Nat. IV, 25) că „numele Schiților trecuse până și asupra Sarmatilor și Germanilor“. (*Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos*). Și oare nu tot același a fost cazul și cu celelalte nume generale ale popoarelor nordice mai puțin cunoscute Elinilor și Romanilor? Nu au fost mai târziu *Sarmatii*, un amestec de Iranieni și Turanici, cari înaintând până în Carpați și până la hotarele Germanilor, au luat locul Schiților, făcând să dispară subț numele lor toate celelalte popoare ale Europei nord-estice? Nu apar în Tabula Peutingeriană și Slavii de Vest subț numele de *Venedi Sarmatae*, și chiar pe teritoriul Daciei? Nu mai încapă nici o îndoială, că nu numai lipsa de cunoștinț , ci și indiferența față de neamurile „barbare“, cari turburau mereu liniștea statelor lor, au făcut pe Greci și Romani să întrebuițeze *nume colective* pentru denumirea unor grupuri întregi de popoare eterogene. Istoricii greci Appian, Arrian, Plutarch, Pausanias, au trăit cu un veac și mai bine după luptele lui Iuliu Caesar cu Galii-Celți și cu Germanii și cu toate acestea ei nu cunosc în întreaga Europă nord-vestică decât „Celți“. Chiar și Dion Cassiu ne vorbește despre „Celții de peste Rin“, deși el cunoaște și pe „Germani“, despre cari însă nu ne spune că este numele unui popor anumit ci „al celor ce locuiesc în țările septentrionale“ (Istoria, LXXI, 3). Și chiar și Tacit ajunge în încurcătură, voind să definească naționalitatea vecinilor dela răsărit ai Germanilor, a *Venedi-lor*, incontestabil Slavi²⁾, scriind „că trebuie socotiți mai curând Germani, *pentru că își clădesc case stabile*,

1) "Απαντας μὲν δὴ τοὺς προσβόρους, κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν ἑλλήνων συγγραφεῖς σκύθας καὶ κελτοσκύθας ἐκάλουν. — Strabo, *De situ orbis*, Lib. XI. (Ed. Meresbach, Basileae, 1549, p. 487).

2) Lubor Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, Paris 1923, tom. I, p. 54.

poartă scuturi și sunt iuși și îndemânatici la umblet“. De sigur curios gen de definiție a unei naționalități. Dar nu numai Grecii și Romanii ci și Perșii întrebuițau o singură numire pentru toate popoarele nordice, aceea de *Sachi*. Era un obicei pe care-l găsim până și în timpurile mai nouă la Turci, cari numeau *Franci* pe toți Europeanii fără deosebire.

O altă cauză a lipsei de precizie a autorilor vechi la numirea popoarelor a fost și faptul că, în acele timpuri, cele mai multe din popoarele „barbare“ se găseau în plină formație și în continuă migrațiune și se împărțeau uneori în foarte multe *triburi* cu diferite numiri, lipsindu-le un nume general unitar. Acesta a fost cazul chiar și cu Germanii, cari nu aveau încă pe atunci un nume unitar, ci se numeau după nenumăratele lor triburi. *Cei-ce le-au dat numele general de Germani au fost Romanii. Ei nu s'au numit pe sine niciodată astfel, iar numele lor de Deutsch-i nu s'a răspândit și generalizat decât mai târziu.*¹⁾

Și de fapt găsim în scrierile celor vechi zeci și sute de numiri ale triburilor, cari formau grupurile de popoare mai cunoscute, precum erau așa numiții *Illiri, Traci, Pannoni, Celți, Germani etc.* Appian ne spune chiar că Celții s'ar împărți în 400 de „popoare“; între acești „Celți“ el socotea însă și pe Germani. Strabo, Pliniu, Ptolemeu ne dau câteva numiri de astfel de triburi și pentru popoarele din Nordul Dunării și împrejurimile Carpaților, fără însă să le împartă în grupuri precise și lămurite. Un lucru însă bate dela început la ochi. *Scriitorii vechi nu ne vorbesc nimic despre o împărțală pe triburi a faimoșilor „Geți“, ceea ce ar fi fost foarte firesc pentru un neam numărös, puternic și „unitar“, precum au fost și sunt ei încă socotiți de cea mai mare parte a învățaților.* Această împrejurare ne silește să ne punem întrebarea: N'a fost și numele „Get“ un nume colectiv și general ca acela de Schit, Sarmat și Celt? N'a fost tocmai faptul că sub numele de Geți nu s'a înțeles întotdeauna un singur sau unul și același popor, cauza marei confuzii și divergențe de păreri dintre învățați asupra etnicului lor? N'a fost aceasta cauza acelei „mari neînțelegeri a

---

1) „Ein Volk dass sich selbst das Germanische nannte, hat es niemals gegeben“. — E. v. Wietersheim, *Geschichte der Völkerwanderung*, Leipzig 1859, vol. I. p. 274.

istoricilor“ (*historicorum magna dissensio*), cu privire la Geți și la Daci, de care ne vorbește și învățatul humanist Bonfiniu în cartea primă a Decadelor sale? Cum se explică cazul, atât de frecvent, că diferiți autori, vorbind de aceleași evenimente și de *acelaș* popor, îl numesc când *schit*, când *get*, când *celt*, când *trac*, când *bastarn*?

Cel dintâi care numește „Geți“ pe locuitorii dela Dunăre este Herodot; el nu-i amintește însă decât între Dunăre și munții Haemus (Balcanii), deși ne vorbește și despre „Pustia Geților“ dela Nistru și despre „Tissa-Geții“ din stepele Rusiei de astăzi. Despre Geți nu mai aflăm aproape nimic până la expedițiile regilor Macedoniei împotriva popoarelor dunărene, din a două jumătate a veacului al 4-lea înainte de Hr. Cea dintâi este expediția victorioasă a lui Filip II împotriva regelui „schitic“ Atheas, care-și întinsese stăpânirea și asupra gurilor Dunării. Descriind însă aceste evenimente istoricul Trogus Pompeius și după el Iustinus, nu amintesc între popoarele dela Dunăre decât pe Schiți și pe „Istriani“ (Iustinus-Trogus, *Epitomae*, IX, 2). Grecul Appianos, povestind după analele azi pierdute ale regelui egiptean Ptolemăos Lagi, expediția lui Alexandru cel Mare împotriva stăpânitorilor Nordului Dunării, vorbește în termeni generali numai de „Geți“; Iustinus însă, scriind despre expediția ceva mai târzie a lui Zopyrion, generalul lui Alexandru și guvernatorul Traciei, întreprinsă împotriva acelorași dușmani, spune că acesta „a făcut război Schiților“ (*Scythis bellum intulit*). Aceeași expediție e pornită la Curtius Rufus (De rebus gestis Alexandri Magni, X, 1) „împotriva Geților“. După anii 300 înainte de Hr. urmează campania regelui Traciei Lysimach împotriva curajosului rege al ținuturilor de dincolo de Dunăre, Dromihaitis. Pe când unii dintre scriitori fac pe Dromihaitis și cetele sale „Geți“, cei mai mulți (Trogus-Iustin, Diodor Sicilianul, Polyainos) îl numesc „rege al Tracilor“, iar pe supușii săi „Traci“.

În prima jumătate a veacului al doilea înainte de Hr., pe timpul ultimului rege al Macedoniei, Perseos, învins și supus de Romani, popoarele dela Nordul Dunării se pun din nou în mișcare. *De data asta însă, ca despre cel mai puternic popor dela Dunărea de jos, nu auzim vorbindu-se de Schiți sau de Geți, ci de Bastarni.* Deja tatăl lui Perseu, regele Filip V, ceruse ajutorul lor

armat împotriva Romanilor. Solii lui Filip se întorc dela ei cu „tineri nobili și de viță regească, dintre cari unul proiectează chiar o căsătorie între sora lui și fiul lui Filip“ (Titus Livius, *Istoria*, XL, 5). Ei trimit mai târziu și lui Perseu un ajutor de 10.000 călăreți și 10.000 pedestrași. Și oare nu apar și aceștia la unii scriitori sub numele colective ale popoarelor dela Dunăre? Dion Cassius îi numește Schiți, iar Appianos întrebuițează pentru ei și numele de Geți și numele de Bastarni, (Ist. rom.-macedonică, 9 și 16). Vorbind mai târziu de luptele din regiunile Dunării ale lui Caesar August, Appian ne spune lămurit, că *popoarele principale „locuitoare dincolo de Dunăre“, împotriva cărora se făceau pregătirile de război, erau „Dacii și Bastarnii“* (Ist. romano-illirică, 24).

Tit Liviu, cel mai de seamă istoric al Romanilor, nu întrebuițează niciodată cuvântul Get, ci mereu numai pe acela de Bastarn. Chiar războiul din anul 29 în. de Hr. al generalului roman Marcus Licinius Crassus cu popoarele dela Dunăre îl arată ca fiind îndreptat împotriva Bastarnilor și Moesilor iar nu a Geților (Epitomae, 134). Tot Liviu este acela care, vorbind (Cartea 40, cap. 57) de trecerea Bastarnilor, în drumul lor spre Macedonia, prin țara Scordiscilor celți sau gali din regiunile nordice ale Iugoslaviei de astăzi, ne spune că n'au întâmpinat nici o dificultate „având aceeași limbă și moravuri cu ei“ (*Facile Bastarnis Scordiscos iter daturos: nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorrere*). Și Plutarch îi numește „Galații locuitori peste Istru, cari se chiamă Bastarni, luptători călări și războinici“ (Paulus Aemilius, 12). Tot Gali îi numește și Diodor. Plinius și Tacitus îi așează însă între popoarele germanice. „Bastarnii — scrie Tacit — au locuințe, limbă și obiceiuri germane, însă schimbate prin căsătoriile lor cu femei sarmate“. Vorbind de războaiele lui Crassus „cu Dacii și cu Bastarnii“, Strabo spune despre aceștia din urmă că „trebuie considerați fără îndoială drept Schiți“ (Geografia, VII.)¹⁾ Mărturia lui Polybios (XXVI,9) despre „statura înaltă“ a Bastarnilor

---

1) Chiar și Strabon, care e considerat de cel mai bine informat dintre geografii anticității, întrebuițează cuvântul Get în mai multe înțelesuri, aplicându-l și Tracilor dunăreni și Schiților și numind, în aceeași carte a VII-a a Geografiei sale, stepa Bugeacului de astăzi odată *pustia Geților*, iar altădată *„pustia Schiților“*.

și numele cunoscute ale regilor lor: *Clondicus, Deldon, Cotton* și acel „*dux Teutagonus*“ din *Argonautica* lui Valerius Flaccus ne fac însă să înclinăm spre părerea lui Pliniu și Tacit, deși învățații moderni, ca să împace antiteza, îi fac „celto-germani“.

Fapt este că, în măsură ce se lămurește situația politică și etnografică a ținuturilor dela Nordul Dunării, numele colective de Schiți, de Geți și de Sarmați încep să dispară, cedând locul altor nume speciale mai restrânse, ca acelea de Daci, Anarfi, Bastarni, Bessi, Buri, Carpi, Costobochi, Veneți, Galați, Boi, Scordisci, Tauriști, Iasigi, etc. etc., triburi și popoare de origine diversă, însă în continuu proces de amestec și de fuziune.¹⁾

În primul veac al erei creștine numele Get dispare cu totul din monumentele literare și epigrafice. Scriitorii romani de mai târziu nu mai vedeau în câmpiile de astăzi ale Țării Românești decât Sarmați și Bastarni. „Dacii sălășluiesc în munți (Daci montibus inhaerent) ...iar prin câmpiile deschise călăresc Sarmații“ (*Sarmatae patentibus campis inequitant*) scrie *Annaeus Florus* într'un pasaj bine cunoscut al *Epitomelor* sale. *Ovidiu*, cel exilat de împăratul August la Tomi, veche colonie mileziană (*Constanța* de astăzi) nu mai găsește „Geți“ decât în acest oraș și împrejurimile sale, ținuturile dinspre gurile Dunării fiind „ale Bastarnilor și Sauromaților“ (*Tristia* II, 198). Și chiar la *Ovidiu* găsim un exemplu clasic al felului larg de întrebuințare, peste marginile naturale, ca în mitologie, al numelor mai frecvente de popoare. Pentru el orașul în care l-a dus osânda zace când „pe pământ sarmatic“, când pe „țărâm getic“, când în „regiune schitică“. „Ce e mai plăcut decât Roma, ce e mai rău decât țărâmul schitic?“ exclamă el într'una din „epistolele“ sale (*Ex ponto*, I, epist. 3) :

Quid melius Roma? Scythico quid littore pejus?

---

¹⁾ Foarte important din acest punct de vedere este următorul pasaj din cartea VII a lui *Strabon*, contimporanul împăratului August: „Astăzi — scrie el vorbind despre rosturile adevăraților Schiți și Sarmați „trăitori în care“ și „mulgători de iepe“ — popoarele acestea trăiesc amestecate cu *Tracii*, și mai mult cu *Bastarnii*, atât cu cei de dincoace cât și cu cei de dincolo de Dunăre (*Istru*). Cu aceștia mai sunt amestecate și neamurile cel-tice (galice) *Boii*, *Scordiscii* și *Tauriscii*“.

Intr'altă scrisoare el se plânge prietinelui Messalinus, că „s'a săturat de traiul între ghețuri și săgețile schitice“ (Ex. p., I, ep. 7):

Nos satis est inter glaciem Scythicasque sagittas
Vivere...

În „Tristele“ sale el se îngrozește nu odată „de nenumăratele popoare de primprejur, care amenință cu războaie sălbatice, și care nu socotesc a fi lucru rușinos de a trăi din jaf“ (Tristia, V, elegia 10):

Innumerae circa gentes fera bella minantur;
Quae sibi non raptō vivere turpe putant.

Altădată el spune că se găsește între Sarmați. „Nici Roma, scrie el, nu trebuie să mă mai treacă între poezii săi, căci eu vreau să fi genial și între Sarmați“ (Tristia, V, eleg. 1):

Nec me Roma suis debet conferre poetis:
Inter Sauromatas ingeniosus ero.

Ovid vorbește însă des și de „Geți“: „Aici sunt un barbar, scrie el, pentru că nu mă înțelege nimeni și prostii de Geți râd de vorbele mele latine“. Iar într'alt loc el scrie: „Căci nu e nimeni, căruia să-i pot recita versurile mele și care să înțeleagă cu urechile sale vorbele latine... Și de multe ori m'am întrebat: pentru a cui plăcere mă muncește grija aceasta: oare pentru ca scriptele mele să le citească Sarmații și Geții?“ (Tristia III, eleg. 1):

Barbarus hic ego sum; quia non intelligor ulli
Et rident stolidi verba latina Getae

— — — — —

Sed neque cui recitem, quisquam est, mea carmina; nec qui
Auribus accipiat verba Latina suis.

— — — — —

Saepe tamen dixi: Cui nunc haec cura laborat?
An mea Sauromatae scripta Getaeque legent?

Nu e greu de constatat că Ovidiu a n'țeles pe adevărații orientali când a vrut cu acest nume să indice pe cei mai număroși dintre locuitorii regiunii tomitane. „Între trecătorii călări de pe drumuri cei mai mulți sunt Sarmați, dar și Geți. Între aceștia nu e unul care să nu poarte tolba, arcul și săgețile muiate

în fiere galben-întunecoasă de viperă. Oameni cu vocea sălbatică, cu privirea îngrozitoare, adevărată înfățișare a lui Marte.” (Tristia, V, eleg. 7) :

Sarmaticae maior Geticaeque frequentia gentis
Per medias in equis itque reditque vias.
In quibus est nemo, qui non coryton et arcum
Telaque vipero lurida felle gerat.
Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago.

Nu mai încape nici o îndoială, că Ovidiu, făcând această plastică descriere a locuitorilor de atunci ai Dobrogei de astăzi, a avut în primul rând în vedere nu pe Geții „traci” ai lui Herodot, închinători ai lui Zamolxe și crezători în nemurirea sufletului, ci pe Geții celuilalt istoric vechiu grecesc, Thukydidēs, cari aveau „aceleași arme și obiceiuri ca Schiții, fiind toți arcași călări”. (Războiul Peloponez, II, 96), și pe cari mai târziu pe timpul împăratului Hadrian, geograful Ptolemeu îi cuprinde sub numirea generală de „Sarmații Tirangeți”.

Fluctuațiunea ciudată de atunci a numelor geografice ale regiunilor „barbare”, a găsit un larg teren de exploatare în fantazia poetului Sulmonei, iubitor de metafore și de aceea ne putem ușor explica desperarea lui Hașdeu, văzându-și zădărnicită încercarea de a stabili din versurile lui ceva *precis* asupra naționalității popoarelor dela gurile Dunării și din șesul Munteniei (Istoria Critică, III, §. 46).

Ovidiu amintește adeseori și numele Colchilor, al lui Iason și al Medeei, despre cari legenda Argonauților ne spune că, după răpirea lănei de aur, au ajuns până la Dunăre, însă *nu ne amintește decât numai odată numele Bessilor, singurul popor autohton în afară de Greci, pe care-l găsim amintit și în monumentele epigrafice romane dunărene*. Este începutul elegiei a 10-a din cartea a 3-a a Tristiei. Aici începe să se plângă de soarta care l-a împins „să trăiască în mijlocul barbariei, înconjurat de neamul sălbatec al Sarmaților, de *Bessi* și de Geți.” :

Sauromatae cingunt fera gens, *Bessique*, Getaeque.

Despre acești Bessi se știe hotărît că erau un popor tragic și că locuiau mai cu seamă în munții Haemului, dar și pe șesul dinspre miazănoapte până la gurile Dunării.

În ruinele cetății romane Ulmetum din Dobrogea de astăzi și a „vicurilor“ înconjurătoare s’au găsit înscricții latine, care pe lângă numărșșii coloniști romani, așezați aici încă înainte de cucerirea Daciei, ne amintesc și pe locuitorii principali ai șesului dobrogean, pe Bessi. *Niciodată nu întâlnim însă în aceste înscricții numele Get*. Regretatul Vasile Pârvan, care ținea încă cu sfințenie la dogma „originei unitare geto-dacice a Românilor“ — ivite în deceniile din urmă în istoriografia noastră ca contracarare a vechei teze a originei lor pur romane — și care credea în numerozitatea și „unitatea“ națională a „poporului get“, va fi rămas de sigur surprins, constatând el singur în săpăturile sale că pietrele vechi îl contrazic. „*Totuși, scrie el, pietrele scrise ale Scitiei Mici (Dobrogea) vorbesc numai de „Bessi așezați“ (Bessi consistentes), iar nu și de Geți așezați în satele (vici) de aici, împreună cu Romanii. Care să fie pricina?*“ (Inceputurile vieții romane la Dunăre, p. 106). Stăruiitor însă în credința existenței „marei“ și „puternicei“ națiuni getice, Pârvan încearcă să explice pe altă cale cauza acestei tăceri a slovelor vechi. Greșala nu a fost a lui ci a întregii mulțimi de scriitori și istorici premergători, cari au crezut că pot explica însemnătatea numelui Get în înțelesul restrâns *național* de astăzi.

Acești Bessi sunt fără îndoială Geții „traci“ ai lui Herodot, despre cari izvoarele de mai târziu ne spun că locuiau răspândiți și amestecați cu Celții, cu Bastarnii și cu Sarmatii și cari nu trebuie confundați, ca și „Geții“ Traci locuitori pe amândouă laturile Dunării și ca și „Geții“ Daci din Carpați, cu Geții adevărați de origine schito-aziatică și cu centrul în Chersonesul Tauric sau Crimeea de astăzi.

Toate datele istorice converg într-o dovadă că numele Get — și precum vom vedea chiar și acela de Dac — a fost aplicat *per extensionem* la cele mai multe din popoarele aborigene din ținuturile carpato-danubiene, care au stat mai mult sau mai puțin sub stăpânirea directă a Schiților aziatici. Dar ce e mai interesant și surprinzător este că *aceste popoare după un obicei relevat de Iordanes și căruia i s’a dat până acum foarte puțină importanță, se întreceau chiar de a-și împrumuta numele cuceritorilor sau stăpânitorilor lor mai puternici, fără a-și pierde însă și limba și naționalitatea lor de mai înainte*. „Nu e nimenea, scrie Iordanes, care

să nu observe că în cele mai multe cazuri popoarele își schimbă numele după obicei (sau după modă cum am zice noi astăzi — Autorul). Așa de pildă, Romanii îl iau pe acela al Macedonilor, Grecii pe al Romanilor, *Sarmații pe al Germanilor*, iar *Goții în cele mai multe cazuri pe acela al Hunilor*". Nu ne vorbesc și Strabon și alți scriitori despre astfel de schimbări de nume la popoarele anticității?

Seduși de numele lor oriental-aziatic, atât scriitorii vechi cât și istoricii evului de mijloc atribuiau nu numai Geților în general, dar chiar și Dacilor o origine curat schitică. Și Strabon ne comunică că unii îi aduceau în legătură cu Massageții din regiunile Mării Caspice și cu Dahii sau Daii, vecinii lor, cunoscuți încă din luptele lor cu celebrul cuceritor persian Cyrus. De această părere a fost și Bonfiniu și alți scriitori umaniști și istorici până în veacul al 17-lea și 18-lea, când o nouă școală istorică germană începu să încline spre părerea lui Orosius și Iornande, cari făceau din ei *Goți* veritabili. Abia în secolul al 18-lea începu să se pronunțe tot mai bine noua teorie „tracică“ a originii Geților și Dacilor, reprezentată mai cu seamă de istoricii germani ai țărilor dunărene, Gebhardi și Engel. Teoria expusă de Engel în cartea sa „Comentări asupra expedițiunilor lui Traian la Dunăre și originea Românilor“¹⁾ este cu puțină deosebire aproape identică cu cea admisă încă și astăzi de istoriografia românească. Nu puține surprize ne-au adus însă în ultimul timp rezultatele cercetărilor arheologice, care au constatat în țările noastre o puternică pătrundere schitică încă de la sfârșitul erei de bronz și de la începutul așa numitei perioade hallstattiene sau era de fier. Este năvala asupra Europei a popoarelor Aziei centrale și sud-estice, a faimoșilor Schiți, în numele cărora se rezumă așa zicând întreaga istorie a Europei nord-estice în decurs de aproape un mileniu. Acești năvălitori compuși din mai multe rase asiatice au pătruns până 'n mijlocul Europei, ocupând și Ardealul și ținuturile sale învecinate. Un grup al acestora apare pe timpul lui Herodot sub numele de Agathyrsi, și istoricii, bazați pe informația lui Herodot, care îi face locuitori ai regiunilor râului „Maris“, îi așează cu drept în Ardeal. Pe baza tot a unor știri din Herodot,

¹⁾ Johanni Cristianii Engel, *Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum*, Vindobonae, 1794.

putem face însă și legătura directă dintre acești Agatirși și dintre Massa-Geții, sau mai bine zis Geții „mari”¹⁾ din Orient. Herodot ne istorisește că un rege al Schiților de pe la anul 500 în. de Hr. cu numele Ariaphites, care fusese căsătorit cu o Greacă din cetatea Histria de la Dunăre, a fost omorât prin înșelăciune de „regele Agathyrșilor Spargaphites” (Istoria I, 211); tot Herodot ne spune, în alt capitol, că fiul reginei Massageților, Thomiris, omorât de regele Perșilor Cyrus († 530 în. d. Hr.), se chema Spargapises. Iornandes, a cărui istorie în parte nu este decât o compilație din „Getica”, din nenorocire pierdută, a lui Dio Chrysostomos, ne-a păstrat și legenda, care deducea originea orașului Tomi, locul de exil al lui Ovidiu, dela însași regina Massageților, Tomyris, care după ce s'a răzbunat crunt asupra lui Cyrus, omorîtorul fiului ei, zdrobindu-l în război și omorându-l și pe el, și după ce a luat o pradă uriașe dela dușman „a pornit spre acea parte a Moesiei, care acum se numește Schitia-Mică (Dobrogea) și aici a întemeiat pe țărmul moesic al Pontului (Mării Negre) orașul Thomes, numit după numele ei”. (Iornandes, *De origine actibusque Getarum*, cap. 10).²⁾

Și Ovidiu pare să fi avut cunoștință de legătura de rudenie dintre Geți și Massa-Geți, căci într'un moment de licență poetică și în niște celebre versuri el cântă pe comandantul roman Flaccus „subt a cărui conducere malurile sălbatică ale Dunării au fost sigure, care a *silit la pace și credință pe Massageți*, și care cu sabia a îngrozit pe Geții încrezători în arcurile lor.” (Ex Ponto, IV, eleg. 9.)³⁾

1) *Maha* înseamnă în limba Tătarilor *mare*.

2) Orientalistul Strahlenberg în a sa „*Europa und Asia*” (Stockholm, 1730) scrie în legătură cu numele orașului Tomi, pe care-l crede întemeiat de Schiți, că principii Tătarilor aveau obiceiul „să comande unor lagăre de câte 10.000 de oameni. Aceste lagăre se transformau adeseori în orașe. Un astfel de lagăr a fost și orașul Tumen din Siberia, vre-o 30 de mii de parte de Tobolsk. Căci *tumen* înseamnă în limba tatarică „10.000”. Aceasta ar fi și originea orașului Tomis sau Tomes. Ovidiu aduce originea orașului Tomi în legătură cu legenda Argonauților și spune că „aici au venit coloniști Greci trimiși din Milet, cari și-au așezat locuințele *între Geți*” (Tristia, III, elegia 9).

3) Comentatorii mai noi ai lui Ovid, neputându-și explica prezența Massageților la Dunăre — ceea ce însă nu apare precis nici din versurile lui Ovidiu — au crezut că au de a face cu o veche greșală de copist și au schimbat cuvintele *Massas Getes* din edițiile vechi cu cuvintele *Mysas gentes* adecă „popoarele moesice.”

Este deci clar că originea numelui Get trebuie căutată în Orient¹⁾ și această constatare este confirmată și prin rezultatele cercetărilor arheologice. Grație mai cu seamă unor arheologi ca Englezul Minns, Germanul Ebert și Rusul Rostovtzeff, pătrunderea Schiților în Europa în primul mileniu de dinaintea erei noastre a fost binișor lămurită. În Ardeal s'au așezat cam prin suta a 7-ea înainte de Hr., exercitând o influență foarte mare asupra locuitorilor străvechi ai plaiurilor sale. „Năvălitorii Sciți, scrie regretatul Pârvan, cari urmau spre Vest pe Cimmerieni, aduceau cu ei fierul, aduceau o civilizație specifică și o artă adânc influențată atât de Grecii din Nordul Mării Negre cât și de Arieni și Mongolii din Azia“ (Getica, p. 5). După Pârvan însă, influența acestor Schiți s'ar fi mărginit mai mult la clasele superioare, contribuind numai la formarea „aristocrației“ getice și dace. Pârvan dă însă prea puțină importanță năvălirii de mai târziu în Dacia (inceputul primului secol înainte de Hr.) a Sarmaților de origine mai mult iraniană, *medică* — deși chiar Herodot ne spune că se amestecaseră și cu Schiți²⁾ — și cari au transmis Dacilor nu numai îmbrăcămintea, ci chiar obiceiurile medo-persiane. Citiți descrierea lor la Strabo și le veți găsi pe toate și la Daci: haine și tunici cu mâneci lungi, pantaloni lungi și largi, obiceiul muzicii cu chitara, portul căciulei conice de piele etc. etc. Se știe și se învață și în școale că nobilii Dacilor se numeau „*tara-bostes*“ și se știe că acest nume li se trăgea dela portul pălăriei, care era un drept numai al lor.

1) Despre Massageții autorii vechi ne dau date foarte vagi. Chiar și Strabon le numește pe cele mai multe „fabule“. Ammianus Marcellinus îi identifică cu *Alanii* de mai târziu (XXXI, 2). Alanii sunt considerați însă de unii autori identici cu *Albanii*, locuitori între munții Caucaz și râul Physon sau Araxes (astăzi Aras în Armenia) care despărțea Azia Mică de Europa. Acest râu purta la Elenii cei vechi, după mărturisirea lui Josephus Flavius (*Antiquitates Iudaicae*, I. 2) și numele *Geta* (*Physon... qui Getha nuncupatur a Graecis*). Atât Massageții cât și Geții locuiau cu predilecțiune pe lângă râuri, la țărmul mării și prin șesuri. Și atât călărimea unora cât și a altora era vestită, pe când Dacii cei adevărați locuiau în munți și erau pedestri. Putem deci considera originea numelui lor dela râul Getha (*Physon-Araxes*) ca foarte probabilă. Nu trebuie să uităm nici faptul că și pe malul Dunării, aproape de Turnu-Severin de astăzi, se găsea un orașel cu numele *Egetha*, întemeiat probabil tot de ei.

2) Că Sarmații erau o colonie venită din Media așezată în regiunile râului Tanais (Don), ne-o spune și Diodor Sicilianul în cartea a 2-a a „Bibliotecii“ sale.

Tara este și astăzi pălăria națională a Perșilor.¹⁾ Dar Dacii și Bastarnii aveau și o armă, care nu se întâlnește la celelalte popoare europene: *săbiile încovoiate sau curbe*. Atât arheologii străini cât și Pârvan sunt de părere că aceste săbii sunt o armă specific dacă. Dar nu pomeneste istoria de săbii curbe și la Perși cu prilejul războaielor regelui Perșilor și Medilor, Cyrus? Nu era și cultul zeului luminei *Mithra*, atât de frecvent în Dacia, de origine medo-iraniană?

Unele dintre cele mai importante inscripții romane din Dacia superioară, păstrate până astăzi, numesc frumoasa provincie a Daciei și *provincia sarmatică*, ca de pildă cea dedicată lui Publius Furius Saturninus „legatului împărătesc și guvernatorului consular (adecă cu demnitatea de fost consul al imperiului) al provinciei dacice *sarmatice*“ (LEGATO AUGUSTALI PRAEPOSITOQUE CONSULARI COLONIAE DACICAE SARMATICAE).²⁾

Rolul Sarmaților a fost foarte important nu numai prin faptul influenței lor etnice și culturale asupra Dacilor, ci și prin faptul că ei au urnit mai întâi pe Slavi, împingându-i spre țările noastre. Și convingerea noastră este că, *atunci când Romanii au ajuns cu cuceririle lor până în Carpați, Dacia era deja locuită parțial de Slavi*. Acești Sarmați vor dispărea mai târziu cu totul în Slavi, lăsându-le moștenire și numele.

Baza poporului dacic, care a uimit cu vitejia sa pe Romani, trebuie căutată într'adevăr într'o rasă străveche europeană, răspândită prin regiunile Poloniei, Cehoslovaciei, Ungariei, Ucrainei și României de astăzi, și pătrunsă încă din vremuri preistorice până în Peninsula Balcanică și în fundul Aziei Mici, dar ideea despre „unitatea“ și „omogenitatea“ ei pe teritoriul României Mari de astăzi și credința în contribuția ei aproape exclusivă la formarea poporului românesc, este una din cele mai mari iluzii istorice.

(Va urma)

---

¹⁾ O influență medică se constată în ținuturile noastre chiar și în epoca schitică. Herodot ne spune că Sigunii (Sigynnoi), pe cari îi plasează aproximativ în regiunile Ardealului vestic și ale Banatului de azi „au un port asemănător cu al Medilor... și ei singuri susțin că sunt descendenți ai lor“ (Istoria V, 9). Știm de altfel că atât Medii, cât și Perșii și Armenii înrudiți cu ei, aparțineau grupului indo- sau ario-european.

²⁾ Ioannis Seivert, *Inscriptiones Monumentorum Romanorum in Dacia, Vienna, 1773, p. 43.*

Hărțile Graiului *)

de Sextil Pușcariu

O hartă a graiului, e ea posibilă? Se pot proiecta pe hărți cuvintele unei limbi, cu toate variațiunile lor de pronunțare, cu sensurile lor deosebindu-se de la regiune la regiune, cu nenumăratele modificări pe care le sufer când se unesc cu alte cuvinte spre a alcătui o frază?

Lucrul e posibil și este, cel puțin în teorie, ușor realizabil: Se alcătuește un chestionar cuprinzând un număr de cuvinte și de fraze caracteristice. Cu acest chestionar se duce un anchetor într'un număr de localități răspândite pe tot teritoriul unei limbi și însemnează cât mai exact răspunsurile primite. Răspunsurile obținute pentru fiecare chestiune se însemnează apoi pe câte o hartă, în dreptul fiecărei localități cercetate.

Acest sistem a fost imaginat, pe la sfârșitul secolului trecut, de învățatul francez Jules Gilliéron, care a găsit în colaboratorul său E. Edmond un anchetor ideal. În baza materialului strâns în cursul mai multor ani, Gilliéron a alcătuit faimosul *Atlas linguistic al Franței* și a creat o nouă disciplină, *Geografia lingvistică*.

De sigur că Gilliéron, când a început acest Atlas, își dădea seama de importanța operei sale, pentru care a creat metode nouă de cercetare, rămase până azi dogme pentru toți cercetătorii viitori. Dar tot atât de sigur e că nici el nu putea bănuși ce înviore mare vor aduce aceste hărți studiului lingvistic.

Lingvistica, ca știință, nu e mai veche de o sută de ani. Abia pe la începutul secolului trecut, prin introducerea *filologiei comparate* și a *metodei istorice* studiul limbei a fost scos din mâna gramaticilor, ce nu urmăreau decât scopuri utilitariste, și a amatorilor, care se pierdeau în ipoteze necontrolabile.

Tot veacul al XIX-lea este dominat, în lingvistică, de metoda istorică. Limbile se urmăreau în evoluția lor, căutându-se a se stabili raporturi de înrudire între diferite familii și grupuri de

---

*) Conferință ținută la Radio în 2 Decembrie 1932.

limbi. Acestei metode istorice se datoresc operele fundamentale și marile descoperiri pe teren lingvistic, din veacul trecut. Urmărirea limbilor în diferitele lor faze de dezvoltare formează și azi obiectul celor mai atente cercetări. Atât, că azi acest punct de vedere nu mai e singurul pe care ne așezăm, ci grație Geografiei lingvistice, preocupările noastre s'au extins și asupra repartiției în spațiu, nu numai în timp, a unei limbi. Astfel orizontul nostru s'a lărgit și problemele ce se pun lingvistului nu privesc numai originile, nu sunt deci numai de natură paleontologică, ci și *biologică*.

Această urmărire a *vieții cuvintelor* și a formelor de exprimare, în neconțință luptă și într'o inextricabilă interdependență, a dat rezultate atât de remarcabile, încât, la primul congres internațional al lingviștilor, ținut la Haga, în 1928, s'a hotărît să se facă o adresă către guvernele tuturor statelor civilizate, rugându-le să înceapă cât mai curând executarea Atlaselor lingvistice naționale, din care să se alcătuiască apoi Mapa mondială a limbilor vorbite în zilele noastre.

La noi, lucrările pregătitoare pentru un Atlas lingvistic al României, erau începute de mult. Cele două congrese ale filologilor români se ocupaseră de Atlas înainte de Congresul de la Haga.

În special la Muzeul Limbei Române din Cluj aceste pregătiri au fost începute chiar de la întemeierea acestei instituții, acum treisprezece ani. Înainte de toate trebuiau pregătiți învățați tineri, dându-li-se posibilitatea să-și agonisească, în străinătate, alături de maieștrii acestei discipline, cunoștințe temeinice de specialitate. Amândoi anchetorii actuali au studiat la Paris, unul specializându-se în fonetica experimentală, al doilea având marele noroc să-l prindă pe Gilliéron încă în viață și să întovărășească în anchetele lor pe teren în diferite țări romanice pe cei ce pregătesc Atlasele lingvistice ale Italiei, Elveției și Catalaniei.

Urmă apoi pregătirea chestionarului, care trebuia să cuprindă, pe cât era cu putință, aceleași chestiuni ca Atlasele celorlalte țări neolatine (căci Atlasul nostru trebuia să fie o întregire a marelui Atlas romanic), dar care trebuia, înainte de toate, să țină seamă de împrejurările speciale de la noi.

O simplă traducere în românește a chestionarului francez sau italian și o imitare a metodelor adoptate în Apus n'ar fi dat de

sigur rezultatele dorite. Deosebirile dialectale în Italia sunt atât de mari, încât un Napolitan nu se poate înțelege în dialect cu un Venețian. Tot așa se deosebesc și în Franța dialectele între ele și față de limba literară. Acest fapt a ușurat mult sarcina anchetorilor francezi și italieni, căci ei n'aveau decât să-și caute subiecte care cunoaște dialectul și în același timp și limba literară, și să le pună să traducă în dialect cuvântul sau fraza rostită de anchetor în franceza sau italiana literară.

La noi, însă, în România, deosebirile între dialecte și a acestora față de limba literară sânt mici și acest fel de anchetare nu e posibil.

Un singur exemplu va arăta în deajuns acest lucru. Dacă anchetorii Atlasului românesc ar fi întrebat: cum se zice la voi la *braț*, ar fi primit, de sigur, pe tot întinsul României, răspunsul *braț*. Întrebând însă indirect, arătând adecă partea respectivă a corpului fără s'o și numească, n'au primit din niciunul din cele aproape 200 de puncte anchetate până acum, răspunsul *braț*, care nu se mai întrebuițează în românește în sensul francezului *bras*, a italianului *braccio* sau a germanului *Arm* (decât doar de cei ce sântem trecuți prin școli). Țăranul zice *mână*. Cuvântul *braț* nu mai există, decât în locuțiuni ca *iau copilul în brațe*, *un braț de fân*, etc. Dacă deci anchetorii ar fi întrebuințat metoda directă, ca anchetorii din Franța și din Italia, întrebarea lor ar fi sugerat răspunsul *braț*, cuvânt existent în limbă, dar cu un înțeles cu totul deosebit. Harta alcătuită pe baza răspunsurilor primite ar fi dat o imagine cu totul falsă despre întrebuițarea actuală a acestui cuvânt.

În ce privește alegerea cuvintelor care aveau să constituie chestionarul, ea n'a fost ușoară. Idealul ar fi fost ca chestionarul să cuprindă cât mai multe cuvinte, și acestea să fie chestionate în cât mai multe localități. Cum însă unul din principiile fundamentale ale școalei lui Gilliéron este ca același anchetor să cutreiere cu același chestionar toată țara, își poate oricine face ușor socoteala că pentru ca ancheta să fie dusă la capăt, trebuie micșorat și numărul chestiunilor și rărită și rețeaua satelor cercetate. Într'adevăr, dacă socotim numai 1 minut pentru a pune o chestiune, a obține un răspuns și a-l însemna, avem pentru un chestionar de 2400 de întrebări 2400 de minute adecă 40 de ore de lucru sau

patru zile de 10 ore. Dacă anchetorul vrea să viziteze 300 de puncte, îi trebuie 1200 de zile, deci, dacă mai ținem seamă de vremea petrecută cu drumurile, cu căutarea subiectului, cu facerea fotografiilor etc., în cazul cel mai bun patru ani de muncă necurmată.

Spre deosebire de celelalte țări care au făcut sau fac anchete pe teren, noi am imaginat o anchetă dublă, cu două chestionare diferite, întrebate de doi anchetori în puncte diferite. Cu chestionarul „normal“, cuprinzând 2400 de chestiuni în legătură cu vorbe din cele mai uzuale, a plecat d-l Sever Pop, conferențiar la Universitatea din Cluj, oprindu-se în comune distanțate la 30-40 Km una de alta. Voind să obțină un fel de fotografie instantanee a graiului uzual, d-l Pop face ancheta întregă cu un singur subiect, pe care o termină în fiecare loc în 3—4 zile. În același timp cutreieră țara d-l E. Petrovici, profesor suplinitor la Universitatea din Cluj, cu un chestionar „desvoltat“, cuprinzând aproape 6000 de chestiuni, referitoare la toate aspectele vieții. Punctele vizitate sunt altele decât cele alese de d-l Pop, și se găsesc la distanțe de vreo 100 de Km unul de altul. Această anchetă caută să pătrundă în adâncime, cercetând cuvinte mai puțin uzuale, termeni tehnici cunoscuți de anumiți oameni, fraze și construcții gramaticale, chestionate de la subiecte cât mai multe, de diferite vârste, de sex diferit, de diferite condiții sociale și stare economică. Zece zile abia îi ajung ca să termine ancheta unui punct.

În felul acesta cele două anchete se întregesc una pe alta și pot fi terminate în același timp, într'un număr de ani nu prea mulți.

Precum își poate închipui orișicine, compunerea celor două chestionare n'a fost lucru ușor și s'a făcut într'un număr mare de ședințe prin colaborarea celor mai mulți membri ai Muzeului Limbei Române din Cluj. Greutatea nu era în a găsi un număr cât mai mare de cuvinte de introdus în chestionare, ci de a elimina pe cele dispensabile.

Dar cum era să știm dinainte care anume cuvinte vor da rezultate interesante, din punct de vedere geografic, și care nu? Spre a nu cita decât un caz: era dispensabil între cuvintele re-

feritoare la părțile corpului, în chestionarul normal, vorba *nas*, despre care aveam tot dreptul să presupunem că e cunoscut pre-tutindeni și care din punct de vedere al sunetelor sau al formelor gramaticale (pluralul *nasuri*), nu avea nimic interesant?

Am crezut că da, — și ne-am înșelat, adevărindu-se încă odată că socoteala de acasă nu se potrivește în târg. Din întâmplare, d-l Pop a auzit, chiar la începutul anchetei, într'un sat din apropierea Clujului, forma *nari* (care este vechiul plural de la *nară*) întrebuințată în loc de *nas*. Această descoperire îl îndemnă să introducă în chestionar și acest cuvânt; în curând se convinse, că într'o regiune întinsă în nordul Ardealului *nari* e cuvântul curent pentru *nas*, întocmai ca și în alte regiuni romanice, bunăoară în Sardinia. Astfel de înlocuiri de cuvinte din cele mai uzuale prin altele, sunt foarte dese și de sigur că mulți din cei ce ascultă conferința de azi vor afla acum întâia oară că într'o regiune întinsă din Banat „focului“ i se zice *lumină*, iar „luminei“ *vedere*; că tot pe acolo nu se cunoaște cuvântul „târziu“, ci se zice *amânat*; că pe la Cluj și mai spre nord „zahărului“ îi zic *miere*; că pe Valea Someșului Mare „șarpelui“ îi zic *gândac*, iar în Maramureș *vierme*; că prin Maramureș „mămăligii“ i se zice *tocană*, că în Ardealul de mijloc se zice *mazăre* „fasolei“, iar în Bucovina și Ardealul nordic *pepene* „castravetelui“ etc. Prin Basarabia *părului* din grădină i se zice cu cuvântul de origine rusească *prăsad*, cuvântul vechiu *păr* întrebuințându-se numai pentru cel sălbatic, în schimb *părului* din cap îi zic *păr* numai când e vorba de femei, al bărbaților numindu-se *chică*.

Uneori, firește, înlocuirea unui cuvânt prin altul e numai înșelătoare. Astfel, dacă în Maramureș *creierilor* li se zice *clei*, acest cuvânt n'are nimic a face cu *cleiul* de lipit, ci este o variantă formală a cuvântului *creier*.

Aceste câteva exemple ajung ca să ne dea o imagine sumară despre noutatea materialului pe care îl va aduce Atlasul Lingvistic al României, fără ca să pot arăta și deducțiile, extrem de interesante din punct de vedere lingvistic, care se pot face asupra cauzelor ce au dus la aceste înlocuiri și asupra luptei între doi termeni, ce se poate surprinde mai ales în regiunile de hotar.

Dar hărțile graiului mai cuprind și alte date extrem de interesante. Cuvinte vechi, de origine latină, pierdute din grai, se

păstrează în cutare regiune sau sat dosit de munte. În jurul Dejului „totalitatea hainelor unui om“ se cheamă *braci*, substantivul care stă la baza verbului nostru *a se îmbrăca* (cuvânt de origine celtică, pătruns în limba latină). Cu cât e mai interesant acest venerabil supraviețuitor al unei vechi civilizații decât neologismul „garderobă“! Tot pe acolo se zice „șarpele să *desvește*“, când își leapădă pielea. Prin Bihor lumea se salută cu *zo te cuște* — din latinescul *deus te constet* — cu păstrarea în această locuțiune neînțeleasă azi a cuvântului *deus* (care de altfel s'a conservat numai în exclamația *zău!*). Prin județul Hunedoarei se aude cuvântul *râni*, cu un sens apropiat de francezul *les reins*, cuvânt păstrat în graiul curent numai în expresia *a sta într'o rână* (în Moldova: *într'o râlă*), din care nu mai sântem în stare să desprindem sensul exact al cuvântului.

Alteori întrebuițările unui cuvânt ne dau puțința să-i cunoaștem adevărata origine. Acesta e bunăoară cazul verbului *a frământa*. Mult timp s'a crezut că acest cuvânt vine din latinescul *fermentare*. Am arătat, cu mulți ani înainte, că sensul cuvântului se opune acestei etimologii, care s'ar potrivi numai dacă verbul românesc ar însemna a *dospi*. În loc de *fermentare* am propus etimologia *fragmentare*. Acum îmi comunică d-l Petrovici că în satul Piua-Petri, din regiunile dunărene, a auzit fraza: bolovanii de pământ trebuie *frământați* cu boruna (adică grapa), exemplu în care s'a păstrat sensul original al acestui verb, care era cel de „a fărâmiți“ și „a fragmenta“.

La noi hărțile lingvistice ne mai dau și deslușiri, care ies din domeniul filologiei și ne ajută să facem deducții de natură istorică. Dacă în Șcheia bucovineană, spre deosebire de satele învecinate, se pronunță *lapce* în loc de *lapte*, putem presupune că Șcheienii au venit din altă regiune, unde această rostire e curentă. Aruncând o privire pe hartă, vedem că rostirea *lapce* se găsește în nord-estul Ardealului pe la Dej-Beclean-Zagra. Locuitorii din Șcheia păstrează încă tradiția că sânt veniți din Ardeal, iar studiile d-lui I. Nistor au arătat, după documente istorice, când și cu ce ocazie s'au făcut, în sec. XVIII, emigrările de Ardeleni în Bucovina. Deducția lingvistului coroborează deci datele istoricului. Ele le pot și înlocui, când lipsesc. Hărțile lingvistice ne vor da lămuriri preț oase despre nenumăratele migrațiuni ale

Românilor necăjiți de biruri și angarale grele, care, urmând unei aplecări ancestrale, au trecut de pe un versant pe celalalt al Carpaților, în tot cursul veacurilor trecute.

Urmând exemplul autorilor Atlasului lingvistic italo-elvețian, am dat o mare importanță și datelor etnografice și folclorice, făcând din aparatul fotografic un însoțitor constant al anchetorilor. Mai bine decât orice definiție lămurește fotografia forma obiectului numit prin cutare cuvânt. Această cunoaștere a imaginii unui obiect e necesară adesea pentru clarificarea originii unui cuvânt. Fotografiile *leagănelui* aninat de grindă, din atâtea părți ale României, ilustrează bunăoară derivarea ce am dat-o pe vremuri acestui cuvânt de la verbul *a lega*. Spre deosebire de anchetorii Atlaselor precedente și ca un progres față de ele, noi am introdus și aparatul de filmat. Dacă un substantiv concret ce înseamnă un obiect poate fi ilustrat printr'un instantaneu fotografic care îi arată forma, această fotografie nu ne deslușește asupra întrebuirii ce se face cu acest obiect. Funcțiunea numită de obicei printr'un verb, nu se poate reda decât printr'un film. Astfel avem filme pentru *a melița*, *a prinde un roi*, *a scărmana lâna* etc.

Dar ceea ce va da înainte de toate Atlasul nostru, este imaginea statică a limbei române într'unul din cele mai importante momente ale istoriei ei: în anii ce urmează imediat după Unire, când unificarea limbei, prin școală, administrație, presă, armată, mișcări de populație, dar mai ales prin voința colectivă, progresează cu pași repezi, făcând să se piardă atâtea particularități regionale și dialectale, vrednice de a fi conservate posterității. Această voință colectivă se manifestă — după observațiile amânduror anchetorilor — mai ales într'o consecvență înlocuire a cuvintelor de origine ungurească, urme ale unui trecut de tristă amintire, prin corespondențele lor literare.

A fost deci la noi, mai mult ca aiurea, timpul suprem, să începem anchetele lingvistice, înainte de a se fi desăvârșit unificarea limbei. Această operă de colaborare cu atlasele celorlalte țări romanice, este, tocmai prin greutățile ce trebuie învinse, una din puținele dovezi de muncă perseverentă care se face și la noi. În opoziție cu atâtea tineri din generația nouă, cei doi anchetori s'au angajat la această lucrare grea și de lungă durată, pe care

lumea nu le știe și despre care nu va povesti nici una din hărțile ce vor ieși curățele și pline de noutate de sub teascurile litografice.

Numai în treacăt fie amintite câteva din aceste greutăți.

Cum graiul cel mai interesant se găsește mai adesea în satele în afară de căile principale de comunicație, atingerea acestor puncte e foarte anevoioasă, iar odată sosiți în sat, posibilitatea de a găsi, după o muncă intensivă de 10 până la 14 ore, un adăpost și o mâncare caldă, e foarte redusă. Șura cu fân e adesea preferabilă odăii, în care une-ori plouă, în care mai totdeauna arna e frig sau fum și vara sânt insecte. Odată culcați, o evaluare din această odaie este aproape cu neputință din cauza cănilor, care nu au nici un respect pentru geografia lingvistică.

Intelectualii, sărăciți din cauza crizei, nu sunt bucuroși de aspeți, autoritățile cred că sub pretextul anchetei se face un control al activității lor. Iar când anchetorul dă totuși de câte un rednic păstrător al vechii ospitalități românești, preotul sau învățătorul care-l primește cu brațele deschise, dornic de a afla noutăți în lumea mare, caută să stea de vorbă la câte un pahar de vin și nu-l lasă să se odihnească. Și mai grav e, că intelectualii satelor se amestecă în anchetă și dintr'un sentiment de fals patriotism local voesc să îndrepte „greșelile“ țaranului, găsind că acesta nu vorbește destul de „frumos“.

Sânt și țărani, care în fața străinului, își falsifică graiul, tăutând să se exprime ca pe la orașe, să vorbească „pe politică“. Dar experiența anchetorilor îi descopere lesne și-i elimină. Ca și intelectualii satelor, și țaranul, care se interesează în mare măsură de chestiile economice, ar vrea să audă pe domnul de la oraș orbindu-i de criză, de impozite și de conversiune, și nu pricepe cum de acest domn se interesează de lucruri a căror utilitate n'oo poate înțelege și-i pune întrebări atât de curioase. Femeile, care nu au asemenea preocupări și dau subiecte foarte potrivite, sânt de obicei timide și rușinoase și nu le poți face în ruptul calului să stea la anchetă, când aud în grajd vaca mugind de foame sau când copilul îi cere de mâncare.

Dar dificultățile de învins provin și din anumite restricții pe care anchetorii trebuie să și le impună. Astfel o anchetă normală

începută cu un individ trebuie continuată până la sfârșit cu același subiect, durând de obicei trei zile de câte 10–14 ore. Anchetorul trebuie să întrebuițeze fel de fel de trucuri ca să nu-și obosească subiectul, pe care o remunerație de 100 de lei pe zi îl poate hotări să-și lase alte lucruri, dar care nu-i deprins să stea ceasuri nemișcat pe scaun. Și atunci trebuie intercalate pauze, în care se fumează câte o țigară sau se bea un pahar de vin, în care anchetorul aduce vorba de lucrurile care-l interesează pe făran și, ca să-l desmorțească, se ia la întrecere în fugă prin grădină sau chiar, din glumă, la trântă cu el. D-I Pop îmi povestește, cum, într'un sat, a întâlnit un subiect foarte potrivit, cu care a început ancheta și a dus-o repede până la chestiunea 400, când subiectul și-a aprins pipa, pe care n'a mai fost chip să i-o scoată din gură. Atunci a trebuit să arunce tot materialul cules și să caute alt subiect, care nu altera sunetele din pricina pipei strânse între dinți.

Dar toate aceste dificultăți vor fi învinse de sincerul devotament pe care cei doi anchetori, conștienți de marea utilitate a cercetărilor lor, îl pun spre a duce la bun sfârșit opera începută. De trei ani ei sânt aproape mereu pe drumuri, prin arșiță, ploaie, vânt și ger, conducând singuri automobilul, care trebuie scos uneori cu caii din noroiul basarabean, sau urcat cu lanțuri pe urcușurile înghețate ale Carpaților. Considerându-se „mobilizați“, ei se scoală la 5 dimineața pentru ca să lucreze până seara la zece, repetând cu o răbdare vrednică de toată admirația, în fiecare sat aceleași chestiuni, în același fel, înăbușind orice interes de altă natură, pentru ca să poată funcționa cu precizia și obiectivitatea unui aparat de înregistrare.

Dacă nu m'aș teme că în aceste momente d-nii Sever Pop și Emil Petrovici stau și ascultă de departe cele ce le rostesc aici în fața microfonului, aș găsi mai multe cuvinte de laudă pentru ei. Așa însă mi-e teamă că, auzind laudele mele nu cumva să creadă că ceea ce au făcut până acum e destul. Lucrul lor nu e împlinit decât de jumătate, căci pe lângă cei 70.000 de kilometri străbătuți până azi, pe lângă cele 196 de puncte studiate pe toată întinderea provinciilor nouă — căci acestea trebuiau studiate mai întâiu fiind cele mai primejduite să-și piardă graiul tradițional —

mai rămâne de anchetat cealaltă jumătate din teritoriul limbei românești, Țara veche și ținuturile locuite de Români de peste hotare.

Dacă nu ne va lipsi nici de aci înainte sprijinul material — incomparabil mai redus decât în alte țări — pe care ni l-au dat până acuma Academia Română, Banca Națională, Ministerul de Externe și mai ales Fundația culturală Regele Ferdinand, sânt sigur că entuziasmul, devotamentul și dragostea cea mare pe care o pun cei doi anchetori vor învinge toate greutățile și de-aci în trei ani vom avea completă imaginea graiului românesc în faza interesantă de după Intregire, imagine ce rămâne apoi să fie proiectată pe hărțile graiului.

Actualitatea lui Descartes

de D. D. Roșca

„... *Il n'est aucune question plus importante à résoudre que celle de savoir ce que c'est que la connaissance humaine et jusqu'où elle s'étend....*“

Descartes.

Cel ce semnează rândurile de față nu și-ar fi pus poate, în forma indicată în titlu de mai sus, problema actualității lui Descartes, dacă n'ar fi constatat, cu plăcere dar și cu oarecare surprindere, încercarea ce o face, mai mult sporadic decât insistent și sistematic, inițiatorul unui fecund curent de gândire filosofică în Germania zilelor noastre. Edmund Husserl, mai degrabă autor al unei metode decât constructor de sistem și animator al unor serii de cercetări filosofice făcute în Germania de o pleiadă întreagă de analiști subtili, numiți fenomenologiști, a subliniat, atât în scrierile sale — mai ales în cea din urmă¹⁾ — cât și în niște conferințe făcute odinioară la Sorbona, interesul pe care l-ar prezenta pentru filosofia contemporană o întorcere inteligentă la Descartes.

Și, dacă e adevărat că Nemții au văzut în problema pusă de faimosul „Cogito ergo sum“ al lui Descartes sâmburele de unde trebuia să-și tragă seva, necesar și dialectic, toate marile sisteme de gândire apărute dela Descartes încoace, nu e mai puțin adevărat că importanța pe care o dă Husserl, și cu el tot curentul fenomenologist, cugetării cartesiene, prezintă un aspect inedit în atitudinea ce ne-am obișnuit să o constatăm la Nemți când e vorba ca aceștia să judece în perspectivă istorică această luminoasă gândire: Husserl și fenomenologiștii nu văd în autorul *Discursului asupra metodei* numai un precursor de geniu al lui Leibniz și Kant, ci acordă atenție deosebită lui Descartes ca atare, lui Descartes pur și simplu. Descartes merită, crede Husserl, să fie considerat și studiat pentru el însuși, și nu numai în funcțiune de succesorii lui.

---

1) E. HUSSERL, *Formale und transzendente Logik, Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*, 1929, pp. 2—6, 201, 204, 216 și passim.

Printr'un anumit fel de a pune problema filosofică, prin atmosfera intelectuală în care sunt discutate la Descartes anumite probleme de metodă, el este extrem de actual. Iată, în substanță, afirmația care prinde în formulă clară atitudinea gândirii germane actuale față de autorul *Discursului*.

Liberare de orice premisă prealabilă, de orice presupuziție (*Voraussetzung*), fie ea de ordin metafisic, ori psihologic, sau științific, iată punctul de mânăcare al gândirii lui René Descartes. Analiza fenomenologică (asupra căreia nu putem în ista în cadrele stricte ale studiului de față) întreprinsă de modernii gânditori ai Germaniei nu poate fi dusă cu sorți de a atinge rezultate cât de cât pozitive, decât pe baza aceleiași liberări, preconizată cu 300 de ani în urmă de marele Francez. Reducție fenomenologică și universală îndoială cartesiană, iată o apropiere care ar putea părea forțată dacă n'ar fi făcut-o Husserl însuși. Diferența reală între aceste două poziții ideologice ar fi în faptul că Descartes se îndoiește de caracterul obiectiv al cunoașterii pentru a-l putea apoi fonda pe temelie neclintită și a-l justifica, pe când fenomenologia renunță în mod prealabil să-și pună această problemă (cartesiană prin excelență) spre a o putea rezolvi, *implicit* și ulterior, după rezultate atinse pe un drum al cărui punct de mânăcare se găsește pe un plan de conștiință situat oarecum sub planul de unde pornește îndoiala metodică a autorului *Meditațiilor*.

* * *

Vom încerca în cele ce urmează nu numai să desprindem elemente de proaspătă actualitate în cugetarea părintelui filosofiei moderne, ci să arătăm cum aceste elemente sunt în același timp note dominante ale acestei gândiri. Cu alte cuvinte, vom încerca să arătăm cum Descartes e actual nu prin unele aspecte contingente ale cugetării sale, ci prin unele din notele dominante ale ei.

Dar, pentru a degaja câteva caractere dominante ale speculației cartesiane — caractere prin care aceasta a deschis drumuri noi în filosofia europeană — e nevoie, credem, să încercăm să desprindem mai întâi câteva trăsături specifice atmosferei intelectuale a timpului când a apărut Descartes. Cu

alte cuvinte, înainte de a răspunde la întrebarea : ce aport nou și durabil, durabil până azi, aduce autorul *Discursului asupra metodei* în cugetarea secolului care i-a dat naștere, și'n cugetarea tuturor vremurilor, este necesar să răspundem la întrebarea : care e momentul istoric când apare geniul filosofic ce va înmulți ca nimeni altul comoara noastră ideologică cu idei constructive ?

S'ar părea deci că problema noastră ar fi următoarea : să schițăm mai întâi un tablou sumar al antecedentelor cartesianismului, să arătăm apoi cum se ratașează el acestor antecedente. Căci e clar că, în teză generală, o doctrină oarecare nu poate fi pe deplin înțeleasă decât în funcțiune de cele cari au precedat-o. Kant datorește mult lui Hume și lui Rousseau ; Hegel antecesorilor : Kant, Fichte, Schelling, Platon, Aristot. Inclinaș azi foarte puțin a admite inovații și începuturi absolute, aceasta nu numai în filosofie, ci în orice ordine de fapte și idei.

Cu toate acestea, când e vorba de Descartes acest truism se desminte în modul cel mai convingător. Căci este fapt cunoscut că studiul predecesorilor *filosofi* ai lui Descartes nu avansează prea mult, nu avansează aproape deloc, înțelegerea concretă a cugetării cartesiane.¹⁾

Acei istorici ai filosofiei cari au căutat predecesori direcți ai lui Descartes, sau schițări mai mult sau mai puțin explicative ale sistemului cartesian, le-au căutat în primul rând la cugetătorii Renașterii, în al doilea rând la Scolastici. (Descartes însuși ne spune că cunoaște pe Telesio, pe Campanella, pe Giordano Bruno ; iar dintre cei vechi pe Platon, pe Aristot și pe Epicur. Pretinde însă că n'a învățat nimic dela ei. Singura influință pe care o recunoaște în termeni expliți este aceea a lui Kepler.²⁾

Renașterea a produs cugetători cari, prin problemele ce le-au pus, dar mai ales prin felul cum le-au pus, și prin principiile din cari s'au inspirat au rupt radical cu spiritul și tradiția scolastică ; cugetători cari, înainte de Bacon, începură să simtă sterilitatea științei deductive, singură acceptată de Sco-

1) Cf. O. Hamelin. *Le système de Descartes*, passim, Paris, Alcan.

2) Cf. O scrisoare către Mersenne, p. 388, t. II. al ediției Ch. Adam și P. Tannery.

lastică, și întrezăriră orizonturile largi și roditoare pe care le putea — și avea — să le deschidă știința experimentală (Lionardo da Vinci). Dar, spre deosebire de dualismul radical al lui Descartes, gândirea filosofilor Renașterii, în trăsăturile ei generale și profunde, a fost panteistă : cea a cardinalului Nicolaus Cusanus, ca și cea a lui Giordano Bruno, cea a lui Telesio, ca și cea a lui Campanella. Panteistă, această filosofie a Renașterii confunda continuu — să nu se atribuie cuvântului „confunda“ sens pejorativ — două noțiuni și realități pe cari Descartes a ținut să le distingă cu cea mai meticuloasă atenție și în chipul cel mai complect. Este vorba de distincția pe care autorul *Meditațiilor* a făcut-o între gândire (*res cogitans, pensée*) și ceea ce nu e gândire, ceea ce e întindere (*res extensa, étendue*), distincție ce imprimă pecete proprie și caracter dominant sistemului cartesian; distincție care, elaborată așa cum a fost, s'a arătat încărcată de consecințe importante pentru întreaga evoluție ulterioară a filosofiei apusene.

Tot astfel și în ce privește teoriile științifice la cari au recurs majoritatea spiritelor cugetătoare ale Renașterii. Fizica lor era *vitalistă și calitativă*, ea era mai mult metafizică decât știință propriu zisă. (Telesio, de pildă, asemenea unor pitagoricieni din Antichitate, explică toate fenomenele fizice cu ajutorul a două principii : caldul și frigul). Descartes respinge nu se poate mai hotărît această fizică, moștenire dela Aristot.

Și-apoi Renașterea, ca și Bacon de altfel, nu și-a pus probleme referitoare la condițiile înseși ale științei și la valoarea ei, nici n'a căutat să-i găsească acesteia baze solide în principiile constitutive ale inteligenței înseși. Probleme pe cari și le-a pus Descartes cu stăruință, probleme centrale în speculația acestuia și devenite, prin el, primordiale în filosofia modernă.

Iar, în ceea ce privește articulația sistematică pe care Descartes a dat-o reflexiei sale filosofice, am căta înzadar exemplul inspirator al unei astfel de ordonări la cugetătorii Renașterii. Ceea ce îi caracterizează pe aceștia nu este rigoarea deducțiilor și nici ordinea logică a înlănțuirii ideilor lor, oricât de profunde și de geniale ar fi adesea aceste concepții. Filosofii Renașterii sunt mai degrabă niște intuitivi, decât niște analiști meticuloși. Inteligența lor procedează mai des prin sărituri bruște, decât

prin raționamente desfășurate cu implacabilă rigoare logică. Imaginația lor filosofică cedează mai bucuros impulsului sentimental al momentului, decât motivelor imanente și imperioase ale premiselor logice dela care le-a pornit reflexia. Inversați fiecare din aceste judecăți, și aplicați-le cu dreptate deplină lui Descartes !

Pentru a găsi o construcție doctrinară care ar aduce, ca logică construcție, cu cea elaborată de autorul *Discursului asupra metodei*, trebuie să ne ducem în Evul-Mediu, la Scolastici. Și este foarte probabil că filosofia scolastică, pe care Descartes a învățat s'o cunoască bine în școala dela La Flèche, a fost cea care l-a ajutat în modul cel mai efectiv la găsirea *formei* logice a doctrinei sale. De altfel, părintele filosofiei moderne a apreciat în vorbe destul de elogioase importanța ce-a avut-o pentru formarea spiritului său filosofic și științific învățătura câștigată în orașelul La Flèche, deși n'a aprobat conținutul doctrinelor predate în acel colegiu condus de Jesuiți : „Deși nu e părerea mea că tot ce învață filosofia e cuvânt de Evanghelie, scrie Descartes în anul apariției *Meditațiilor* (1641), totuși, dat fiind faptul că filosofia e cheea celorlalte științe, cred că e foarte util să fie învățat cursul întreg de filosofie așa cum este propus în școlile Jesuiților; aceasta, înainte de a întreprinde să-ți ridici spiritul deasupra penderiei și să devii savant adevărat. Și trebuie să aduc onoare măștrilor mei, recunoscând că nu e loc pe lume unde filosofia să fie propusă mai bine ca la La Flèche.“¹⁾

* * *

Dar, dacă predecesorilor săi filosofici Descartes nu le datorește decât foarte puțin, el datorește ceva mai mult precursorilor săi oameni de știință. Aceasta atât de direct, întrucât a făcut, din unele idei și descoperiri ale acestora, pietre impor-

---

1) Înainte cu patru ani (1637), vorbind despre școala dela La Flèche, o numește „una din cele mai celebre școli din Europa.“ (*Discours*, éd. Brochard, p. 21. — Toate textele din *Discours* sunt citate după această ediție).

2) Într'o scrisoare către Mersenne, Descartes recunoaște că ideea rotației pământului, susținută de Galilei, este fundamentul filosofiei lui (filosofiei despre Natură.) „Si le mouvement de la terre est faux, tous les fondements de ma philosophie le sont aussi, car il se démontre par eux évidemment ; et il est tellement lié avec toutes les parties de montraite, que je ne l'en saurais détacher sans rendre tout le reste defectueux“.

tante ale edificiului filozofic pe care l-a construit,²⁾ cât și indirect, întrucât aceste idei și descoperiri, lărgind orizontul gândirii omenești și aducând o nouă imagine despre univers, schimbă spiritul vremii în fundamentul lui, și înlătură, ca sterile, o mulțime de probleme frământate fără rezultat, timp de secole, de Scolastică. Prin problemele pe cari și le pune, prin felul cum le pune și prin direcția în care le caută soluțiile, Descartes se relevă fiu credincios al secolului său.

Să reținem acest fapt important: creatorul geometriei analitice suferă puține influențe personale (nominale), suferă însă o mare influență anonimă: pe aceea a spiritului general, a atmosferei dominante a secolului în care a trăit și a gândit. Este o anumită atitudine spirituală în fața naturii și a vieții, pe care o găsim, în grad mai mare sau mai mic, la toate capetele gânditoare — filosofi și oameni de știință — ale secolului, și pe care René Descartes o adoptă oridecâteori lumea exterioară, sau propria lui lume sufletească, îl ispitește cu vre-o întrebare.

Prin ce se caracterizează această atitudine?

Vom răspunde mai bine la întrebare caracterizând, din punctul care ne interesează: 1) Renașterea, ca pe aceea care a creat această atitudine și 2) Știința, care se constituie tocmai grație acestei atitudini, și se dezvoltă prin și în urma descoperirilor lui Copernic, Kepler și Galilei, pentru ca să nu-i amintesc decât pe cei mari de tot.

Sub aspectul ce ne interesează aici, ce caracterizează Renașterea? E opoziția, bogată în urmări, față de principiile constitutive și conducătoare ale concepției scolastice (medievale) despre lume și viață.

Cugetarea scolastică era teologică. Filosofia este subordonată teologiei. Principiul autorității interzicea cercetarea liberă a fenomenelor naturii, atât a fenomenelor naturii fizice, cât și a fenomenului naturii spirituale. În cele profane, autoritatea era Aristot. Aristot, așa cum îl vedea Biserica. În cele spirituale, autoritatea era dogma Bisericii. Orice deviație dela Aristot sau dela dogmă era considerată ca erezie. Liberul examen al problemelor era deci lucru interzis.

Renașterea rupe toate aceste bariere. Toți filosofii Renașterii, fără excepție, manifestă o mare însuflețire pentru natură,

o mare încredere în ea și ambiția de a realiza o concepție a existenței care să justifice dreptul spiritului la liberul examen la libertate absolută, cu alte cuvinte. Renașterea fondează această concepție nouă a naturii, a vieții, a omului, și-o exprimă în trăsăturile ei generale. Evoluția ulterioară a filosofiei a dovedit apoi că această schiță a Renașterii conținea o cantitate de probleme și de idei suficientă pentru investigația și cugetarea mai multor secole.

Principiul liberului examen odată proclamat, experiența omenească își vede orizontul cercetărilor sale lărgit la infinit. Chinuit de indigența materiei asupra căreia trebuia să speculeze în Evul-Mediu, spiritul omenesc se vede dintr'odată stăpân virtual pe un câmp de fapte ale cărui frontiere se confundă cu înseși limitele cunoașterii. O nouă imagine a universului și o nouă concepție a legilor lui devine posibilă și necesară. Sistemul de interpretare a naturii făurit de Aristot, și sistemul astronomic (geocentric) construit de Ptolomeu, sisteme cari se plasau pe punctul de vedere al percepției simțurilor, sunt înlocuite de sistemul eliocentric al lui Copernic și Kepler, sistem care nu mai ține seamă de percepție. (Intr'adevăr, experiența simțurilor ne arată că pământul stă locului, și soarele și stelele etc. se învârtesc în jurul lui). Sistemul lui Copernic trezi îndoială față de cunoașterea pe care ne-o pot da simțurile, omenimea se vede nevoită să accepte distincția, fundamentală în filosofie, că poate să existe diferență radicală între realitatea așa cum o percepem prin simțuri și cea — poate singura adevărată — pe care o concepem cu spiritul.

Acest gând se desprinde însă și mai conștient și mai clar din scrierile lui Galilei. Galilei formulează principial ideea că, în cercetarea exactă, trebuie să facem abstracție de tot ce nu poate fi explicat prin formă, mărime și mișcare în mod perfect lucid ; ideea că, diferențele calitative pe cari le atribuim lucrurilor, ca diferența între cald și rece, roșu sau alb, dulce sau amar etc., nu pot fi atribuite lucrurilor înseși, ci sunt diferențe, subiective ce-și au sediul în corpul sensibil (*nel corpo sensitivo*) adecă în corpul nostru. Singurele calități pe cari trebuie să le atribuim în mod necesar lucrurilor sunt forma, mărimea și mișcarea.

Pe de altă parte, Galilei, dând legii căderii corpurilor o expresie numerică, face descoperirea cea mai fecundă a sa, căci ea fondă mecanica și fizica modernă, oferind un model de aplicare a matematicii (adecă a numărului și a măsurii) la înțelegerea fenomenelor naturale.

Să amintim aici că deja genialul Lionardo da Vinci nota cu o sută de ani mai înainte că, fără aplicarea matematicilor, cunoștințele noastre nu pot câștiga o certitudine complectă. Dar, dat fiind că aceste idei, ca multe alte idei ale lui Vinci, au rămas îngropate până bine de curând, nu poate fi vorba aici de el ca de un precursor al lui Descartes.

Dar chiar și ideile în materie științifică pe cari autorul splendidului *Traité du monde ou de la lumière* le-a întâlnit la alții, primesc în speculația cartesiană altă rezonanță ideologică și, în consecință, și altă valoare logică, dată fiind perspectiva filosofică din care Descartes a privit rezultatele și metodele științei pozitive. Descartes filosoful caută totdeauna să înțeleagă și să explice necesitatea a ceea ce a învățat sau a descoperit Descartes omul de știință, — legând aceste rezultate și descoperiri științifice de exigențele fundamentale ale inteligenței ca atare, deducându-le din acestea. Această nevoie de a pricepe filosofic achizițiile științei și de a privi în general știința sub aspect filosofic, face din autorul *Discursului asupra metodei* un creator, creator în sensul de: „mai mult decât continuator“ al predecesorilor săi.

Nu i-a trebuit mult, scrie fiziologul englez Huxley, și întrecu pe marii săi contimporani Galilei și Harvey, inițiatorii acestei mișcări științifice; și, prin îndrăzneala cugetării sale speculative, el prevăzu concluziile pe cari numai cercetările mai multor generații de scrutători le-au putut stabili pe baze solide.

„Descartes văzu că descoperirile lui Galilei însemnau că legile mecanice guvernează până și punctele cele mai îndepărtate ale universului, iar cele descoperite de Harvey îl făcură să înțeleagă că aceleași legi prezidează operațiunile realității celei mai apropiate de noi, adecă propria noastră structură corporală. Din acest centru, ... printr'un elan puternic, propriu geniului, el încearcă să reducă toate fenomenele universului la materie și

mişcare, sau la forțe cari acționează conform unor legi determinate“.¹⁾

* * *

Iată tot atâtea puncte în cari cel dintâi mare filosof modern a fost instruit și preparat de predecesorii și contemporanii săi, și iată tot atâtea fapte și idei ce-au marcat ca semn original spiritul secolului în care a trăit Descartes.

Acestea sunt antecedentele cari, dacă nu explică apariția acestui mare spirit, ne ajută să-l situăm, din punctul de vedere al istoriei ideilor, în cadrul atmosferei științifice și filosofice a timpului său.

II.

Să încercăm acum să degajem, în mare, câteva caractere dominante ale filosofiei cartesiene ; să subliniem aportul nou pe care autorul *Principiilor filosofice* îl aduce în evoluția gândirii secolului său, și să reținem ceea ce el aduce durabil în cugetarea modernă în general.

* * *

Experiența îmbogățită, cunoașterea lărgită despre care am vorbit mai sus, au făcut să se ivească trebuința imperioasă de a o ordona și de-a o sistemiza, de a reduce mormanul de fapte și de idei parțiale la câteva puncte de vedere nete și clare, la câteva idei fundamentale din cari să se poată deduce faptele și concepțiile de amănunt, și să poată fi astfel explicate. Cu alte cuvinte, această experiență îmbogățită enorm față cu ceea ce putea fi ea atâta timp cât cercetarea trebuia să se supună principiului autorității, face să se ivească trebuința de a formula în plină cunoaștere de cauză, adecă în formă logică și sistematică, ceea ce n'a fost mai înainte decât visiune mai mult sau mai puțin clară, sau lege formulată cu rigoare științifică, dar lege parțială.

Descartes a fost acela care, cel dintâi, cu un curaj și un elan egalate numai de geniul său, și-a luat singur această mare și dificilă sarcină. Să adăugăm că, pentru a găsi condiții favo-

---

¹⁾ Huxley, *Les Sciences Naturelles et les problèmes qu'elles font surgir*, XIV. — (Citat la Brochard, op. cit., p. 115).

rabile ducerii la capăt a sarcinei pe care și-a asumat-o, Descartes se stabilește, cu un instinct foarte sigur, în Olanda, țara unde, pe vremea lui, individul se bucura de cea mai mare libertate ; în țara unde, nu peste mult, va apărea cel mai îndrăzneț și, în acest sens, cel mai filosof dintre filosofii secolului al XVII-lea : Spinoza.

* * *

Cum se pune problema filosofiei la Descartes? Se pune în spiritul și modul cel mai modern. Acest spirit modern constă în ordinea în care sunt tratate și înlănțuite, și'n importanța mai mult sau mai puțin mare pe care o au, în locul pe care-l ocupă, diversele probleme.

Și anume, înainte de a proceda la opera de ordonare, de sistematizare a enormului material pe care Descartes este stăpân în chipul cel mai efectiv, la îmbogățirea căruia a contribuit și el ca un mare, foarte mare, om de știință, ca e a fost, Descartes examinează principiile constitutive ale științei înseși, examinează, cu alte cuvinte, însași valoarea instrumentului cu ajutorul căruia va întreprinde opera de unificare și organizare a cunoștințelor secolului său.

În ce constă cunoașterea? Ce pot să cunosc, și cari sunt condițiile universal și obiectiv valabile ale cunoașterii? Iată problema care va trebui deslegată mai întâi.

„Nu voi spune nimic despre filosofie, scrie Descartes în 1637, constat numai că, ea a fost cultivată de cele mai excelente spirite cari au existat de câteva secole încoace ; și, cu toate astea, nu vom găsi în corpul ei de doctrină încă nimic asupra a ceea ce să nu fie discuție și, prin urmare, nimic ce să nu fie îndoielnic“. Iar, câteva pagini mai încolo, ne spune că și-a dat seama, fiind încă colegian la La Flèche, că cu greu ne-am putea închipui ceva atât de straniu și de neverosimil încât să nu fi fost susținut de vre-un filosof oarecare.

Tot astfel stau lucrurile și în ce privește celelalte științe cari, toate, își iau principiile fundamentale din filosofie : „Apoi, cât privește pe celelalte științe, cu atât mai mult cu cât ele își împrumută principiile dela filosofie, am crezut că nu s'a putut construi nimic solid pe temelii atât de slabe“.1)

1) *Discours de la méthode*, p. 24 și 30.

Iată de ce crede autorul tratatului intitulat *Regule pentru îndrumarea spiritului* că nu e lucru mai absurd decât să discuți cu îndrăsneală despre misterele naturii, fără să fi cercetat un singur moment dacă mintea omenească poate pătrunde până la ele. Drept ce „nu există chestiune mai importantă de rezolvit ca aceea de a ști ce este cunoșterea omenească și până unde se întinde ea.“

E acest fel de a pune problema filosofică unul pe care îl vom găsi, în substanță, la Kant, și la toți urmașii acestuia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dar Locke însuși și, prin el, urmașii lui Englezi, recunoscuse că planul de a întreprinde o analiză a inteligenței este de inspirație cartesiană.

Ca un modern între moderni, Descartes, înainte de a purcede la construcție, întreprinde o ascuțită și fecundă operă de analiză. Și această operă de analiză n'a întreprins-o numai în ce privește condițiile cunoașterii, ci a făcut-o și în ce privește materia înșasi a acestei cunoașteri. Această din urmă operă a făcut-o Descartes ca savant. Ținem să nu lăsăm neremarcată acest fapt, pentru motivul că originalitatea filosofică și cea științifică se condiționează la el reciproc, și ar fi foarte greu de lămurit dacă, în ultima analiză, filosofia lui Descartes i-a fost sugerată de fizica lui, sau dacă această din urmă nu este decât o aplicare a metafizicii lui în lumea concretului spațio-temporal.

Între meritele lui Descartes ca om de știință amintim pe cele mai mari : el este creatorul geometriei analitice și al fizicii mecaniste. E adevărat că principiul directiv al acesteia din urmă se găsește implicat în teoriile lui Galilei. Dar, prin generalitatea pe care i-o dă Descartes făcând din el dogmă științifică valabilă până și în studiul pasiunilor¹⁾, el devine fundamentul explicit al fizicii moderne, fizică ce are ca obiect să explice *toate* fenomenele naturii cu ajutorul noțiunilor de mărime, figură și mișcare.

Geometria analitică și fizica mecanistă au fost la Descartes realizări ale ideii cu totul filosofice de : „matematică universală“. „Imi plăceau mai ales matematicile, scrie el în *Discurs*, din cauza certitudinii și evidenței raționamentelor lor ; dar nu

¹⁾ *Traité des Passions* are ca principiu directiv concepția mecanistă a fenomenelor vitale.

observasem încă adevăratul lor uz ; și, crezând că ele nu serveau decât artelor mecanice, mă mira faptul că, deși temeliiile lor erau atât de solide și de sigure, nu s'a construit pe ele nimic superior.“¹⁾)

Sigure cunoștințele matematice sunt însoțite de certitudine absolută, crede părintele filosofiei moderne. Idealul cunoașterii ar fi deci de-a ajunge și în alte domenii la achiziții atât de sigure ca în domeniul matematicilor.

De unde această certitudine a matematicelor?

Ea provine din faptul că, aceste științe se ratașază, prin perspectiva din care privesc lucrurile, exigențelor imanente și fundamentale ale inteligenței noastre....

Acest răspuns la o întrebare pe care nu și-o putea pune decât un cap filosofic, îl conduce pe Descartes la conceperea ideii geometriei analitice și fizicei mecaniste. Pentru a atinge în fizică cunoștințe asemănătoare celor matematice, calitățile sensibile ale corpurilor trebuie reduse la determinații geometrice, la proprietăți de ale întinderii, la cantitate. Cunoașterea va realiza un progres și mai mare, când aceste proprietăți ale întinderii vor fi disolvate la rândul lor în noțiuni și mai abstracte de ale cantității, adevă în număr, în concept algebric.

Să mai amintim că Descartes vorbea despre greutatea aerului pe vremea când Pascal nu era decât un copil, și pe când Galilei considera oroarea de vid a naturii (*horror vacui*) ca pe o dogmă intangibilă. Descartes a descoperit circulația sângelui independent de Harvey, și legea căderii corpurilor, independent de Galilei. El este, mai departe, cel care a văzut, cel dintâi, posibilitatea de a explica fenomenele optice cu ajutorul unei teorii ondulatorii a luminei. Dar, a număra toate inspirațiile pe cari știința le-a scos din opera acestui mare geniu, ar însemna să refacem istoria evoluției științei secolelor cari au urmat.... Și, poate acest isvor n'a secat încă. Un fizician din zilele noastre ar ști eventual găsi, parcurgând *principiile filosofiei*, numeroase subiecte de meditație utilă.

Căci*este incontestabil că, în principiul ei de inspirație, știința noastră modernă, știința pozitivă, este mecanistă, și că

---

1) *Discours*, p. 23.

Descartes a fost cel care a fondat-o pe această temelie, reducând tot ce nu e spirit la întindere. Iată de ce ideile mari, ideile constructive ale lui în materie științifică, arată până azi o conformitate uimitoare cu ideile conducătoare ale științei zilelor noastre. Fapt ce l-a făcut pe Huxley să scrie despre concepția care stă la baza operei *Tratat despre om*: „Această frumoasă concepție fusese indicată în *Discursul asupra metodei*. El o dezvoltă cu mai multă amploare în *Principii* și în *Tratatul despre om*. Pentru a o pune în valoare, el mobiliză puterea extraordinară a inteligenței sale și isbuti, în acest din urmă tratat, să elaboreze acea interpretare pur mecanică a fenomenelor vitale pe care fiziologia modernă se străduiește să o confirme.“

După ce citează câteva pasagii cartesiane importante, Huxley continuă astfel: „Spiritul acestor pasagii este exact acela care animează fiziologia cea mai înaintată a zilelor noastre. Pentru a le face să coincidă ca formă cu fiziologia actuală, e suficient să reprezentăm amănuntele muncii săvârșite de mașina animală în limbajul modern și cu ajutorul concepțiilor moderne.“¹⁾

(Va urma)

---

1) Huxley, *op. cit.*, *loc. cit.*

Protopopul Eustatie Grid.

Candid C. Muşlea.

Măreţul locaş de închinare din Şcheii-Braşovului, biserica cunoscută azi sub numele „Sf. Nicolae“, dar care, la început, a avut ca hram Adormirea Maicii Domnului, s'a remarcat, curând după ce a fost ridicată, printr'un rol precumpănitor, atât faţă de celelalte biserici din Țara Bârsei, a căror conducătoare și ocrotitoare a fost și este și azi, cât și în luptele, pe cari Românii brașoveni le-au purtat timp îndelungat cu magistratul (Sfatul) oraşului, pentru emanciparea lor de sub jugul acestuia, atât din punct de vedere politic, cât și bisericesc.

Dacă în vremuri atât de grele această biserică, căreia Mitropolitul Şaguna îi da totdeauna calificativul de „mare“, iar d-l N. Iorga „mare, bogată și vestită“,¹⁾ a început și a putut duce de multe ori la bun sfârșit astfel de lupte, e a se mulțumi atât faptului că se știa sub protecția domnilor români, cu al căror ajutor a fost ridicată și al căror sprijin l-a avut totdeauna, cât și conducătorilor ei, protopopilor și preoților, cari, cei mai mulți, au fost oameni învățați și luptători îndârjiți, remarcați nu numai de Români, ci și de Sașii conlocuitori.

Cel dintâiu preot, despre care se face amintire în cronică că a slujit la altarul ei, când era încă de lemn, la 1484,²⁾ a fost Pătru cel bătrân, iar primul protopop: Voicul, despre care nu se știe multe. Al doilea protopop, Iane, a fost un om „învățat“ și scriitor la cetate. Mai însemnat a fost însă al 3-lea, protopopul Miha, fiul popii Dobre, care, întorcându-se din țara sârbească dela învățătură, în 1576, și neavând loc aici, a slujit un an și câteva săptămâni la Şcheii din Râjnov, apoi, readus la Braşov, la 1591, a ajuns protopop, după moartea lui Iane.

Când, la 1599, Mihai Viteazul a ars satele din jurul Braşovului, județul oraşului a luat cu sine pe prot. Miha „de au făcut pace și legătură cu Voivodul“. Acest protopop a fost tri-

1) N. Iorga, Braşovul și Românii, pg. 311.

2) Biserica datează însă cel puțin din a. 1399. — Ioan Prişcu, „Țara Bârsei“ a. III. No. 4.

mis în 1603 cu solie la Radu Voivod în Muntenia¹⁾ iar în 1604, la Șerban Voivod, „și l-au adus pe Măria Sa pe credință aici la cetatea Brașovului“. Om învățat și înțelept, împreună cu prot. Iane, a ajutat pe diaconul Coresi la traducerea și tipărirea cărților acestuia. Sub ei se ridică tinda bisericii de cătră Petru Cercel Voivod, iar cu ajutorul cerut de Miha lui Aron Voivod, biserica e terminată la 1597, în care an se clădește și școala cea nouă, azi casa de alături a eclisierului.

După o viață bogată în fapte mari și frumoase, Miha se pristăvește „trecând la repaosul cel de sus, când au umblat cursul anilor 1605, Iulie 25, mai nainte de răsăritul soarelui, și s'au îngropat cu cinste în sf. beserecă“.²⁾

De altcum, aproape toți protopopii acestui sfânt lăcaș au fost oameni învățați, cu frica lui Dzeu, buni Români și pricepuți organizatori și administratori.

Nu ne oprim de astădată la protop. Radu Tempea, care a îndrăsnit să le spună Sașilor că n'ar fi bucuros să-și plece capul la poalele lor pentru cari vorbe semețe „au rămas prins aici în Tinda Sfatului (orașului) pân la Oct. 24³⁾, (3 luni și mai bine!) ci trecem la colaboratorul lui, la Eustatie Grid, sau Statie Vasilievici Grid, care mai târziu i-a urmat în scaunul protopopesc, și a continuat împreună cu temutul căpitan Ilie Birt, lupta începută de antecesorul său.

I.

Pe tatăl lui E. Grid, Văsii⁴⁾, originar din satul Grid, de lângă Făgăraș, îl aflăm preot pe la a. 1686, iar în 1699, pristăvindu-se protop. Siicu, a rămas în locul lui, al 13-lea în șirul marilor protopopi. Văsii s'a pristăvit în a. 1717, Ghenarie 10, seara la 10 ceasuri, și în locul lui a ajuns popa Florea Băran, sub care încep lupte urite între Români brașoveni, deoarece Jipa, fiul lui Văsii Grid, „fiind el de mai nainte jurat uniei“, „pus ispravnic eparhiei Aromsechiului“ de Vlădica Atanasie, primește și el numirea de protopop, însă dela uniți, și astfel avem primadată 2 protopopi în acelaș timp la Brașov. Jipa însă nu

1) N. Iorga: Socotelile Brașovului, pag. 8.

2) St. Stinghe: Ist. Bis. Șcheilor Brașovului, pg. 5.

3) Op. cit. pg. 141—142.

4) Avea vii în Țara Rom. cu fratele său Ioan (St. Meteș, Relații comerciale, n. pg. 10).

peste mult a trebuit să lase protopopia, urgisit și „afurisit, el și casa lui, și cei ce vor intra în ea“, ceea ce nu odată a aruncat o umbră urâtă și asupra fratelui său Statie.

Pe tânărul Eustatie îl întâlnim mai întâiu în cronicile noastre ca dascăl, în a. 1721 și în acelaș an, fiind ales preot, la 6 Septembrie¹⁾ face legătura de credință, în care, între altele, spune: „Adică eu Statie, dascal sin protopop Vasile Grid ot Brașov, dat-am credincioasă scrisoarea mea aceasta, ca să fie de mare credință la mâna sfințiilor sale preoților... și a dumnealor tuturor jurațiilor sfintei biseareci a Brașovului și la toți orășanii de obște, dela mic până la mare, precum să știe că... dumnealor m'au pofțit pe mine ca să fiu preot în locul celui pristăvit preot. (Petcu, care a slujit ciumații-N. aut.). Deci eu având un frate anume Jipa, care s'au deslipit de legea și biseareca a noastră a răsăritului, și s'au lipit la alte lucruri streine, ce nu le primeaște biseareca noastră, pentru acest frate al meu, socotind sf. preoții și toți orășanii, ca nu cumva unindu-mă cu el, să fac vre-o păgubire sf. case, sau orășanilor vro pacoste, sau vrun zădaf, chematu-m'au cinstitul săbor nainte și mi le-au dat toate nainte, câte mai jos se vor scrie. Anume întrebându-mă dumnealor: putea-le-voiu ținea, ca să fie și de mine bine, și ca să slujesc cu dreptate lui Dumnezeu și creștinilor? Eu m'am făgăduit cu toată inima și cu tot sufletul meu cumcă mă voiu ținea de cele ce place lui Dumnezeu și voiu sluji creștinilor cu dreptate, și cu jurământ, pe sf. prestol și sf. evanghelie, mă jur înaintea înfricoșatului Dumnezeu, cum că aceste ponturi, ce scriu mai jos, care de dumnealor mi s'au dat înainte, să le țin“. El mai spune la punct 2: „De frate-meu Jipa cu tot să fiu lipsit, în nici un lucru sau amestecătură să nu mă amestec cu el, ori cât de mic, și nici o vorbă sau taină a preoților, sau a orășanilor, sau a sf. case, să nu spui lui, nici în judecăți, sau la niscare scrisori, sau iscălituri să nu dau în mâna lui, însă de dânsul cu tot să mă păzesc, și să mă depărtez, ca de foc, știindu-l pe el de tot strein de bisearecă și de legea noastră“.

¹⁾ În seria preoților dela Sf. Nicolae, publicată de Dr. Vas. Pop, îl aflăm ca preot abia la 1724, sub numele de Evsthatius I. filius Basiliū VI. Grid (I. Mușlea, Viața și opera doctorului Vas. Pop, pg. 155).

La punct 3 se obligă a fi ascultător de preoții cei mai bătrâni și să le fie mai mic și plecat. În al 4-lea se obligă să fie preot pe treaba ciumaților, iar în cel din urmă se leagă să se ferească „și de alte lucruri proaste, de bețe de sumăție, numai să fiu preot smerit și blând“....¹⁾

Chizași la acest zapis i-au fost nașu-său, Dumitru Nan, și unchiu-său Sava Marcea. El se termină cu cuvintele: „Iară de m'aș întoarce la niscare lucruri slabe de nimic, și de aș călca aceste legături, care m'am legat de bună voia mea,... sau de m'aș unii cu frate-meu Jipa, ori la ce lucru, sau de m'aș muta în altă țire streină, care nu priimește bisearea răsăritului, de tot să fiu lipsit de sf. bisearea și de toți orășanii, și să n'aib credință la nici o judecată“.²⁾

Numai după aceea e sfințit la București, în Valahia turcească.³⁾

Trei ani mai târziu, la 1724, semnează și el, alături de prot. Florea și de preoții Radu și Todor, actul, prin care se leagă gocimanii și preoții, cu toți credincioșii din Țara Bârsei, ca și neguțătorii greci din companie, că vor rămânea pururea credincioși legii răsăritului.

În același an, în urma uneltirilor și greutăților făcute de fratele său Jipa, preoții români din Brașov sunt oprți de a mai pomeni vreun vlădică din „Țara Turcului“ adică Țara Românească, nici să mai asculte de ei, nici de afurisia lor. Ei însă au răspuns că-l vor pomeni pe Vlădica din Ț. Rom., că de acolo au luat dar și preoției și blagoslovenie, și vor primi și „poruncile leagii ceale sufletești“ ca și până acum, „iar de legăturile și de afurisia arhierilor dela cari ne-am hirotonit, nu putem să nu ne teamem“.⁴⁾

Atunci, văzând că nu vreau să treacă la unire, s'a dispus să fie atârători de episcopia Râmnicului.

În 1727 Eustatie e trimis cu o scrisoare din partea Brașovenilor la episcopul Râmnicului, Ștefan, iar în 1732 e trimis din nou, cu 2 jurați, la noul episcop Inochentie.

¹⁾ St. Stinghe: Documente privitoare la istoria Românilor din Schei, Vol. I. pg. 61—63.

²⁾ Op. cit. pg. 63—64.

³⁾ Arhiva Munic. Brașov, acte necatalogate din 1733.

⁴⁾ Ist. Bis. Șcheilor pag. 79 și 81.

Iată însă că, la 24 Febr. 1732, episc. Râmnicului scrie bătrânului protopop Florea, înștiințându-l că „pentru mai bună așezarea lucrurilor bisericești, și a tot săborul, și pentru odihna bătrânețelor mele, am socotit și am rânduit pe cucernicu popa Statie, care să fie ispravnic împreună cu milostiva ta, la toate judecățile bisericești și lucrurile protopopești, ori ce fel ar fi, tot depreună să fiți“....¹⁾)

Nu se știe dacă popa Statie va fi cerut episcopului să-l numească protopop — ceeace nu credem — ori episcopul l-a aflat vrednic de această demnitate, cunoscându-l în deajuns, destul că cei dela Brașov au fost foarte nemulțumiți de acest lucru, căci cronicarul ne prezintă lucrurile astfel:

„.....Mai înainte puțin, cu un Iermoni Vartholomei, trimis aici spre cercarea lucrurilor protopopului, păr. episc. Râmnicului au fost chemat pe popa Statie acolo, puind pricină că va să-i dea în samă niște cărți,.... și dacă au mers acolo, nu știm printr'a cui vorbă și îndemnare, s'au fost socotit episcopul și au fost scris poruncă de lipsirea prot. Florei din protopopie, și cumcă rânduește pe popa Statie protopop. Ce la aceasta s'au temut popa Statie, că nu se va primi cel mai mic să fie mai mare,.... și puțin fiindu-i sfială, n'au vrut să ia cărțile protopopiei, ce și aceale ce se legase cu preoții și cu orașul, uitându-le deocamdată, au luat această isprăvnicie, ca să nu poată protopopul isprăvi nimic fără milostiva sa.... Gocimanii și câțiva jurați au zis că primesc acea poruncă, așa să fie, neșezând la vorbă cu preoții și cu alți orașani, de care lucru înțelegând și preoții, nu au îngăduit, ce au dat înaintea orașului în besereacă ce se lucrează, și înțelegând orașanii din mic până în mare, nu îngăduiră să calce pe ceilalți, și mare gâlceavă și turburare s'au făcut în 2—3 zile.“²⁾)

Gocimanii și jurații au scris atunci episcopului cum „că de socoteaște să dea ajutor protopopului, să rânduiască pe unul ce iaste lângă protopopul, iară nu cu această isprăvnicie să se strice rânduiala preoților, ce să vie pe rând, din treaptă în treaptă, așteptând dela Dumnezeu vreamă... Și pe aceasta scârbindu-se episcopul, n'au primit răspuns pân la 1732 Mai 25.“

1) Op cit. pg. 100.

2) Op. cit. pag. 101.

Faptul acesta convenia de minune Saşilor braşoveni, cari se bucurară odată mai mult de certele dintre Români, cu atât mai mult că ei ştiau bine cine e şi ce poate popa Statie, care într'un fel de carte neagră a magistratului din 1735, era trecut al 2-lea între duşmanii lor („malevoli“) iar în alta, tot al 2-lea, între „Adversarii des Publici Coronensis.“¹⁾

Greşeala o recunoaşte şi cronicarul român când zice: „Cu această isprăvnicie a popei lui Statie mare pizmă şi uriciune au intrat între preoţi, care să nu îngăduie Dumnezeu să se mai facă.“²⁾

Popa Statie a rămas deci „în ceea ce au fost mai mic şi jos“, căci chiar dacă ar fi vrut cu tot chipul să fie protopop, i s'ar fi adus judecată: „nici într'un chip din strana care iaste, să nu se suie mai sus până la moarte, căci au călcat pe ceialalţi.“³⁾

Câteva luni mai târziu episcopul scria Braşovenilor că n'a cunoscut „obiciaiul lor şi a crezut că popa Radu, fiind mai tot bolnav şi neputincios, nu va primi şi scriindu-i şi popa Statie şi spunându-i că nu poate trece peste cei mai mari, să fie popa Radu într'acea rânduială“.

Tot în acest an, 1732, popa Statie e trimis, cu Radu Duma şi Enachi Stama, la Râmnic, la episcopie şi la G. Cantacuzino, fiul lui Şerban Vodă, la Craiova, în chestia unor urite neînţelegeri cu preotul Todor.

În 1733, când s'a pus temelia paraclisului din stânga cu hramul Bunevestiri, St. Grid, — cum se vede din o statistică din arhiva Braşovului — e cel mai bogat preot din Braşov şi Ţara Bârsei, având 10 cai, 2 boi, 1 vacă şi 250 oi.

Tot atunci e trimis, cu G. Hârs, în Moldova, la Constantin Vodă, ca să reînnoiască hrisovul dela Grigorie Voivod, prin care se dădeau 8000 de aspri pentru prasnica hramului, iar preoţilor de aici carte de 400 oi iertate de gorştină, adică de taxa oieritului.⁴⁾

Doi ani mai târziu (1735) e trimis, cu gocimani G. Hârs şi Radu Duma, la Belgradul Serbiei, la mitropolitul Vichentie

1) Arhiva Munic. Braşov, acte necatalogate.

2) Ist. Bis. Sch. pag. 102.

3) Op. cit. pag. 103.

4) Op. cit. pag. 123.

Ioanovici, să se plângă „de traiul nostru de aici, precum fără de supărările uniei multe alte năcazuri tragem, fiind prea supuși tuturor“.¹⁾

În 1736 e trimis la Sibiu, la generalul Valiș, cu jalbele Românilor din Brașov.

În același an pleacă din nou la Belgradul Serbiei, tot cu Duma și cu Hârs, căci era vorba să se țină „comision împărătesc pentru împărecherile ce se întâmplase“ iarăși la biserică cu protopopia, dar nu au isprăvit nimic. S'au dus însă la Carloviț, unde era săbor de arhieriei, și au pus jalbă.

În 1742 Maiu 14 pristăvindu-se „taica părintele protopop Radu Tempea“, marele Român, care suferise 3 luni arest dela Sași, „după 9 zile, strângându-se orașanii și făcând sobor, au așezat pe păr. Eustatie Gridovici (își schimbase numele după forma rusească, la modă pe atunci) ca protopop în locul celui pristăvit“ așa dară 10 ani după ce fusese odată numit, „și s'au hirotonit la Carloveț, de către Arsenie patriarhul sârbesc“, care în adresa sa către Brașoveni zice: „ispitind pe cel cu bună cuviință bărbat Eustathie, l-am aflat vreadnic, ca să plinească locul vecinicului pomenit protopresviterului Rodion, și în ziua praznicului verhovnicilor apostoli Petru și Pavel l-am blagoslovit pe dânsul cu lucrarea Sf. Duh întru protopresviterie, ... pe care întru cinstea lui neîncetat să-l aveți toți pravoslavnicii creștini, cei din cinul mirenesc, precum și cinul preoțesc lui să se plece, și dela dânsul ca dela episcopul cel duhovnicesc, ca dela un cap, lucrurile să sfătuiți și să căutați și fără întrebăciunea lui nimic să faceți...“²⁾

La 2 ani după ce a ajuns protopop, adecă la 1744, e trimis în Rusia. Cronicarul român ne povestește următoarele: „... Văzându-se poporeni ortodocși ai bisericii Sf. Nicolae din Brașov expuși pericolului de a li-se face silă, ca să-și părăsească religia și să treacă la unație, erau foarte scârbiți și speriați, dară având ei atunci din darul lui Dumnezeu un preot și protopop înzestrat cu înțelepciune și adăpat cu științe la biserică aceasta, anume Evstatie Vasilievici, povățuiri de acest vrednic protopresviter, s'au

1) St. Stinghe: Documente, vol. I. pag. 177.

2) St. Stinghe: Documente, vol. I. pag. 211.

înțeles între sine și au hotărât cu toții, ca să trimită din sânul lor deputat cu rugămintă la înălțata împărăteasă de atunci a Rusiei Elisabeta Petrovna, care era singură stăpânitoare a împărăției rusești, de a nu-i lăsa să-și piarză religia, a-i sprijini cu protecțiunea sa și a mijloci la înălțata împărăteasă a Austriei Maria Terezia, ca să înceteze sila unații în Ardeal, și să nu i se dea loc acestei siluiri religioare la comuna ortodoxă din Brașov. Insuși păr. Evstatie Vasilevici a primit misiunea de deputat în privința aceasta și mergând la Moscova a căzut cu fierbinte rugare la picioarele înălțatei împărătese, ca să se mislostivească a-i apăra biserica și poporul din Brașov de pornita silă a unației și a le fi patroană sprijinitoare în privința religiunii. Numita împărăteasă a Rusiei s'au pătruns de rugăciunea acestui protopop din Brașov, i-au promis a interveni la înălțata împărăteasă M. Terezia pentru creștinii ort. și biserica Sf. Nicolae din Brașov și i-au dat un crug întreg de cărți bisericești ca să-l aducă ca un dar pe seama bisericii...¹⁾

Împărăteasa Elisabeta a mai trimis apoi bisericii, în 1749, prin monaha Elena, fostă mai înainte căpităniță, numită Gherghina, din Chiev, mai multe rânduri de odăjdii, dintre cari 3 foarte frumoș lucrate, cu fir de aur. Tot ea, în anul următor a trimis vreo 13,000 fl. cu care sumă s'a reparat biserica și s'a ridicat un turn pentru ceas, dedesubtul căruia s'a așezat o tablă comemorativă, în litere mari de aur, latinește, cu cuvinte de recunoștință la adresa pravoslavniciei împărătese și anume, pe românește: „Reînoitu-s'a acest sf. locaș în a. 1751 cu pioasa dărnicie a Elisabetei Petrovna, singura stăpânitoare a întregii Rusii, nebiruită împărăteasă“, (Pia liberalitate Elisabethae Petrovnae, monocraticis totius Russiae, imperatricis invictae, hic sacer locus est renovatus anno 1751), care tablă și azi se poate vedea, de-asupra ușii principale a bisericii.

(Va urma)

---

1) Op. cit. pag. 321—2.

Din trecutul meșteșugarilor¹⁾

de Alexandru Ceușianu

Formarea unei păтури sociale este în funcție de-o mulțime de condiții, cari determină, împiedecă sau promovează trezirea conștiinței de colectivitate. La început, singuraticile elemente își rezumă activitatea la simpla asigurare a nevoilor individuale. Fiecare trăește pentru sine însuși. Mai târziu, răsare vre-o idee sau un om, care grupează forțele resfirate într'un trup social și din acest moment pornește existența unei clase.

A scoate acest început în relief, a pătrunde taina vremurilor și a surprinde curentul evolutiv, — iată subiectul cel mai potrivit pentru aniversarea celor două decenii de ființare a societății meseriașilor români din Reghin.

Despre meșteșugari, ca organism social, nu se poate vorbi decât la orașe, căci meseria, alături de comerț și funcționărimă, este un factor constitutiv al orașului. Simpla așezare țărănească nu poate nici când corespunde cerințelor unui centru urban, fapt ce explică poate mai logic motivul pentru care lipsesc în ținuturile întregitoare ale României unite orașele pur românești. Portul, deprinderile seculare de viață umilă și obicinuința muncii în câmpul liber — sunt tot atâtea momente caracteristice pentru învederarea, că baștina ținutului nostru nu moștenise dela străbunii romani geniul întemeierii de orașe. Poporul de rând rămăsese cum îl descrie scriitorul englez John Paget: „de-o asemănare izbitoare cu Dacii de pe columna traiană. Imbrăcămintea, expresia feței și înfățișarea Valahilor erau atât de dacice, încât înșiși Romanii i-ar identifica de atare.“²⁾

Nu este exclus, însă, că chiar Reghinul să fi fost o străveche așezare romană, fiindcă numirea orașului, pomenit deja într'un hrisov din anul 1228 ca Regun, are netăgăduită rezonanță latină.

Totuși, credința mea — și aci socot nimerit să fac o scurtă paranteză — se deosebește de această părere din următoarele

---

¹⁾ Conferință pregătită cu ocazia împlinirii alor 20 de ani dela înființarea Societății meseriașilor români din Reghin.

²⁾ John Paget. Hungary and Transsylvania Ed. II, London 1850.

considerațiuni. Cuvântul Regun, Regen sau Reen, cum îl găsim în diferite documente vechi, este de proveniență celtică. Originea se poate ușor urmări, făcând derivația din cuvântul „rhehan, rheogan sau rhean, ceea ce înseamnă râu, pârâu. Ori constatarea aceasta ne leagă cu numirile geografice din regiunea confluenței râului Neckar cu Rinul. Semnificative sunt deasemenea și multele numiri de persoane din secolul al XII-lea în Colonia, cari se încep în Reg(in), Reg(en), Rei(n).¹⁾ — Deci așezarea orașului Regin se datorește coloniștilor sași veniți din părțile renane și numele l-a primit pentru marcarea confluenței râului Gurghiu cu Mureșul, — Regen adecă rîu.

De-aci se desprinde cu absolută certitudine faptul, că începuturile meseriei au fost organizate în mod exclusiv de către Sași, după chipul corporațiilor de breaslă cunoscut deja în timpul acela în patria lor originară. Tradiția orală atribue vechilor bresle o importanță covârșitoare în ceea ce privește viața publică. Primarul comunei se alegea cu preferință dintre capii breslelor și apărarea ținutului contra dușmanilor era încredințată tot lor.

Documente scrise, cari să confirme această tradiție, găsim numai în aite orașe săsești din Transilvania și între acestea cel mai vechiu este statutul de apărare al cetății Brașov din anul 1491, unde se prevede la punctul XVI, în mod obligator ca: „Fiecare breaslă să depună jurământ solemn de-a păstra credință întru apărarea patriei“.²⁾ Începuturile controlabile despre breslele din Reghin nu le aflăm decât pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Într'un registru păstrat la societatea pielarilor se pomenește că, după fuga lui Ali-pașa și bântuirea ciumei în 1662, s'a făcut conscripția membrilor din breasla pielarilor, găsindu-se în vieață 50 de măeștri meșteșugari toți cu nume săsesc.

Ceva mai târziu, la 10 Iulie 1725, corporația cizmarilor obține privilegiul de breaslă independentă dela împăratul Carol

---

¹⁾ Fritz Wagner. Namengeburg in Köln im zwölften Jahrhundert: Reg(in) Reg(en) Rei(n) Masculine: -her (51 numiri), -olt (30), -bold (22), -mer (15), -bodo (13), -hart (13), -bern (12), -bert (12), -frit (4), -goz (1). Femenine: -burg (12) -witz (9), -lint (8), -drut (1).

²⁾ Friedrich Müller: Deutsche Sprachdenkmaeler.

al VI-lea și conținutul acestui statut desvăluie interesanta organizare internă a breslei, de pe acele vremuri.

Corporația era condusă de doi căpitani de breaslă (Zunftmeister) aleși din comitetul de breaslă (Altschaft) tot la doi ani; alături de ei mai funcționau măestrul-supraveghetor (Schaumeister) și găzduitorul de calfe (Knechtvater).

Tânărul care voia să învețe meseria, trebuia să aibă 16 ani împliniți, să fie creștin născut din părinți onorabili. Măestrul la care intra ucenicul, încheia, după un timp de probă de 15 zile, contract cu părinții acestuia în fața comitetului de breaslă și după slujba de patru ani îl elibera pe ucenic dându-i carte de calfă (Lehrbrief).

Calfa era datoare să-și servească măestrul care-l instruisese încă timp de un an și apoi pleca vreme de patru ani la drumărit (Wanderschaf), cu scopul de a-și desăvârși cunoștințele în meserie. Aceluia care rămânea în localitatea unde a învățat meseria, i se prelungea stagiul la 6 ani.

Plinindu-se termenul de stagiu, calfa se prezenta la căpitani de breaslă din localitatea unde vroia să se statornicească, trebuind să dovedească, pe lângă condițiunile amintite mai nainte, dobândirea apartinenței în oraș și faptul că nu este iobagul nimănu.

Odată justificate cerințele formale de admitere, calfa era îndrumată să demonstreze cunoștințele sale, săvârșind lucrarea de măestru (Meisterstück) în prezența măestrului supraveghetor. La crotul pielei veneau căpitani și comitetul de breaslă să privească, iar calfa era datoare să-și găzduiască oaspeții, oferindu-le, în virtutea statutelor, o agapă din trei găteli de mâncare și o măsură potrivită de vin.

Între asemenea împrejurări este ușor de înțeles, că nici un alt neam n'a putut străbate în sânul breslelor săsești. Autoritatea administrativă trebuia să le respecte dorințele și să le aperse supremația în mod absolut. Dacă îndrăsneau alții să se ocupe de meserie, în afară de breaslă sau localități unde nu ființau bresle, — așa numiți „fușeri“ — erau urmăriți cu asprime, li se confisca marfa și uneltele și în cazul că respectivul era măestru, își pierdea titlul pentru totdeauna.

De-aceea Românul iobag, rob al brazdei strămoșești, ase-măna meseria cu un plug de aur. N'avea însă drepturi cetățenești și astfel, nu putea să-i încapă în mână acest plug de înstărire economică. Asuprit și dușmănit de naționalitățile conlocuitoare, poporul nostru de clăcași n'a putut răzbi împotriva silniciilor stăpânilor vremelnici ai pământului. Magnatul maghiar avea dreptul de judecată asupra bietului iobag, avea puterea să-i ceară claca de 4 până în 6 zile pe săptămână. Grandioasele casteluri de pe aceste meleaguri sunt toate ridicate din puterea și sudoarea iobagilor. Dar e prea întunecată priveliștea istorică din aceste vremuri de umilință.

Primul semn de renaștere a ființei noastre naționale, este introducerea limbii românești în biserică, unde serviciul divin se oficia până atunci în slavonește.¹⁾ Era opera calviniștilor. Acești reformatori îndrăzneți ne aduceau, la răscrucea cea mai înfricoșată a sorții noastre, un imens sprijin întru păstrarea limbii strămoșești; credința nu ne-au putut-o însă răpi. Eram în această privință mai tari chiar decât Sașii, cari n'au prea putut rezista calvinismului, dovadă: alungarea preotului Toma Leprich din biserica evanghelică din Reghin-sat în anul 1673 și ocuparea ei de calviniști.

Ne apropiem de epoca în care Transilvania este încorporată imperiului austriac, fapt ce trezi legitime nădejdi pentru schimbarea stării sociale atât de apăsătoare. În adevăr, siguranța granițelor preocupa cercurile curții imperiale din Viena în așa măsură, că în anul 1761 se'nființează cele două regimente grănicerești, admițându-se la înrolare și țărani români. Slujba militară echivala cu liberarea de sub iobăgie, — mare favoare, de care, se bucură și cele două puternice comune românești din jurul Reghinului: Morărenii și Rușii-munți.

Imbunătățirea sorții acestor mărgineni s'a resimțit repede din chiar contactul lor cu localnicii orașului, așa că în târgul Reghinului meșteșugarii sași știau de cântarea:

„Mărginean cu două vaci
Face cizme și nădragi

---

¹⁾ Xenopol, Istoria Românilor.

Câmpianul cu patru boi
Abia se plătește de nevoi“.

Câțiva ani mai târziu, împărăteasa Maria Terezia, însoțită de fiul ei Iosif, face vestita ei călătorie din anul 1773 prin Transilvania. Itinerarul nu-l pregătise nici un Potemkin, care să-i vrăjească fețe mulțumite și ținuturi preafericite. Dimpotrivă. Jelbarii ațineau calea împărătesei în genunchi și alături de drum putrezeau hoiturile de iobagi spânzurați, uciși pe roată sau trași în țeapă. Nu poate deci mira pe nimeni, dacă îndelunga răbdare a iobagului, care nu putea ajunge nici măcar meseriaș, n'a mai putut suferi obezile robiei. Răzmirița martirilor naționali Horia, Cloșca și Crișan, deslănțuită în anul 1784, a fost, ce-i drept, repede înăbușită în sânge, dar decretul de desființare a iobăgiei, rânduit de împăratul Iosif al II-lea în anul următor, a răsplătit jertfa de sânge a celor trei eroi. Acest decret n'a fost respectat de nobilimea maghiară, dar faptul în sine constituia o fundamentală schimbare a vieții sociale. Orgoliul conștiinței de libertate a trecut repede la fapte.

În Reghin se așezase marele cărturar și istoric ardelean, protopopul Petru Maior, ca paroh al ținutului. Clădirile bisericesti — cari au rămas până azi în aceeași stare dezolantă — dovedeau o extremă sărăcie. Se cerea un act de mare cutezanță pentru afirmarea românismului în oraș și Petru Maior l-a săvârșit prin punerea temeliei bisericii unite în chiar hotarul orășenesc al Reghinului, în anul 1803. Ce-i drept, sprijinul pentru ridicarea lăcașului d-zeiesc îl dăduseră bogatele familii ale neguțătorilor macedoneni: Marinoviciu, Bardoși, Costa Dimitriu și alții, dar vor fi fost printre acești ctitori de sigur și meșteșugari români, fiindcă întâlnim în registrul breslei cizmarilor, sub poziția 169, pe-un oarecare Iurca Niculae mort la 1804. Trăiau deci deja pe-atuncia singurateci meseriași români.

Progresul cultural n'a luat însă atât de repede avânt, fiindcă prima școală românească, susținută de biserica gr. cat., ia ființă abia în anul 1835, cu o singură clasă și un singur învățător.

Astfel, contingentul de meșteșugari aproape nu sporește, mai ales că și rigorile organizației de breaslă puneau opreliști neînălăturabile elementului românesc.

Marea schimbare în viața meseriilor se săvârșește prin reforma guvernului maghiar din anul 1872, în virtutea căreia se șterg barierele artificiale ale corporațiilor sectare și se deschide puțința largă tuturor pentru învățarea meseriilor.

Cu adevărat, dela această dată se poate vorbi despre cea dintâi generație de meseriași români. În anul 1884 se constată, după izvoarele statistice săsești, că în diferitele ramuri de meserii naționalitățile sunt în chipul următor reprezentate: Sași 206, Unguri 184 și Români 78 măeștri, iar calfe: Sași 149, Unguri 165 și Români 26.¹⁾

Conștiința de clasă se trezește în acești vrednici pioneri ai meseriei române sub flamura ideii naționale. Procesul Memorandului, care a răscolit adânc toate sufletele nobile românești, a avut darul să însuflețească și pe meșteșugarii români din Reghin. Se hotărăște trimiterea unei telegrame de protest la Cluj și din colecta ce se lansează pentru acoperirea cheltuielilor, se strânge un fond de peste 70 florini, care sumă se destinează întemeierii unui așezământ de creștere și ocrotire a ucenicilor. Un cuvânt de pietate se cuvine acestora, dintre cari pomenim numele fruntașilor Petringel Iosif, Petru Maior, Ințe Dumitru și Pintilie Ioan. Tot cu concursul meșteșugarilor se pornește mișcarea de proporție modestă pentru înființarea unui cor bisericesc, sub conducerea venerabilului dascăl al Reghinului Gheorghe Maior senior. De-aci înainte tagma meșteșugarilor se întărește încontinuu. Cea de-a doua generație, ajunsă la închegare sufletească în anii de dinaintea războiului, se constituie într'o asociație numită „Societatea culturală a meseriașilor români din Reghin“, autorizată de guvernul maghiar prin decretul No. 148433 din anul 1912. Inițiatorul era protopopul gr. cat. Ariton M. Popa, ajutat de învățătorul Alexandru Moldovan. Scopul mărturisit al asociației era de ordin cultural: educarea națională a meșteșugarilor prin aranjarea de festivități cu teatru și cor precum și înființarea unui local de convenire a membrilor. Trei ani mai târziu — în anul 1915 — pornește o altă acțiune în sânul pușinilor meșteșugari rămași la vatră, la îndemnul protopopului gr. or. Vasile Duma, cu scopul mărturisit de-a întrebuița și spori vechiul fond memorandist pentru întemeierea

¹⁾ Traugott Schwab. Sächs. Gewerbe.

unui așezământ al ucenicilor. Frământările religioase durau în oraș deja de ani de zile, așa că primejdia de desbinare nu era mică.

Războiul mondial a imprimat o directivă nouă societății și în însuflețirea națională ce-a urmat la 1918, după desrobirea Ardealului, meseriașii au unit, ca scop al asociației lor, ambele idei organice.

Și-au înființat localul de casină, organizând în același timp foarte reușite serbări culturale și au contribuit în mare măsură la întemeierea unui cămin de ucenici în chiar centrul orașului, poartă la poartă cu primăria orașului.

Este cea de-a treia generație care, însuflețită de faptele trecutului, a desăvârșit folositoarele gânduri puse la temelia organizației meșteșugarilor români. O modificare de statute, intervenită în anul 1925, a lărgit considerabil sfera de activitate a societății în direcție economică. Incercarea unei cooperative a meșterilor cizmari, în anul 1929, s'a poticnit însă sub vitregia vremurilor și rămâne o problemă a viitorului găsirea celor mai potrivite căi pentru realizarea ideii de cooperație și de asigurări sociale mutuale.

Aniversarea de 20 ani este o oprire de-o clipită în scurgerea vecinicii. Totuși, trebuie să reținem, ca o dovadă de puternică sănătate de rasă, faptul că meseriașii români din Reghin sunt însuflețiți de ideea românismului, identificându-și năzuințele lor cu rosturile naționale ale neamului. În felul acesta, își dau contribuția cea mai prețioasă pentru pacinica afirmare a puterii de vitalitate în centrul urban, sporind astfel autoritatea civilizației românești în populația atât de românească a ținutului.

Poezii germani în oglinda tălmăcirilor românești

— Traduceri, imitații, influențe —
(Studiu de literatură comparată)

de Ion Gherghel

(Urmare).

Motivul sculării din mormânt a mirelui cu scopul de a-și duce mireasa cu sine este foarte răspândit, după cum se poate vedea din două studii românești.¹⁾ D. Caracostea examinează geneza și pătrunderea motivului „logodnicul strigoiu“ în literaturile germanice, romanice apusene, slave de Vest și Nord, la Maghiari, la Armenii din Ardeal, la Lituani și la Letoni, reliefând, la sfârșit, tipul cu totul deosebit daco-român: *fratele strigoiu*. Autorul acestui studiu de literatură comparată reconstitue, pe baza materialului adunat, tresăturile esențiale ale motivului poetic logodnicul strigoiu, plecând dela textul german, fiindcă „deși balada (Lenore) a fost tradusă în românește de Șt. O. Iosif.... traducerea (acestuia) nu urmează strâns originalul“.²⁾ Partea dialogată din strofele citate mai sus (și încă câteva următoare) este „un adaos cult la elementele tradiționale din baladă,... dominată de intenția nu numai de a introduce, dar de a accentua o vină a fetei“.³⁾ Indrăsnind Lenora să cârtească împotriva providenței divine, ea trebuie să-și ispășească greșala, după cum se desprinde din acordul final:

„Geduld, Geduld! Wenn's Herz auch bricht!
Mit Gott im Himmel hadre nicht!
Des Leibes bist du ledig;
Gott sei der Seele gnädig“.

---

1) D. Caracostea: Lenore. O problemă de literatură comparată și folclor, București, Cultura Națională 1929. și Alexandru Bogdan: „Strigoii“ — Comentar în *Transilvania* 1909 — XL pp. 129—146 și 381—406.

2) D. Caracostea: st. cit. p. 37

3) id. ibid. p. 38.

Din câte modificări a adus Bürger motivului poporan, aceasta (sublinierea vinei fetei) este cea mai însemnată.¹⁾ Și totuși ar fi greșit să se explice această atitudine a poetului german, ca izvorând „din atmosfera raționalistă și moralizantă a secolului al XVIII-lea“. Ea își are rădăcinile înfipte în rosturi cu adevărat artistice. D. Caracostea dovedește cum ajunge dominantă „intenția artistică“ în această plăsmuire poetică: Impresia ce o produce goana nebună, întrebuițarea cuvintelor ce au o deosebită putere evocatoare în urma expresivității lor de ordin acustic, aliterațiile ce sugerează ritmic „fiorul fugii“ — totătea realizări poetice, clădite pe teoriile lui Herder²⁾.

Din pricina acestei mișcări auditive, balada aceasta este — după cum afirmă D. Caracostea — intraductibilă.

Inercarea de a da expresie literară cavalcadelor fantastice apare, după acest model al lui Bürger și în literatura românească.³⁾ Apariția acestei perle poetice deschide așadar un drum nou în viața literară, marcând „o zi însemnată nu numai pentru dezvoltarea literaturilor culte, dar și pentru cercetarea literaturilor populare“.⁴⁾

D. Caracostea cercetează apoi dintre aspectele literaturii culte germane, două balade ale lui Goethe: *Der untreue Knabe* și *Die Braut von Korinth*, constatând că stăm în fața unei „familii de motive“. Cercetările comparative trebuie să se îndrepte și asupra motivelor poetice cu caracter fragmentar sau care ne arată un nou aspect al motivului poetic, menit să precizeze fazele de dezvoltare ale motivului central.⁵⁾ Influenței lui Goethe putem să-i atribuim pătrunderea acestui motiv al *logodnicului-strigoiu* sau a *logodnicei-strigoaică* în literatura română prin Bolinteanu și Eminescu.

Foarte amănunțit cercetase problema aceasta și Alex. Bogdan în comentarul ce-l face asupra *Strigoii*-lor lui Eminescu. Credințele în strigoi sânt temeinic examinate în acest comentariu

1) id. ibid. p. 40.

2) id. ibid. p. 41

3) Cf. *Mihnea și Baba* de D. Bolinteanu și *Strigoii* de M. Eminescu.

4) *D. Caracostea*: st. cit. p. 41.

5) Cf. id. ibid. pp. 42—44.

minuțios. Alex. Bogdan își exprimă convingerea că poezia ce l-a influențat mai mult pe Eminescu în alegerea motivului poetic al „Strigoilor“ este renumita baladă *Lenore* a lui Bürger. Motivul acesta fiind prelucrat, mai bine zis localizat înainte de Eminescu de G. Asachi în balada *Turnul lui Butu*, nu este imposibil ca Eminescu să fi fost înrâurit în *Strigoii* și de înaintașul său literar.¹⁾

G. Asachi mărturisește că balada sa este o „imitație“, fără să spună din ce poet. Aproximarea de motivul *Lenorei* este însă evidentă, deși împletește în povestire și alte amănunte, inexistente în balada lui Bürger. (Aruncarea „testamentului sfințit“ apoi a „metaniilor dela schitu“ și în sfârșit a „cruții“, cu scopul alergării mai sprintene a calului). În linii generale însă cadrul este identic. Voevodul Alexandru cheamă pe vitejii săi la războiu. Pleacă și Butul Moldovan, logodnicul Anei, fiica Domnitorului. Zadarnic o pețesc pe Ana boerii din țară și chiar și un prinț, ea nu-l poate uita pe Butu. Vrăjile și descântecele unei bătrâne îl aduc pe cel mort la logodnica sa. (Păcat că lipsește dialogul dela poartă dintre strigoi și logodnică ce produce un efect atât de covârșitor la Bürger). Din cavalcada fantastică, redată de poetul german cu atâta plasticitate prin accentuarea mișcării, obținută în urma expresivității onomatopoeice a cuvintelor, G. Asachi reține următoarele :

Luna luce — Butul fuge,
Preste munte, prin hârtop,
Vântul șueră și muge,
Roibul sare în galop,
Ș'amu-i duce p'amândoi
Doamno, oare nu-i strigoiu ?

Printre plaiuri, căi secrete
Trec la codru, și s'aud
Gemând bufnele spăriete,
Mereu urlă lupul crud,
Din tunerec ochii săi
Luminează ca scânteii.

Fără se vrem ne revin în memorie versurile lui Bürger:

---

1) Cf. *Alex. Bogdan*, st. cit. p. 391.

Und hurre, hurre, hop hop hop!
Gings fort in sausendem Galopp,
Dass Ross und Reiter schnoben
Und Kies und Funken stoben.

Nu lipsește nici cântecul cocoșului în adaptarea lui Asachi, care caută să obțină chiar o potențare a efectului prin repetarea acestei prevestiri. Prozaismul dialogului dintre But și Ana îngreunează însă, într'o măsură considerabilă, lectura acestei imitații.

În *Revista contemporană* din 1874 aflăm o poezie intitulată *Mireasa strigoiiului*. Autorul este M. Zamfirescu. Nu este o adaptare la motivul *Lenorei* (ca balada lui Asachi) însă are totuși unele reminiscențe din Heine și Bürger.

Maria, fiica lui Dan Basarab, se cunună cu junele Costin. Iubind însă pe altul (un trubadur străin) își străpunge logodnicul în ziua nunții, îndată după celebrarea cununiei. Costin se înfățișează la ospăț, ca strigoiu (Apropierea de *Don Ramiro* e evidentă). Zadarnic caută Maria se scape de îmbrățișerile mirelui asasinat. Zadarnic vrea să afle scăpare în brațele bardului, adevăratul ei iubit. Nevoind să-l încălzească pe mirele ei, transformat în strigoiu, cu o sărutare, o sărută acesta, zicându-i:

„Ridică-te, iubito! — să mergem împreună
În camera de nuntă... Afară e furtună
Și noaptea e adâncă!“...

(La sfârșit se află indicația: „va urma“. N'am aflat însă urmarea încât nu suntem în măsură să precizăm dacă apropierea de motivul *Lenorei* s'a mai accentuat sau se mărginește la această singură reminiscență. Zamfirescu a putut să cunoască balada lui Bürger din traducerea lui Granda).

Cea mai fecundă influență a exercitat-o balada lui Bürger asupra *Strigoilor* lui Eminescu. Admirabilul studiu al regretatului Alex. Bogdan ne dispensează să insistăm asupra asemănarilor și deosebirilor dintre *Lenore* și *Strigoii*.¹⁾ În modificarea

---

1) Vezi Alex. Bogdan: st. cit. pp. 391—394.

sfârșitului poeziei lui Eminescu (prin omiterea imaginii hidoase a strigoiiului transformat în schelet) Alex. Bogdan vede, cu drept cuvânt, intuiția artistică a unui poet genial.¹⁾

Minuțiosul cercetător ajunge la concluzia că „pentru scrierea *Strigoilor*, a putut primi (Eminescu) impuls dela poezii români Alecsandri și Bolintineanu, din poveștile noastre precum și dela poezii străini ca Shakespeare și Goethe; *influența lui Bürger prin Lenore este sigură* și tot atât de asigurată influența cântecelor eddice, chiar dacă această influență a luat calea mijlocită prin studiul mitologiei germane. Portretul Magului a fost inspirat de un portret al lui Kalidassa, poetul indic și a fost îmbogățit prin însușirile caracteristice ale lui Odin. Mitologia germană și credințe religioase străine dela cele mai felurite popoare încă și-au lăsat urmele. Motivele din *Strigoii* i-au fost foarte dragi poetului, de aceea ele se regăsesc singuratice ori unite și în alte creațiuni ale sale. Deci Eminescu ca și Goethe și ca alți poeți a adunat din multe locuri, a purtat tot ce-a câștigat prin lectură și fantazie în sufletul său, care se trudea și se sbătea să dea o formă și schimbă, adăugă, îmbulzească și rărea, până când ieși frumos îmbinată și hotărîtă opera nouă originală a poetului. Așa s’au pârguit și s’au copt și *Strigoii*. Căci cu toată fantazia bogată a lui, Eminescu este dintre acei poeți cărora tot Goethe le-ar fi zis: „Fiți bucuroși, dacă nu trebuie să căutați în cărările rătăcite și întunecate ale fantaziei voastre subiecte nouă, ci luați ce vedeți și auziți, ori cetiți scrierile altora, *împrumutați* dela ei și *prelucrați*“. Aceasta a făcut-o doară și el, Goethe, cel mai mare poet, începând cu *Götz von Berlichingen* și sfârșind cu *Faust*, cu *Faust* al său, pe care l-a găsit în poveștile poporului său, cum a găsit Eminescu pe *Strigoii* în credințele poporului nostru. Și dacă alătur aici pe Eminescu lui Goethe, nu o fac numai fiindcă am găsit în opera lor câteva atingeri, ci vreau să arăt că în desvoltarea literaturii noastre, care duce spre vârfuri, noi încă putem aștepta după Eminescu un alt poet cu puterile minții lui, cu bogăția sufletului său, dar unul sănătos și liniștit, care să nu străfulgere numai și să piară repede

---

1) Cf. id. *ibid.* p. 395.

în noaptea mormântului, care a ascuns prea de timpuriu pe poetul cu *păr negru* al *Strigoilor*“.¹⁾

„Rivalul“ literar al lui Eminescu, Alex. Macedonski, se apropie deasemenea de motivul *Lenore* într'o baladă publicată în *Albina Carpaților*, la 1878. Macedonski mărturisește împrumutul. — Ca și Lenora, Marioara așteaptă zadarnic pe „mândrul Dorobanț“. Zadarnic încearcă mama ei s'o mângâe. Boala ei „nu e de lecuit“. Intr'o „noapte viforoasă“ vine iubitul și o duce cu sine, călare, lăsând în urmă câmpii și râuri, dealuri și văi. Demoni îi urmează. Fata se 'ngrozește, văzându-se târită „ca'n delir.... către groapa cea căscată“. Dimineața fu găsită moartă, iar alături de ea zăcea gluga strigoiiului. Imitația lui Macedonski este redusă atât ca proporție cât și ca valoare artistică față de modelul german.

La 1881 își publica Petre Dulfu în *Amicul familiei* dela Gherla *Martir'a animei*, o poezie premiată cu 50 fr. aur de către redacția revistei. Stăm iarăși în fața motivului *Lenorei*, însă deviat.

Juna Virginia zace pe patul suferinței. Mama ei zadarnic o mângâe zi și noapte. Virginia se veștejește văzând cu ochii, fiindcă iubitul ei, plecat în depărtări cu făgăduința că se va întoarce, nu mai revine. Sărmana părăsită suferă cumplit :

Zile, luni, doi ani sburară,
Viața-i fu tot mai amară,
Sufletul mai întristat.

Intr'o sărbătoare îi sosește o scrisoare. Copila se aprinde de bucurie la gândul veștii bune a revederii. Dar, citind-o, îngălbinește și scapă scrisoarea din mâini :

„Ah! se poate? — El mă lasă?
Perfidul!... Altă mireasă
Va conduce la altar?!“

De acum Virginia e și mai îndurerată.
Partea II începe astfel:

---

1) id. *ibid.* p. 406.

Sus p'a ceriului câmpie
Ard mii stele . . . Lumea zace
Cufundată'n somn plăcut;
Numai biata Virginie
Fără somn și fără pace
Se'nvârtește 'n așternut.

Mama ei zadarnic vrea s'o mângâie. Virginia simte că n'o să-l uite niciodată. — Dar, minune! Ușa se deschide și intră un călător. Este mirele ei, — „galben și trist“. — E mut de durere, văzându-și mireasa atât de ofilită. Intr'un târziu încearcă să se explice: O zină-l fermecase și de aceea nu putuse să se întoarcă. (Impletirea motivului obișnuit al vrăjilor din povești). Dar acum se vor uni pentru totdeauna. De cumva va fi respins — declară mirele — va muri. Dar nu moare el, ci moare mireasa. Bucuria revederii îi frânse inima. Junele, înnebunit, își cheamă mireasa moartă la cununie.

Vedem așa dar că dintre toate poeziile germane, puse în legătură (până acum) cu literatura română de tâlmăciri, imitații, adaptări și influențe, nici una nu a străbătut atât de adânc ca *Lenora* lui Bürger. Inregistrăm până în prezent cinci traduceri¹⁾ și totatătea înrâuriri mai mult sau mai puțin adânci. În legătură cu motiv l „Lenorei“ suntem în drept să vorbim deci de o mișcare literară destul de intensă în scrisul românesc.

(Va urma)

---

1) După traducerea în proză a lui Grădina del 1870 urmează a lui Gr. N. Lazu, apărută în volum la 1894. Aceasta este deci întâia traducere românească în versuri a baladei lui Bürger. Vom reveni asupra ei în *Bibliografia critică*.

Neam al meu...

neam al meu,
cu flinte nevăzute la umăr,
ține-ți treji și'n somn mereu
ochii, puterile fără de număr!

pân' lângă coliba din urmă
pe cea mai uitată piatră de plai
fă să-și sporească spornicu-ți grai
a vorbelor mare, noptatică turmă!

drumurile către cer ți le număr
peste prăpastii fără număr...
gându-mi: lotru, păduratic câne,
neclintit la picioare-ți rămâne,
cu văz peste noapte și mâne...

Rănitul

singur, în sânge și'n seară,
pe-un câmp de verde cucuruz,
cu larma cumplitei lupte 'n auz...
mi-e cald, mi-e frig...
și'n noaptea oarbă ce coboară
peste mine și hău,
peste bine și rău,
mi-adun puterile toate să strig
încă odată numele tău, —
țară, țară!...

Copil de Moț

fără sânge,
cu căciula cât un ciubăraș de mare,
trece, domol, prin târg
să-și vândă cele două ciubare...

cu fața arsă de soare și slabă,
ca muntele el n'are nici o grabă...
în ochii vineți azurul îl poartă
din uliță 'n uliță, din poartă în poartă...

se pierde printre oameni, flămând,
cu-al Detunatei cer, în gând...
în lupta asta grea pentru pâine,
unde-l va duce ziua de mâine?!...

Peste creste ude

peste creste ude
s'aude s'aude
turmă fără urmă
pe căi ce se curmă
coborînd spre baltă
în zarea cealaltă...

io, cioban lunatic
cu piept de jeratic,
ce să mă mai fac
pe vârful sărac?!...

viscocelele latră
prin copaci, prin piatră...
ai vântului câni
m'au mușcat de mâni...
asprul vremii lup
m'a mușcat de trup...

mi-au rămas merinde
doine și colinde
pe pustii poteci
spre zăpezi de veci....
ce să mă mai fac
pe vârful sărac,
pe vârful sărac?!..

Ion

țăran pietros cu pași voinici
ce drag mi-ai fost și drag îmi ești, —
pentru tine, pentru-ai tăi arar au curs pe-aici,
prin vreme, râuri de cerneli cerești...

pentru truda ta, pentru voi,
schimbatu-mi-am ades condeiu 'n rețevei
și-am izbit mănios în grofi și'n ciocol
și 'n cămătarii putrezi și mișei...

singur, și subțire, și tânăr: un cetin
în codrii voștri de copaci de rând, —
cine v'a fost ca mine mai prietin
de când v'ați pomenit arând și sămănând?!...

țăran pietros, în munci călit,
pe petecu-ți de glie te visez — împărat,
zidind subt sori de foc, cu sânge într'aripat,
lumi noi pe temelii de neclintit!...*)

Aron Cotruș

---

*) Din volumul: „Printre oameni în mers“, cu autorizația autorului.

Natură moartă

*Biruator, te-ai priment cu slavă,
Oștean trudit, în luptă încercată ;
Îți leșini acum oasele'n otavă
Ștergând de iarbă sabia cruntată.*

*Ca un altar în noaptea învierii,
Ești plin de psalmi întregi și de lumină,
Pe când la fel bat clopotele serii,
Mâncate, azi ca și ieri, de rugină.*

*Învins acum, ți-astupi cu pumnii rana,
Altar cu toate sfeșnicele stinse.
Doinește'n câmp sălbatic buruiana
Pe care nici o fiară n'o atinse.*

*De-asupra ta, nemișcătoare, mută,
Natura nu te știe și nu-i pasă,—
Și vei muri la umbră de cucută,
Oștean trudit cu inima duiosă.*

Dumitru Olariu

Din stânga și din dreapta

46.

Cu patru ochi speriați — doi ai ochelarilor repeziți pe frunte și doi cei de sub sprâncene, bătând agitat cu dosul mânei în ziarul pe care-l ținea despăturat:

— Ai cetit?

— De?....

— De catastrofala ciocnire de trenuri.

— Cetit.

— Ingrozitor, dom'le, în-spăi-mân-tă-tor! — își descărca revolta în cafeneaua Coroană, Traian Culeșeru către conmeseanul său Ghiță Trufanda.

— Câtă vreme în undița anchetelor nu vor rămânea decât pescuții cei mici și nu se va porni cu năvodul după rechinii din largul mării, nenorocirile o să se țină lanț. Peștele — o știi doar — nu se 'mpute dela coadă.

Când sunt mâni criminale la mijloc, mai înțelegi..., chiar câte-o catastrofă. Căci și cea mai vigilentă atențiune și supraveghere are clipe de ațipire. Dar în cazul acesta...

— Tembelism, dom'le, tembelism criminal, re-vol-tă-tor!... Nu-i de-ajuns că-ți secătuește punga, te mai și schilăvește....

— Dac'ai avea norocul să scapi schilav, — zici încă bogdaproste; dar te-adună cu mătura și te trimite-acasă'n coș.

Și mai revoltător o fi însă finalul.

— Ce final?

— Condamnarea țapului ispășitor....

— E deținut, dom'le, vinovatul. Nu mai poate fi vorba de țap ispășitor.

— Cine-i?

— Acarul, care din clipa nenorocirii se făcu nevăzut.

— Și mata crezi că acaru-i vinovatul?

— De vreme ce-a fugit....

— A fugit, fiindcă știa ce-l așteaptă. O știa perfect de bine din pățania altor acari.

Să spele putina adevăratul vinovat? La noi? Ești copil?...
Ăla stă'n birou, dom'le, fumează țigări scumpe, citește gazete și pune la cale politica țării „ajunsă la aman“!... Ăla nu cunoaște decât...

— Imi dați voie — îl întrerupe, amestecându-se al treilea în vorbă — să vă istorisesc o întâmplare petrecută aieva?

— Cu plăcere.

— Mi-a venit în minte, auzindu-vă vorbind de vinovăția sau nevinovăția acarului.

Un vechiu cunoscut — numele nu importă — plecase într'ozile la vânătoare. Și cum nu era grăbit, iar pădurile în care se ducea fiind departe, se opri, pentru un popas, la un prieten din tinerețe, într'oz comună cam la jumătatea drumului. Cu el, doi câni ca argintul viu, și frumoși, să nu-ți mai iai ochii de pe ei.

Gazda, bucuros de vizita neașteptată, îl pofteste'n casă. Câinii, după stăpân.

— Nu fii îngrijat! — își liniștește vânătorul prietenul, din fața căruia observase că tovarășii săi patrupezi nu-i fac prea mare bucurie. Câinii sunt bine crescuți. Numai afară, la larg, sunt așa de neastâmpărați; în casă, nici nu mișcă. Uiți că sunt acolo.

Prietenul, vesel de asigurările primite, le deschide ușa salo-nului. Și după obicinuitele întrebări și răspunsuri convenționale, conversația pornește vioaie și bucuroasă de reîmprospătarea atâtor amintiri vechi și dragi.... Câinii, cu botul culcat pe labele întinse pe parchet, într'adevăr nici nu mișcau. Păreau cufundați și ei în ascultarea conversației stăpânului lor.

De-odată, însă, adierea unui miros lacrimogen boți brusc fața vânătorului, — un miros de... cum spune ghicitoarea: ce se naște fără piele și țipă 'ntr'una până piere....

Dar abia apucase să pompeze mireasma de vre-oz două ori din nările-i dilatate, pironindu-și privirea întrebătoare, dar în același timp și încruntată, asupra patrupezilor, și oz fereastră sări în țândări, spre marea spaimă a celor din casă. Ce se 'ntâmplase? Prin geamul ferestrei închise, își făcuse vânt unul dintre câni. Par'că l-ar fi 'mpușcat dintr'oz țeavă de tun.

— A turbat! — strigă gazda casei, svâcnind ca mușcat de pe scaun.

— N'a turbat, prietene, îl liniștește vânătorul, răsând cu poftă. Uite ce-i: Cânele, văzându-mă c'am simțit putoarea și știind ce-l așteaptă pe cel care a pricinuit-o, nu cumva să 'ncaseze el porția de bătaie, a tulit-o, știindu-se nevinovat.

Vinovat e ăsta! — adăogă apoi, arătând spre cel rămas acolo cu trupul sleit pe podele, tremurând par'că l-ar fi sghihuit Nichipercea.

— Am înțeles! — exclamă, venindu-i inima la loc și răsând cu poftă, Traian Culeșeru. Va să zică „acarul“ e cânele care, simțind primejdia, a luat-o la sănătoasa.

— De n'o fi așa, să nu-mi mai spuneți pe nume...

— Pe semne „Păun“ n'a murit încă....

— Ce să moară!... — adaogă Ghiță Trufanda. „Păun“ va dispărea din anchetele și procesele verbale ale C. F. R.-ului când se vor întoarce cu sgaibele 'n sus ultimul acar și ultimul frânar.

— Și nici atunci! — completează al treilea. Că ăi cu musculița pe căciulă vor născoci alți „Păuni“. Altfel, le cântă lor cu-cuveaua.

47.

In vară, într'o Duminecă la amiazi, la „Promenada de jos“.

Poetul Iosif, c'o cunună uscată pe după gât, privește gânditor la lumea asta duminecală de capete îngrijit frezate care-și inhalează reciproc colbul tălpilor târâșe. S'o fi gândind poate și el la anii lui de licean, recunoscându-se în cutare tânăr cu privirile languroase lungite după cutare întruchipare a sburdălniciei feminine. — Dar cine-l bagă 'n seamă? Lumea se calcă aci pentru alte socoteli decât cele ale contemplării unui bronz sau ale unei porții de aier curat, ozonat. O constați aceasta nu numai după plăcerea de-a se 'nvălmăși pe-o distanță de alee atât de scurtă sau după ochiadele cu 'nțeles ce și le aruncă mușterii Promenăzii, ci și după frânturile de conversație, prinse la 'ntâmplare.

— Uite-o mă! — Cu cine-i? — Tot cu mă-sa. — Imposibil s'o prinzi odată singură! — Al dracului Cerber!...

— I-ai văzut? — șoptește, de altă parte, o svârlugă'n fustă către tovarășa sa. Se fac că nu ne văd. — Trecem pe lângă ei.

Am să mă frec de unul și să-i dau cu pardon. Sunt curioasă, nu mi se atașează?... .

Alții au trecut deja peste „pardon“ și-și ciripesc ochi în ochi, ciocniți, în neatenția lor, când de unul când de altul din lumea din jur, cu totul absentă pentru ei.

Intr'o fustă sfârtică în fiinticuri fluturători, care lasă să se vadă mai mult de cât genunchii, în plus, și atâta cât e, foarte transparentă, cu răsuflători largi la bust, o cocoană între 25—30 de ani, cu ochii jucăuși și buzele roșii-roșii de vopseaua droghistului, saltă ca o țarcă printre șirele de bănci.

— Cine-o fi? — se întreabă femeile.

— Pe cine-o fi jelind? — se întreabă bărbații. Era, chipurile, în doliu.

Una: De-ar vedea-o sârmanul răposat!...

Alta: I-ar pune pe cap toate cununile cu care l-a'ngropat.

— De ce?

— Să se poată vedea mai repede mireasă și să nu-și mai rădă de sufletul lui, mascându-și adevăratele sentimente cu mo-horeala hainelor.

La capătul Promenăzii, un licean cu călcâie scâlciate și mănuși crème în degetele răschirate și distanțate de trup — nu cumva să se murdărească de propria-i persoană — cu cravata hăis și încheietura gulerului cea, cu musteala nasului abia reținută — emoționat pe semne — se apropie de două fetișcane, tot eleve, una bulbucată mai mult înapoi, cealaltă mai mult înainte, și, după descoperirea capului cu părul lins și înjumătățit de o cărare trasă cu linealul, două mâni molâi, cu unghii nu tocmai trandafirii, se'ndură să se ridice spre nasul emoționat, ca să primească sărutul cavaleresc și ofranda tremurătoarei lacrimi nasale, înfiorată de contactul cu ființa-i adorată.

În altă parte, un ucenic de bărbier după înfățișare, cu complimente de chelnăr, exclamă, cu gura plină, la trecerea unei fetișcane:

— Sărut mâna!

— Gu! a muceo!.. — îl repede, din mijlocul unui grup, un vlăjgan cu gâtul gol și sprâncenele 'ncruntate.

Pe-o bancă, câțiva pensionari, cu obrazele și buzunarele la fel de supte, pronosticează vremea și sosirea pensiilor; alții, pe altă bancă, fac socoteala hoțiilor grangurilor.

Pe a treia bancă, o oacheșe bine clădită mângăie un cânelup, în vreme ce ochii spioni caută să prindă privirea unui locotenent sclivisit.

Ceva mai încolo, o pensionară a amorului — „mulărită“ ca de șatră la târg de țară, — nu-l slăbește din ochii cu cearcăne de lună pe-un craiu cu chelie; iar o alta, tocmai la mijlocul Promenăzii, în speranța arvunirii, s'a așezat pe-o bancă să-și facă toaleta. Și printre toți, copiii rostogolind cercuri sau jucându-se de-a prinsele.

Cum treceam atent prin această lume cu gândul undiță de pescuit, îmi atrage atenția conversația dela spate. E o pereche între două vârste, c'o fetiță.

— Mamico, ce face cocoana aia de pe bancă de colea? — întreabă fetița, arătând spre „dama“ care-și scosese din poșetă oglinda, pudra și rujul, spoindu-și obrații și tinciindu-și buzele și nările.

— Se face frumoasă... — răspunde mama, neștiind la repezeală ce răspuns să dea.

— Da mie de ce-mi dai mereu peste mână când îmi vâr creionul în nare?

— Fiindcă e lucru scârbos, fetița mamei.

— Da ăleia de ce nu-i dă nimenea peste mână? La ea nu-i scârbos?

— Ea-i mare, — răspunde mama tot mai în silă.

— Dă Doamne să mă fac odată mare și eu, ca să nu-mi mai dai peste mână!... Să vezi atunci cum o să mă *sgâmai* în nas, nu ca acum! — spuse pe nerăsuflăte fetița, repezindu-se după un cățeluș cu zurgălăi și panglică roșie la gât.

— Ei, mai fă educația copilului cu astfel de pilde ale sexului vostru! — isbucni tata către mamă. Despre necuviințele ăstea ale semenelor voastre ar trebui să vorbiți și să predicați pe la

adunările reuniunilor voastre... Ar fi mai de folos pentru societate decât declamațiile sufragetelor cu pretenții de drepturi egale politice, — de dreptul de a vă porcăi în public, așa zice eu, fiindcă asta însemnează azi „drepturi politice“.

— O știam de mult, îi replică consoarta, pe un ton ironic, că voi bărbații sunteți îngeri căzuți din cer... Apoi, cu indignare stăpânită: Ce-i de vină pădurea că are și uscături?

— Dar de ce nu se găsesc astfel de uscături, cu sentimentul rușinei complet atrofiat, și în pădurea noastră?

— Nu se găsesc în pădurea voastră?... Ha-ha-ha!... Mai bine tăceai. Mă faci să râd.

— Deși nu văd motivul.

— Motivul?

— Da, motivul. Fiindcă, orice-ai spune tu, bărbații au mai dezvoltat sentimentul pudorii decât voi.

— Bărbații? — ea, înțepată.

— Da, da, bărbații! — el, cu convingere. Ai văzut — mai când era? — la balul feministelor, cum s'au prezentat în public, cele cu morala 'n proțap — tu-i zici *modă*, eu îi zic *lipsă de obraz* — cu bustul aproape gol, par'că înciudate că nu se pot despoia și mai în jos; ca să nu mai amintesc de desmățul unor specimene, pe care dacă nu le-ai ști cine sunt, le-ai crede bulevardiere sadea...

De ce nu și-au creiat și bărbații „moda“ de a se prezenta în astfel de ocazii desgoliți, măcar cu o parte a bustului? — căci, slavă Domnului, sunt atâtea busturi bărbătești sculpturale! Fiindcă, după cum îți afirmam adineaori: au mai dezvoltat sentimentul...

Ea, luându-i vorba din gură și umflându-și obrajii ca omul care se forțează să nu pufnească 'n răs:

— .... pudorii.

El: Da, al pudorii. Iată, ca să nu mergem mai departe, cazul dela care am pornit. Dacă-mi vei arăta tu un singur bărbat — fie cel mai păcătos bețiv! — care să iese la promenadă și acolo, fără pic de rușine, în fața lumii, să 'nceapă să se săpu-nească și apoi să se bărbierească (vei admite că cecece sunt pentru

voi dichisurile feței, pentru noi e bărbieritul) — și nu Duminică, ci în orice zi de lucru, — iau în gâtul meu toate păcatele sexului vostru.

Când să prind riposta cucoanei, spre marele meu regret, nu mi-a mai fost cu puțință.

Se interpuseră alții între noi și de pe terasa restaurantului „Transilvania“ prinse să-și hăulească of-urile faraonul cu lăuta sub bărbie:

Oooooofff !... Foaie verde siminic
Pe drumu dela Slănic
Merge-o mândră și-un voinic,
Mândra 'ntr'una suspinând
Și voinicu fluerând.
Of-of-oooofff !....

S. Tamba

Dări de seamă

Iosif Schiopul: *Contribuțiuni la istoria Transilvaniei în secolele XII și XIII.* I. Țara Bârsei și cavalerii teutoni. II. Invaziunea Mongolilor din 1241, Cluj, 1932 pp. 164.

I.

Cunoscutul publicist Iosif Schiopul, supunând unei analize critice amănunțite și pătrunzătoare diplomele regești ale lui Andrei II și bulele papale privitoare la colonizarea cavalerilor teutoni în Țara Bârsei, ajunge la concluziunea că cele dintâi nu merită crezământ, fiind reproduse după copii târzii, cu text nesigur și în câteva puncte interpolat în mod tendențios, iar cele din urmă (bulele) indică în mod vag o *terra Borza*, care nu poate fi localizată în sudul Transilvaniei, ci mai curând în Maramureș, în Carpații Galiției.

Autorului, înainte de toate, i s'a părut suspect faptul că nici un izvor istoric, nici o cronică, nici un tratat științific nu amintește despre vre o colonizațiune a cavalerilor teutoni în Țara Bârsei până la 1787, când *Seivert* publică în *Ungrisches Magazin* cele două diplome de donațiune ale regelui Andrei II din anii 1211 și 1212, apoi, cu șase ani mai târziu, *Draudt* publică în *Siebenbürgische Quartalschrift* (1793) textul diplomei din 1222, care pentru întâiași dată apăruse în *Codex Pomeraniae* la 1768 prin îngrijirea lui *Dreger*, acesta reproducând textul după o copie din secolul al XV-lea, păstrată în arhiva de stat din Berlin. De atunci au mai fost reproduse aceste diplome privilegiale în diferite publicațiuni de documente, fără ca editorii sau cercetătorii lor din cursul deceniilor următoare să-și fi luat osteneala a le supune vreunui studiu critic comparativ, deși nu au lipsit istorici, cari au exprimat îndoieli asupra autenticității, cum au făcut *Pauler* și *Tagányi*, cărora le-au părut ciudate sau chiar imposibile numele unor demnitari regești semnați la sfârșitul diplomei din 1222 și cari în realitate niciodată nu ocupaseră demnitățile indicate acolo.

D-l Schiopul constată că nici una din aceste trei diplome privilegiale nu s'a păstrat în original. Textul celor din 1211 și 1212 a fost reprodus în transsumpt la 1278 de legatul papal, Episcopul Filip Firmanus, dar numai după niște copii, iar o copie a diplomei din 1222 a fost atestată cu 2 ani mai târziu de regele Rudolf (1280). Ambele atestări (și cea din 1278 și cea din 1280) s'au păstrat în original în *Arhiva din Königsberg*, care oraș era dela sfârșitul secolului al XV-lea reședința cavalerilor teutoni.

În aceeași arhivă s'a păstrat în original și bula papală, prin care Honoriu al III-lea confirmă la 19 Decembrie 1222 diploma de donațiune a regelui Andrei dela 7 Mai același an, reproducând părțile esențiale din textul acestei diplome, dar numai în rezumat, nu în transsumpt, cum procedase în aceeași zi, cu diploma privilegială dată de regele boem Ottokar pe seama acelorași cavaleri teutoni. Dar și în privința originalului din 19 Decembrie 1222 se ivește bănuiala lipsei de autenticitate, din cauză că textul acestei bule nu se află trecut în registrele papei Honoriu III. Avem deci de a face cu un text original, care, neîntru-nind toate criteriile autenticității, justifică afirmațiunea, că nici diploma regelui Andrei II, rezumată aci, nu poate fi considerată ca autentică.

Examinând apoi, în mod comparativ, însuși textul diplomelor, așa cum este cunoscut în timpul de față, autorul constată lipsa de originalitate; admite totuși că vor fi existând originalele, cari s'au pierdut însă, iar copiile lor au fost ulterior falsificate prin interpolări privitoare la delimitarea Țării Bârsei. Astfel, textul copiilor cunoscute în prezent nu este identic cu diplomele presupuse originale dela 1211 și 1212.

Iar cu privire la cea din 1222, amintirea Secuilor în textul ei, ca fiind în imediata vecinătate a Țării Bârsei, e o dovadă în plus de neautenticitate, deoarece vecinătatea aceasta poate fi sprijinită pe documente contemporane numai în jumătatea a 2-a a secolului XIII, după invaziunea Tătarilor. Altă dovadă de neautenticitate este dispoziția privitoare la dreptul cavalerilor teutoni de a transporta, cu câte 6 corăbii, sare pe Olt și pe Mureș, câtă vreme e știut că Țara Bârsei nefiind regiune minieră, transportul de sare nu putea să se facă din cuprinsul ei, întâiu fiindcă sarea lipsia, apoi fiindcă Oltul nu era navigabil, iar Mureșul — deși navigabil în anume părți — nu trecea prin Țara Bârsei.

Astfel, autenticitatea diplomelor lui Andrei II fiind mai mult decât îndoielnică, autorul înlătură cu totul textul lor, procedând apoi la analiza critică a bulelor papale din timpul lui Honoriu III, textul cărora nu determină mai precis limitele mult discutatei *terra Borza*. Dar din faptul că Honoriu III scria la 12 Ianuarie 1223 *episcopului din Agria*, autorizându-l să institue pe seama cavalerilor din *terra Borza* un *arhipresbiter* sau *decan*, iar la 12 Decembrie același an interzicea *episcopului transilvan* orice jurisdicție bisericăască asupra acestor cavaleri din *terra Borza et ultra montes nivium*, autorul trage concluziunea că această *terra Borza* era în *Maramureș* sau poate în *Țara Oașului*. Cronicarul Anonymus relatează că și Ungurii au trecut la venirea lor în actuala țară, prin „*silva Havas*“, tot el localizează *Cumania* în

vecinătatea Chievului, ceea ce se potrivește în bună parte și cu precizările lui Magister Rogerius și Simion Kézai. Deci atât cuvintele bulei : *ultra montes nivium*, cât și ale diplome or : *ultra silvas versus Cumanos* se potrivesc mai curând împrejurărilor din Maramureș, decât celor din Țara Bârsei.

Concluziunea aceasta se poate sprijini și pe faptul istoric că în cursul secolului XIII între episcopia Transilvaniei și între cea din Agrida a dăinuit, pentru jurisdicțiunea bisericească a *Maramureșului*, un conflict îndelungat, pe care la 1299, ultimul rege din familia lui Arpad, Andrei III-lea, l-a aplanat în favoarea episcopului transilvan, fără ca dispoziția regală să fi putut curma cu totul vrajba pentru jurisdicția asupra acestui teritoriu.

Autorul mai insistă și asupra împrejurării că izvoarele istorice nu amintesc nimic despre vreo invaziune cumană în Transilvania ; cunoscutele invaziuni cumane în Ungaria (1070 și 1089) sunt arătate ca venind din Nordul Meseșului (a superioare parte portae Meses), după cum tot astfel nu au nici o știre despre existența cavalerilor teutoni. În colecția *Siebenbürgische Sagen*, publicată la 1885 de Dr. Friedrich Müller, sunt reproduse 620 *legende și tradiții* în legătură cu teritoriile colonizate de Sași, dar nu se găsește în ele *absolut nici o amintire despre cavalerii teutoni*. De aci se vede că *nici istoria nici legenda nu-i cunoștea*. Era deci pe calea adevărului istoricul Ștefan Katona care *cel dintâi* a căutat prin Maramureș *terra Borza* (în *Historia critica regum Hungariae t. V. 1783*).

Problema pusă în discuție prin primul studiu al d-lui Iosif Schiopul e de prevăzut că va trezi interesul specialiștilor în materie de tehnică privitoare la critica și interpretarea documentelor istorice.

II.

La fel va interesa și chestiunea tratată în cuprinsul studiului privitor la *invaziunea Mongolilor*, în care se înșiră mai multe argumente pentru a sprijini afirmațiunea că în teritoriul Transilvaniei nu ar fi pătruns Tătarii la 1241.

Dar monografia temeinică a lui Gustav Strakosch Grassman, *Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241 und 1242*, publicată la Innsbruck în 1893, arată că Transilvania a fost devastată de Tătari în primăvara anului 1241 (p. 91—96). Arătarea aceasta e întemeiată pe cercetarea și interpretarea izvoarelor contemporane, între cari e citată și informația scriitorului persan *Fazel-ulla-Raschid* (Raschid-eddin). Acesta trăind pe la 1300 putea să aibă cunoștința despre ceea ce s'a întâmplat la 1241 când unul dintre șefii mongoli Orda, care mergea pe dreapta, văzu venind împotriva sa pe Bezeren-

ban cu oștire ; acesta din urmă fu bătut ; iar alți doi șefi : Candan și Buri se îndreptaseră împotriva Sasanilor (Sașilor) și îi învinseră în trei bătălii succesive. În același loc e citat și următorul fragment dintr'o diplomă a regelui Bela IV : „in confinio Cumanorum ultra Danubium et Bulgarorum, per quem etiam locum tempore invasionis regni nostri ad nos aditum habuit exercitus Tartarorum“, de unde se vede că una dintre cetele de invazie ale Tătarilor s'a apropiat de granițele Ungariei, venind din regiunea limitrofă între Cumani și Bulgari, deci tocmai din teritoriul Țării Românești. Diploma aceasta dela 1254 e publicată în colecția lui Fejér, *Codex Diplomaticus* vol. IV. 2, de unde a fost reprodusă și în colecția Hormuzaki vol. I.

Dar să zicem că aceste informațiuni contemporane ar lipsi. Chiar și atunci năzuința autorului de a dovedi că Transilvania a fost cruțată de această invaziune ar avea șanse de reușită numai dacă prin cercetări ulterioare s'ar putea constata că *întreg capitolul* din povestirea lui Rogerius — despre scăparea sa din prinsoarea Tătarilor, despre trecerea pe la Albalulia devastată și prin satul Frata, unde s'a adăpostit el însuși o lună de zile, hrănindu-se cu pâine făcută din făină de coaje de copaci — *este un adevăr apocrif*.

Această constatare va fi însă destul de anevoioasă, dat fiind că textul original al epistolei lui Magister Rogerius lipsește. Nimeni nu l-a văzut. Și e foarte redusă speranța că va putea ieși de undeva la iveală. Faptul că în acest capitol final se face amintire de „cruciații de pe insula Rhodos“ (cruciferi de insula Rhodi), deci de o împrejurare istorică mai târzie (1310), nu e un argument hotărîtor, întrucât amintirea aceasta ar putea să fie considerată ca interpolarea ulterioară a unei singure propozițiuni, fără să infirme autenticitatea capitolului întreg.

Discuția rămâne deci deschisă.

Cluj, 15 Ianuarie 1933.

Prof. I. Lupaș

*

Goethe. Versuri în românește cu prilejul a o sută de ani dela moartea poetului. Ed. Dacia, București, 1932, pag. 64, format 4°.

Când s'au împlinit 150 de ani dela nașterea lui Goethe — la 1899 — o singură revistă literară română (*Familia* lui Iosif Vulcan din Nord-vestul Ardealului) s'a gândit să comemoreze amintirea celui mai mare poet german.

După scurgerea alor trei decenii însă, când întreaga lume cultă de pe glob se pregătea să celebreze amintirea celei mai armonioase personalități umane, din câte au existat vreodată, —

cu prilejul împlinirii întâiului secol dela moartea lui Goethe — scriitorii și literații români au înțeles să se încadreze, în mod demn, în ritmul acestei mișcări de sărbătorire.

Una din aceste manifestări de omagiu românesc adus universalului Goethe este volumul de traduceri cu titlul de mai sus — „întocmit de Oscar Walter Cisek, împodobit cu o xilografie de Maria Pană-Buescu, ilustrând poezia Ganimed, compus și tras sub îngrijirea lui Ștefan Nenițescu“.

Cuprinde tălmăcirea alor 28 de poezii goetheene și o lămurire : „...„Culegerea de astăzi încearcă să pună la îndemâna cititorului român, dacă nu o icoană completă a geniului, totuși una conturată clar“. Această antologie în românește a liricului Goethe ne „vine ca o îndoită închinare : poetului și scrisului românesc deopotrivă“.

O dare de seamă, informativă, despre această antologie apărui în *Boabe de grâu* (1932—III nr. 3—4 pp. 116—117). Cronicarul ne-o mărturisește sincer în calitate de „martor al felului cum a trebuit să se pună la loc totul și... ca părtaș într'o oarecare măsură“ că, dat fiind timpul scurt al pregătirii, antologia fu „înjghebată... cu toată graba sărbătoririi“....

Și e păcat, mare păcat, că nu s'a putut lucra cu zăbava trebuitoare. Nu-i vorbă, ca înfățișare exterioară nu putem avea decât cuvinte de laudă. Tiparul frumos, gravura interesantă, hârtia de calitate superioară. Cronicarul dela *Boabe de grâu* scrie : „Volumul a fost întâmpinat cu mari și mirate cuvinte de laudă, pentru formă și cuprins, în publicații germane de seamă. E cel mai bun semn că el și-a împlinit chemarea“.

E indiscutabil că prima impresie ce o face această antologie nu poate fi decât bună. Despre formă am vorbit. Cuprinsul e și el cât se poate de select și alcătuit astfel, încât să figureze poeziile goetheene cele mai reprezentative ale „liricului dela vârsta de nouăsprezece până la șaptezecișipatru de ani“.

Însă în materie de artă (chiar și când e vorba de arta tălmăcirii) nu importă atât ce se dă, ci cum a reușit încercarea. Ca mâine-poimâne, după ce se va risipi entuziasmul comemorării, se vor aținti privirile scrutatoare ale romaniștilor din Germania asupra acestei pompoase antologii românești. Cu cât distanța dintre înfățișare și realizare va fi mai mare, în aceeași proporție va crește și deziluzia pricepătorului străin. Și va fi dureros, când critica străină — cea științifică, nu cea de complezență — va veni să constate că „întâia“ antologie goetheană românească nu și-a îndeplinit întru toate misiunea în ceea ce privește fondul problemei.

Era bine apoi, dacă autorul „lămuririi“ — d-l Șt. Nenițescu — ar fi făcut amintire și despre celelalte adunări într'un

mănunchiu ale poeziilor lui Goethe. La 1890 apăru în Gherla *Poesii germane*, traduse liber de Constantin Morariu. Numărul tălmăcirilor din Goethe se ridică aici la 25. Același Morariu publică la 1923 *Versuri de Schiller și Goethe*, unde cel din urmă este reprezentat prin 25 de poezii. La 1902 apăru, în Sibiu, volumașul lui Ioan Băilă cu traduceri din poeți germani (Goethe și Heine) în care întâiul este reprezentat prin 38 de poezii, ne mai vorbind de încercările din antologia lui Gr. N. Lazu (1894) și de traducerile lui V. Tempeanu din antologia intitulată „Din scrinul vechi“. Dacă n’ar fi lucrat cu atâta grabă, desigur că d-l Ștefan Nenișescu n’ar fi scăpat prilejul să facă în „lămurirea“ d-sale legătura cu aceste înfăptuiri literare pe terenul tălmăcirii românești a lui Goethe. Și n’ar fi căzut mai ales în ispita să deie „*hotărît precădere celor de azi*“, nefăcând loc tălmăcitorilor de ieri, decât doar lui Cerna (cu *Prometeu*) și lui Șt. O. Iosif (cu *Ucenicul vrăjitor*). Dovada că cei de ieri au înțeles să lucreze și pe terenul tălmăcirii cu mai multă și mai „iscusită zăbavă“ vreau s’o dau cititorilor în cele ce urmează. Firește, nu voi putea să mă ocup cu toate probele de traducere din acest volum, care privit în întregime, să prezintă — o subliniez încă odată — în mod demn ca formă și cuprins. Dacă vanitatea și ambițiile unor persoane nu ar fi fost prea mari și s’ar fi dat precădere traducerilor muncite de ieri, în loc să se fi deschis o poartă atât de largă celor pripite de azi, isbânda ar fi fost nu numai de formă, deci de suprafață, ci de fond, adecă de adâncime. În acest din urmă caz literatura română de tălmăcirii n’ar fi avut decât de câștigat în prestigiu atât în fața cunoscătorilor dela noi, cât și în fața celor din străinătate.

Cele două probe de tălmăcirii mai vechi, conștiincios elaborate, (Cerna : *Prometeu* și Iosif : *Ucenicul vrăjitor*) au fost bine alese. Greșala consistă tocmai în faptul că nu s’au mai ales și altele. Astfel de ex. balada *Pescarul* a fost tălmăcită, și la noi, de către foarte mulți în cursul unui veac. (Vezi articolul meu : *Baladele lui Goethe în românește*, în „Revista germaniștilor români“ a. I. nr. 1). Dacă nu i-a plăcut d-lui Nenișescu cea mai veche încercare, datorită lui Timoteiu Cipariu (1838), era liber să aleagă alta : a lui Vasile Popovici din *Familia* (1901) sau a lui I. Sân-Giorgiu din *Neamul românesc literar* (1912) sau a lui I. U. Soricu din *Cosinzeana* (1914). În nici într’un caz însă nu trebuia să-și tipărească în antologie încercarea proprie complet neisbutită. Fiindcă dintre cele treisprezece tălmăcirii românești ale acestui juvaer poetic — după cum rezultă din cercetările noastre de până acum — cea mai slabă este tocmai a treisprezecea : a d-lui Șt. Nenișescu. Nu vorbim de publicarea celorlalte traduceri recente din antologie, întrucât s’au tălmăcit cu acest

prilej pentru întâia oară. Dar când ai de unde alege, dintr'un număr considerabil de încercări mai vechi, dar mai merituoase, atunci ce rost mai are să dai întâietate celor de azi? Și ca să nu se creadă cumva că judec lucrurile cu patimă, las pe cititori să judece singuri, mărginindu-mă să le înfățișez textele, fără de nici un comentariu, subliniind doar obscuritățile și platitudinile ultimei traduceri:

V. Popovici (1901)

Cumplit vuia al mării val,
Pe mal sta un pescar;
La undiță privea tăcut,
Uitând de chin și-amar.
Și cum stătea și cum pândia
Un val se despărți,
Și din al mării sân adânc
O zîă se ivi.

Sorleu (1914)

Ea-i cântă lin, ea-i cântă blând:
„Voinice, cum te-nduri,
Cu gând hain, cu lacom gând
Pe feții mei să-i furi?
De-ai ști tu ce plăceri din rai
Sub valuri eu ascund,
De-apururi ai voi să stai
In caldul apei fund.

Timotei Cipariu (1838)

Au nu vezi în marea caldă
Luna, soarele se scaldă,
Și din unda răcoroasă
Eș cu fața mai frumoasă?
Nu simți cerul cum te 'mbie,
Vânățul cel strălucit?
Nu te trage roua vie,
Ce te-arată zugrăvit?

I. Sân-Giorgiu (1912)

Și apa sună, apa cântă...
Îi udă'ncet piciorul.
El simte-acum, cum îl frământă
Și-i crește'n suflet dorul.
Și îi vorbește, cântă ea,
De-acum el e pierdut:
Și mai să lasă, mai nu vrea,
O, iată-l dispărut....

Șt. Nenițescu (1932)

Un val *foșni*, un val crescui,
Pescarul *mai domol*,
Privind la undiță stătu
Cu suflet rece, *gol*.
Și cum ședea, cum asculta,
Un val se despică;
Din apa care tremăta
Sân ud se ridică. (sic!)

Șt. Nenițescu (1932)

Doini spre el, vorbi cu el:
Ce-mbii sămânța-mi lin
Cu șiretlicuri omenești
Spre-al morților senin?
O, dac'ai ști ce-i *somn de pești*
Pe prund afund, *duios*,
Te-ai cobori așa cum ești
Și-ai fi mai sănătos.

Șt. Nenițescu (1932)

Nu vine soarele, *sfințit*,
Din mare, luna *iar?*
Nu e obrazu-i *înmiit*
De-al *valului ștergar?* (sic!)
Nu te-a'mbiat, cer adâncit,
Albastrurilor reci?
Iar chipul tău nu te-a'ndrăgit
In roua cea de veci?

Șt. Nenițescu (1932)

Un val *foșni*, un val crescui,
Scăldă picioru-i *gol*;
In piept dorință se născu,
Iubirii dând ocol.
Doini spre el, vorbi cu el;
Era ca și pierdut:
De ce-l chemă, căzu la fel (sic!)
Și n'a mai fost văzut.

Dintre celelalte balade ale lui Goethe trebuia, neapărat, să se fi tipărit în antologie *Balada regelui din Tule* în admirabila tălmăcire a lui George Murnu, apoi câteva din perlele lirice, tălmăcite de câțiva destoinici scriitori români ca de ex.: Vasile Stoica, V. Tempeanu, Iorgu G. Toma și alții. Înlăturarea acestor harnici și iscușiți traducători s'a făcut oare din ignoranță sau cu reacredință? — Oricum, nu este bine că s'a întâmplat astfel.

În amănunte voi insista asupra prestațiunilor din acest volum de tălmăciri (datorite d-lor Philippide, Marcel Romanescu, Ion Pillat, Ștefan Nenițescu, Ion Sân-Giorgiu, Ion Marin Sadoveanu și Emanoil Bucuța) în bibliografia critică ce o pregătesc cu privire la Goethe în literatura românească.

Ion Gherghel.

*

Printre oameni în mers, își întitulează poetul **Aron Cotruș** noul volum de versuri, apărut în Polonia, la Sosnowiec (pg. 64).

Poezia d-lui Cotruș e explozia revoltei sufletului patriotic împotriva nedreptăților sociale care fac vieța „pentru unii — iad; pentru alții — rai...” E poezia roboșilor „fără ogor, fără pâine, fără somn” — „unelte'n mâna altora” — simbriași ai foamei și sujalmei. De aceea, poezia sa e fără soare, fără flori, fără cântec înviorător, cu ceruri încruntate și zări întunecate, strălucite doar, la răstimpuri, de scăpărări de fulger.

Mă văd în gând
pământul străbătând
și alte stele aprinzând....

Cu această iluzie pornește. Vrearea îi întrece însă puterea, căci la capătul drumului străbătut, cu aripile nădejzii inițiale retezate, cu elanul sugrumat de conștiința neputinței, e condamnat să se asemene minerului

ce neputându-și inhăța de gât tiranul, —
ridică, încruntat, ciocanul,
și-amenință cerul...

E propria-i caracterizare. Și volumul n'o desminte. Doar cu deosebirea că poetul nu amenință Cerul, ci, printre rânduri, pe cei cu lăcomia nepotolită într'o țară istovită.

44 de poezii, și aproape tot atâția bolovani în capul celor cu urechea toacă și ochiul nepăsător la văzul suferințelor și în

același timp, caldă, frățească strângere la piept a schilodiților în munci, a celor înfrățiți cu truda, cu sărăcia, cu suferința, — a celor care au adunat atât amar în viața „că'n blid o lacrimă de le-ar pica, zama, ori și cât de dulce-ar fi, s'ar înăcri“... Sculpturi gata par'că a se desprinde din biocurile dure, neciselate, spre a se arunca „fără cuțit și fără pistoale“, cu unca lor armă: „spicul de grâu“ sau „firul de păpușoiu“ — „mai tari ca o oaste gata de războiu“ — asupra „grofilo:“ „cio-color“, „cămătarilor mișei“. Și când își va cunoaște Ion forța armei sale:

„atunci cu vrerea, cu puterea și dârjenia lui adâncă
patria și-o va schimba din temelii.“

căci:

„orice s'ar schimba în lume, 'n țară,
orice-ai sta să legi și să deslegi, —
peste gloanțe, peste regi,
peste datini, peste legi,
peste azi, peste mâine,
veșnic ca pământul va rămâne —
omul ce ară!...

în casa lui de țară

— „aceeași astăzi ca odinioară
zidită pe piatră de aspre datine —
pe care viscocele nu pot s'o clatine.

Volumul se încheie cu implorarea „pâinei noastre cea de toate zilele“:

puterea de-a'nfrunta
soarta cea mai aspră și mai grea.

Iar pentru asprul mers ce ne rămâne:

pe dincolo de azi și de mâine,
dă-ne vrei de oțel
și brațe la fel
și inimi la fel...
și pași de fulger, Stăpâne!...

căci:

cine nu poate răsbate'nainte
piere subt călcâiul fierbinte
al celor ce trec și înving...

Coarda sufletului care vibrează în volumul „Printre oameni în mers“ nu vibrează în melodii prea plăcute urechii, nici prea variate, dar, pornite din sinceritatea adâncurilor, vibrațiunile-i răscolesc adâncuri.

Volumul, după mărturisirea poetului, s'a tipărit numai în 520 de exemplare. Și e de înțeles. El nu-i pentru obraze fardate și degete manicate. Iar pe cei de dragostea cărora s'a scris: pe frații buni ai lui Niculae Pantea, Todor Săcure și Ion Roată, pe cei cu frunțile ncrețite și palmele bătătorite, nu-i ajută puterea să-și ajute cântărețul.

B.

*

G. Tulbure: *Țara Poveștilor*, 1932. Ed. „Națională” S. Ciornei, București. Pg. 176. Lei 65.

Un nou volum de povești e întotdeauna binevenit, cu condițiunea — firește — a împlinirii cerințelor sine-qua-non ale acestui fel de poezie epică: observarea strictă a naivității urzelii, a vioiciunii și seriozității expunerii — chiar a celor mai fantastice, mai imposibile acțiuni sau întâmplări — înveșmântarea neaoș populară, necontaminată de dichisuri cărturărești și, nu cea din urmă condițiune: o execuție tehnică cât mai atrăgătoare.

În cazul dat, se pot felicita și autorul și editorul. Deși nu e ușoară, cum s'ar părea, fixarea în scris a poveștilor auzite. Mai ales din partea unui intelectual cu cultură superioară, mereu în primejdia de a vorbi din el nu povestitorul naiv din popor, ci intelectualul pretențios. D-l Tulbure nu prea dă greș, nici chiar în redarea plăsmuirilor proprii — o calitate care, de obicei, lipsește autorilor orașeni care au învățat limba pop. din cărți nu din conviețuirea sau contactul direct mai îndelungat cu țărâtimea satelor.

Volumul d-lui Tulbure e binevenit și din alt motiv: din cel al sărăciei literaturii noastre de povești, care nu satisface nici pe departe necesitățile sufletești ale mulțimii celor cărora se adresează. Această sărăcie se va observa și mai mult când părinții își vor da mai bine seama de importanța poveștilor în formarea sufletului copilului și nu-și vor mai precupeți banul pentru acest fel de literatură; când își vor da seama că pe nici o altă cale nu poți atât de ușor strecura și întări în sufletul fraged al copilului dragostea de cetit și încrederea, atât de prețioasă pentru luptătorul de mai târziu al mai-binelui obștesc, în biruința finală a Bunătății, Adevărului, Dreptății asupra Răutății, Minciunii, Nedreptății — oricâte obstacole le-ar sta'n cale și oricât de mari ar fi înjosirile și suferințele pe care trebuie să le îndure cei care luptă pentru triumful lor — ca prin povești, în care reprezentanții acestora din urmă rămân întotdeauna înfrânți și striviți sub călcăiul celor dintâi.

Iată de ce, oricât s'ar repeta, nu se repetă îndeajuns îndemnul: *dați în mâna copiilor și spuneți-le cât de multe povești! Ele contribuie la sădirea și însdrăvenirea virtuților merrite a înfăptui lumea pe care o ahtiază toți cei buni: lumea în care Dreptatea, Bunătatea, Adevărul, Omenia, să triumfeze întotdeauna, cum — fără excepție — triumfează în lumea Feșilor Frumoși și a Ilenelor Cosânzene.*

B.

*

În nr. 47 din „*Biblioteca noastră*“ care apare la Caransebeș, Părintele **Coriolan Buracu** strânge, în 66 pag., o seamă de informații relativ la: 1. *Batalionul românesc* — organizat la 1768 de col. Papilla, având la 1774 un efectiv de 7185 grăniceri — 2. *Reg. grăn. româno-iliric (1775—1838)* — cu un total de 15.874 de soldați — 3. *Reg. româno-banatic No. 13* — înființat la 1838 și desființat la 1872, când, la 1 Nov., își primește botezul 4. *Reg. de inf. No. 43*, cel atât de elogiât de superiori și atât de temut de adversari în cursul ultimului războiu.

Sunt prețioase documentele relativ la eroismul acestor grăniceri români, datele privitoare la războaiele în cari au luat parte — începând cu anul 1787 — ca și cele care privesc mulțimea de construcții și clădiri ridicate prin munca de robotă „fără plată, cu mâncarea lor“ și cu întreg materialul necesar făcut, fasonat și transportat de ei „făcând și pe salahorii și pe maeștrii.“

Sunt informații care vor trebui ținute în seamă la scrierea istoriei Banatului Severin și pentru a căror strângere părintele C. Buracu merită nu numai aplauze ci și încurajare materială.

B.

*

Leca Morariu: Pe marginea cărșilor IV. Creangă. Cernăuți 1932, 8° pg. 31. Lei 15.

Documentat, ca de obicei, autorul evidențiază pe lângă laturea merituosă — care i-a adus un premiu din partea Academiei Române — și multele insuficiențe, defecte, ale monografiei d-lui *Jean Boutière*: *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*, Paris 1930, pp. 254.

Se relevă meritul autorului francez în valorificarea operei povestitorului din Humulești, contribuția valorosă a capitolului de folclor comparat, care urmărește atât motivele poveștilor lui Creangă cât și aportul original al acestuia în înfășurarea

acestor povești, — rămânând, totuși, și în acest capitol, dat fiind inepuizabilul material folcloric, mereu susceptibil de completări.

Rectifică apoi, în continuare, mai multe date, citate, afirmațiuni eronate, subliniind — cu dovezi scoase din lucrarea d. Jean Boutière — că „valorificarea literară și estetică a operei lui Creangă, rămâne și mai departe o problemă a viitorului, lăsată nu în seama unui ne-Român.” Cum tot numai în sarcina cercetătorilor români rămân și problemele restabilirii celui mai aproximativ-autentic text al lui Creangă și elaborarea definitivă a Glosarului-Creangă, în care nuanța cea mai proprie anevoie va putea fi divinată de simțul unui străin „lexicul acesta făcând doar parte din acea categorie, care și lămurește semantica, nu din dicționare, ci din întreaga simbioză ce i-o știe creia artistul Creangă.”

B.

*

G. Popa-Lisseanu: *Secuii și secuizarea Românilor.* București, Tipogr. ziarului „Universul” 1932. Pg. 62. Lei 30.

Extras dintr'o lucrare mai vastă, în pregătire, asupra Românilor din Secuime.

După ce se trec în revistă diferitele păreri privitoare la originea Secuilor, autorul scoate în evidență, ca o dovadă a ființării noastre aci, informațiile cronicarului maghiar Simon de Keza (Kézai Simon) referitoare la Messianii și Vlahii — „Românii evului mediu” — rămași în Pannonia, ca pastori și coloni (adecă agricultori) ai Hunilor. Trece apoi la teoria colonizării Secuilor (care „nu sunt un trib aparte — cum susțin cei mai mulți scriitori unguri — ci o profesiune”: apărători de castre, de burguri, servitori ai regelui — „servientes regis” — ca d. p. în Baranya) despre care autorul crede c'au fost aduși, pentru întâiașidată, în centrul și sudul Ardealului, pe vremea luptelor lui Ladislau cel Sfânt cu Cumanii (1070), împotriva cărora, după ce-i biruie, ca măsură de apărare, fortifică, prin ridicare de castre și întărituri, regiunea dela Hunedoara până la Sebeș și de aci spre Blaj. Tot cu această ocaziune se zidește și Cetatea de Baltă de pe Târnavă.

Spre sfârșitul sec. XI și în cel următor, se colonizează cu Secui jud. Odorheiu, când se face seria de fortificații începând dela Crizbav, prin Ormeniș, până în Munții Harghitei și Carpații orientali, pentru apărarea hotarelor țării dinspre Sud și Răsărit.

Tot din această epocă datează, după părerea d-lui G. P. L., și cetățile ridicate pe dealurile din dreapta Oltului, din regiunea Făgărașului (Hălmeagul, Galații, Feldioara, Găinarii și Săcădatele). Coloniile de Secui aduse aci nu s'au putut însă menține decât la Hălmeag și Noul Român de lângă Găinari.

Județele Treiscaune și Ciuc „cădeau în aceste vremuri dincolo de linia fortificațiilor. Aceste două județe, ca și jud. Făgăraș și Brașov, erau socotite ca nelocuite, *terra deserta et inhabitata*, în cari nu se găseau decât țărani, mai mult sau mai puțin nomazi, numiți în documente, uneori, *Brodnici*, de origine slavă, spun scriitorii maghiari, de origine română, caută să dovedească istoricii noștri“. Pela mijlocul sec. al XII „Secuții au fost colonizați până la podelele Carpaților cuprinzând în lăuntru regatului arpadian și actualele județe Treiscaune și Ciucul“.

Colonizarea lor în aceste județe „a fost făcută din aceleași preocupări militare, ca și aiurea“. Secuții din jud. Treiscaunelor „provin din coloniile stabilite mai întâi în regiunea din stânga Mureșului, între apele Secaș și Strii, adecă între Orăștie și Sebeș“.

Tot colonii relativ târzii sunt și Secuții din Giurgeu și Valea Nirajului.

Urmează capitolele despre organizarea Românilor din ținutul secuiesc (voivodatele, chinezatele și boeronatele lor), secuizarea nobilimii române, persecuțiunile elementului românesc în timpul principatului ardelean, secuizarea Românilor sub Habsburgi și în timpul dualismului, cu pierderile suferite de Români în acest ținut, în ultimele două veacuri, prin maghiarizarea forțată, făcându-se constatarea dureroasă: *119 sate pierdute* și alte *123 aproape pierdute*, — creșterea populației române fiind normală abia în *123* de sate.

Se arată, cu dovezi concludente, mijloacele revoltătoare de secuizare prin biserică, școală, armată, administrație, justiție și mai ales prin mijloace economice.

În capitolul ultim, pentru dovedirea românității Secuților, ni se dau o seamă de datini, obiceiuri, cântece, numiri toponimice românești, păstrate cu sfințenie de Secui până în zilele noastre.

Incheierea, pe lângă sfaturile de urmat date de un suflet înțelegător, animat de frățescă dragoste pentru atâți consăngenii înstrăinați, cuprinde, mai mult printre rânduri, și sgâlțâirea guvernanților rămași surzi la stîgățele de alarmă date și înainte de d-sa (de d-nii Sabin Opreanu și T. Chindea) asupra „păcatului național“ de care s'au făcut vinovate, nu numai prin

neluarea măsurilor de îndreptare și de stavilire a răului, dar — cazurile relevate o confirmă — încurajind, prin indiferentismul sau menajamentele sale, răul. Cot la cot cu nepăsarea Statului a mers apoi, adeseori, și neglijența Bisericii. E tipic cazul comunei Bodogaia cu două parohii odinioară, și cu toți credincioșii trecuți la reformați dela 1919 încoace, când a murit ultimul preot, fără să se mai fi îngrijit autoritatea bisericească de a trimite alt duhovnic, care să țină contactul sufletesc cu Românii desnaționalizați.

Ce bine-ar fi fost, dacă s'ar fi introdus obligamentul pentru fiecare politician cu zămbre de mărire ca, înainte de a fi instalat în postul de răspundere din fruntea unui județ, să fi dovedit cunoașterea aceluia județ cu toate nevoile lui, *nu din auzite, ci din observația directă a realităților*, prezentând și un program de activitate pentru îndreptarea relelor. Câte păcate, cu urmări dezastruoase, nu s'ar fi evitat!

Fiecare partid politic a considerat însă acest ținut ca o moștenire dela tătâne-său, considerându-se îndreptățiți să trimită aci — cu foarte puține excepții — pe vr'unul „de-ai noștri“, pe vr'un „Vlăduțul mării“, spre a-și reface finanțele pe drojdii.

B.

*

Dr. Nicolae Vecerdea: Un referat asupra *Averii* administrate de comunitățile: „*Universitatea săsească*“ și cele „*Șapte județe săsești*“ „*Universitas saxonum*“ și *Septem sedes saxonicales*“). Editura „*Revistei Economice*“. (Sibiu 1932), din care a și fost retipărită. 8° Pg. 47, Lei 20.

*

Horia Petra-Petrescu: *Calendarul Săteanului* pe anul 1933, cu amănunțite și folositoare informații privitoare la târguri, taxe poștale, taxe de timbru etc., având 22 pg. (din 84 câte cuprinde) destinate părții literare-economice. Costă Lei 15 și se poate comanda la librăria Krafft și Drotleff, Sibiu.

*

Reviste.

În **Arhivele Olteniei**, pe Sept.-Dec. 1932, D-1 Ioan C. Filitti lămurește transmisiunea moșiilor Albești și Obedin din jud. Dolj și originea familiei Obedeau.

Dl Ilie Chiriță își continuă studiul privitor la Brâncovenеști, dându-ne informații asupra celor 11 copii (4 băieți și 7 fete) ai lui Const. Brâncoveanu Vodă, dintre cari nici unul n'a atins vârsta de 60 de ani a tatălui lor. Dintre băieți, cel mai mare, Constantin,

era socotit ca prozător de frunte, în l. greacă, la curtea domnească. „In Antologhiele de astăzi ale școalelor grecești se studiază ca modele de frumoasă limbă greacă proza lui Const. C. Brâncoveanu. Plutarchul lui, tipărit la București la 1704, este clasic în învățământul secundar și universitar al Greciei contemporane“ — spune Ionescu-Gion în „Istoria Bucureștilor“. Acest adânc cunoscător al l. grecești se folosia însă și de l. românească, nepătrunsă până atunci în societatea înaltă. Dovadă „cuvintele românești de pe crucea ridicată întru pomenirea bunicului său“.

Moare la 1714, în ziua de Sf. Maria, decapitat la Constantinopol, în vârstă de 31 ani, împreună cu frații săi: Ștefan (în vârstă de 29 ani), Radu și Matei (cel din urmă în vârstă de 12 ani).

Dintre cele 7 fete, una, Stanca, a fost măritată după Radu Beizadea, alta, Maria, după domnitorul de mai târziu Const. Duca.

Dintre număroșii copii ai lui Vodă Brâncoveanu, autorul nu poate urmări astăzi decât pe Crețulești, urmașii Saftei, a patra fiică a lui Brâncoveanu.

Din neamul brâncovenesc, în linie bărbătească, nu scapă de urgia turcească decât un nepot al domnitorului, fiul lui Constantin, tot Constantin. Faptul că a ocupat cele mai înalte dregătorii în timpul mai multor domni, dovedește tactul său politic.

Urmează, în continuare, studiul despre „Banatul Olteniei și Craioveștii“, apoi diferite documente privitoare la moartea lui Cornea Brăiloiul, banul Craiovei, pricini judecătorești, bisericile Ocnelor-Mari.

Partea din urmă a rev. conține date despre mișcarea culturală în Craiova, bibliografie istorică olteană, răspunsuri la rectificările d-lui I. C. Filitti (de St. Nicolaescu), spicuri din ziarele vechi ale Craiovei (de C. D. Fortunescu), recenzii.

Nrul de 125 pg. costă Lei 100.

*

În **Junimea literară** Nr. 7—12 (pe Iulie-Decembrie) d. Ion I. Nistor ne face cunoscute relatările fostului ofițer austriac *Franz Josef Sulzer* († la Pitești în 1791), — trecut, după demisionarea din armată, în Țara Românească — relativ la *răpirea Bucovinei*, relatări cuprinse în partea a doua (care n'a fost publicată) a lucrării acestuia „Istoria Daciei Transalpine“, păstrată, în ms., în arhiva municipiului Brașov.

Planul răpirii datează, după aceste relatări, încă din 1773, când Iosif II trimisese în Bucovina pe col. baron de Enzenberg spre a-i raporta asupra locuitorilor acestei provincii și a configurației ei geografice, după ceea ce urmă cartografierea regiunilor, apoi, sub pretext de cordon sanitar — împotriva răspândirii ciumei,

care, însă, nu se ivise nicăiri — masarea de trupe. Așa încât la începerea tratativilor, Austria vorbea având la spate, pe teritor bucovinean, 100.000 de soldați.

Din comisia de delimitare, care se întruni numai la finea anului 1774, făcea parte dintre delegații principelui Grigorie Ghica, și Lucca („Lukaki“) della Rocca („un dragoman englez și neapoletan“), pe care, după ce se retrase din comisiune sub pretext de boală, Sulzer îl vizită la Iași, cunoscându-l cu mai mulți ani în urmă, la Brașov, unde „Lukaki“ lucra la un dicționar în 6 limbi.

Sunt interesante și caracteristice pentru Turci, informațiile lui Sulzer despre darurile cu care au fost încărcăți aceștia din partea membrilor austriaci ai comisiunii (30.000 pfunzi, pe lângă o mulțime de ceasornice de buzunar, cutiuțe cu bijuterii, inele, tabachere etc. Alt amănunt: „Pentru delegații turci erau angajați bucătari speciali turci, cari găteau după gustul turcesc“), bineștiind că darurile și mesele opulente sunt cele mai convingătoare argumente.

Cesiunea formală a Bucovinei s'a făcut la 8 Iulie 1777.

Sulzer susține că „Ștefan cel Mare, nu numai Suceava și Cernăuții, ci și Neamțul și întreaga regiune muntoasă până la hotarul Munteniei, le-a răpit pe nedrept dela Republica Polonă sau mai degrabă dela regatul Ungariei, și că aceste state n'au renunțat niciodată la drepturile lor asupra întregii provincii, care aparținea Ungariei și Poloniei din timpurile cele mai vechi până la pacea dela Carlovăț. Iar dacă această renunțare formală ar sta în calea restituirii în ceea ce privește Polonia, din partea regatului Ungariei nu se va putea susține nici aceasta, fiindcă Ungaria a stăpânit ambele provincii Moldova-Muntenia în timpurile mai nouă sub acest nume, iar în timpurile mai vechi sub numele de Cumania, și că prin urmare le poate cuceri cu arma în mână oricând ar voi.“¹⁾

Fostul ofițer austriac, deși rațiunea sănătoasă îi dicta să scrie: le va cuceri *când va putea*, vorbește tot de-a călare, cum era obicinuit să vorbească pe vremea când nu desbrăcase încă uniforma de căpitan-auditor. Ținea omul, pe semne, să fie generos față de țara în care trăise aproape 15 ani... Cu alte cuvinte: Ar putea (Ungaria) cuceri oricând Țările române, dar, generoasă cum e, le mai îngăduie și Valahilor stăpânirea, c'ar fi prea-prea... tot ei și iarăși ei, la infinit....

D-l *Leca Morariu* își sfârșește în acest nr. precizările în chestia *cântecului popular* — cuprinzând și melodia lui, deci *muzica populară* — pe care „teoreticienii“ „nu-l (respectiv n'o) prea cunosc, cum nu prea sunt lămuriți nici asupra condițiilor lui de

¹⁾ Sublinierea e a noastră. — B.

dăinuire“, cum afirmă autorul, sprijinindu-se pe citate din cei care s'au ocupat de problema valorii și originalității acestora.

De „*Rolul frumosului în filosofia lui Schopenhauer*“ se ocupă d. Vasile Gherasim, iar de „*Informatorii lui Goethe asupra Principatelor Dunărene*“, (p. II) dl Eugen I. Păunel. Primul informator a fost contele Reinhard, ministrul francez, care fusese în Țările românești și cu care Goethe se 'ntâlnise la Karlsbad; al doilea, e marele postelnic Iacovachi Rizu-Nerulos (1778—1850) — ajuns în mai multe rânduri ministru în Grecia pe vremea președinției contelui Ioan Capo-d'Istria — „istoricul diletant al epocii sale și al factorilor cari o pregăteau“, ale cărui lucrări au fost cetite, una chiar recensată, de poetul dela Weimar.

Ca supliment ni se dă biografia poliglotului și savantului teolog Alexandru Scarlatovici Sturdza (1791—1854), a boierului moldovean devenit diplomat rus, a cărui lucrare: „*Considérations sur la Doctrine et l'Esprit de l'Église orthodoxe*“ e înregistrată în jurnalul lui Goethe între operele cetite, pasagiul în chestiune păstrând, spre surprinderea noastră, și dovada *simpatiilor poetului german pentru biserica ortodoxă*.

Partea cea mai mare a nr-ului cuprinde contribuții, în versuri sau proză, din pana tinerei generații de scriitori din Bucovina, însoțite de fotografia și biografia lor.

Nrul are 190 pg. și costă 125 lei.

*

În **Macedonia** nr. 11—12, pe Dec.—Ian. d. Mihail Negru, vorbind de recordul pe care-l deține Bulgaria în privința asasinatelor politice, ne evocă în legătură cu cele mai proaspete asasinatate, figura unei victime mai vechi a metodei bulgărești de a te scăpa de un adversar politic, figura lui Ghenadief, pe care a avut prilejul să-l cunoască și care l-a impresionat profund „prin marea lui inteligență aleasă ca și prin limpezimea vederilor sale“. După o oră și jumătate de conversație în franțuzește, acest om „înzestrat cu însușiri cu totul superioare“ a 'nceput, spre marea surprindere a interlocutorului, să-i vorbească românește, ca oricare Român, adăogând, spre potențarea uimirii celui care se 'mbrăca să plece, că și mamă-sa ne vorbea limba, la fel de bine.

„Unii spun că era Român“, — își încheie comunicarea d. M. Negru.

Într'un articol neiscălit „Italia și elementul latin din Balcani“ se înfierează, cu drept cuvânt, asistarea noastră „trândavă“ la prăpădirea ultimelor frânturi ale elementului latin din Balcani, gătit de șovinismul popoarelor Peninsulei din Sud-Estul Europei.

Mai multă hotărîre deci, — „mai puțin tembelism oriental, și mai mult interes pentru cei aflați sub dominațiuni streine“!

Ap. S. ne face cunoscut pe poetul care a redat mai plastic viața Aromânilor de la Pind, pe *Zicu Araia*, călăuzit în toată opera sa de o fanatică dragoste de neam. Azi poetul Z. A., care a fost și student al Universității din București, e profesor de religie la liceul român din Grebena, după ce mulți ani a făcut apostolat de învățător.

A. M. publică constatări dureroase privitor la conducerea școalelor românești din Macedonia, în cari „oamenii limpezi la minte, elementele sănătoase sunt înlăturate sistematic dela muncă, pentru a permite celor răi — cari în chestiunea școlară a Macedoniei văd un mijloc de îmbogățire — să distrugă ce a mai rămas din munca atâtor generații“.

Suntem deci și acolo, ca și acasă, în nota și conduita noastră tradițională. Prin ce alta ne-am și impune neamurilor străine, dacă nu prin calitățile noastre consacrate din moși-strămoși: *politicianism și favoritism*?

De aceea, rău face d-l A. M. că se agită și revoltă. Nu cunoaște zicala cu năravul din fire?... Iar dac'o cunoaște, de ce-și mai tulbură seninătatea sufletului?

Căci, pe când vor ajunge politicaștrii să facă distincție între obrazul lor gros, pipăibil, incapabil de-a roși, și între obrazul nepipăibil, dar mai gingaș și neasemănat mai prețios al neamului de a cărui cinste suntem geloși toți, fiindcă ne privește pe toți, — oasele sale vor fi de mult oale și ulcioare...

B.

Dela „ASTRA“ Braşov

La 23 Ian., seara, a avut loc, în sala teatrului-cinema „Astra“, concertul societăţii corale „Cântul Nostru“ din Bucureşti. Pus sub patronagiul Despărţământului „Astra“ Braşov, concertul a avut succesul pe care societatea corală bucureşteană l-a meritat în întregime, „Astrei“ revenindu-i meritul de-a fi organizat o atât de rară manifestare muzicală în Braşov.

*

La 24 Ian. orele 11 a. m. „Astra“ a organizat, cu prilejul aniversării Unirii Principatelor, un festival, desigur cel mai cald festival de natura aceasta organizat la Braşov în ultimii cinci ani. Concursul nelimitat al „Cântului Nostru“, i-a asigurat o atmosferă simbolică de înfrăţire.

După festival, participanţii, în procesiune, cu muzica militară în frunte, au trecut în Piaţa Libertăţii, unde, — cu entuziasmul zilelor când trupele române au coborît Carpaţii, — tradiţionala Horă a Unirii n'a mai avut loc în piaţa strâmtă, de astă dată. Apoi, procesiunea şi-a continuat drumul la mormântul poetului Andrei Mureşianu, unde „Cântul Nostru“ a depus o frumoasă coroană de bronz. Cuvântarea ocazională a fost ţinută, însufleţit, de preşedintele societăţii, D-l Paul Nedelcovici, avocat.

*

„Corul Astrei“, în sfârşit, a luat fiinţă. De fapt nu „corul“, ci *secţia artistică*, păstrându-i-se numele drag Braşovenilor „Reuniunea de muzică Gh. Dima“. Reuniunea convocată în adunare generală, a hotărît trecerea ei, cu întreg inventarul, în cadrele „Astrei“. Se realizează, astfel, o veche dorinţă. Preşedinte al secţiei a fost ales D-l ing. Bujor Măzgăreanu.

Corul şi-a început repetiţiile sub conducerea D-lui C. Bobescu, dir. Conservatorului „Astra“. Pentru Sâmbăta Floriilor se pregăteşte primul concert coral.

*

Biblioteca „Astrei“ Braşov, astăzi, la sfârşitul celui de al treilea an de funcţionare, se găseşte în plină ascensiune.

Cetitorii s'au înmulţit. Poate un efect al crizei, dar şi o mai largă familiarizare a acestei biblioteci, în mijlocul publicului. Secţia de împrumut lucrează mai intens decât sala de lectură.

Dăm câteva date statistice.

Secția de împrumut

Ianuarie, 1932	Cetitori	235	Cărți cetite	259
Februarie	"	470	" "	498
Martie	"	619	" "	662
Aprilie	"	529	" "	603
Mai	"	399	" "	442
Iunie	"	421	" "	474
Iulie	"	256	" "	329
August	"	248	" "	316
Septembrie	"	376	" "	447
Octombrie	"	211	" "	282
Noembrie	"	159	" "	256
Decembrie	"	122	" "	196
In total	"	4045	" "	4764

Sala de lectură

	Cetitori	Cărți
Ianuarie	207	242
Februarie	437	465
Martie	605	677
Aprilie	358	379
Mai	152	161
Iunie	127	273
Iulie	61	71
August	închis	închis
Septembrie	110	129
Octombrie	514	594
Noembrie	511	723
Decembrie	181	266
Total	3263	3980

Total cetitori . . . 7308

Total cărți 8744

Muzeul regional al „Țării Bârsei“ e o veche dorință a „Astrei“. Atâta vreme însă cât localul îi lipsește, nu poate fi vorba decât despre o acțiune pentru strângerea obiectelor. Prefectura județului, desigur, nu va uita că localul în care se găsește astăzi Biblioteca „Astrei“, a fost cedat acesteia în întregime. Etajul imobilului cu foarte mici modificări, ar fi suficient pentru un muzeu care n'ar constitui numai pentru „Astra“ o mândrie, ci și pentru Brașovul acesta cultural, cu un foarte frumos muzeu săsesc.

*

Conferințele. Înainte de Crăciun, o serie de șase conferințe, ținute de localnici, în majoritate profesori. Ziua de 1 Dec. a fost sărbătorită în cadrul unui concert festiv. În aceeași zi, la inițiativa „Astrei“ s'a organizat manifestația antirevizionistă, la care au luat parte și delegați ai satelor.

*

La sate, comitetul intenționează începerea unei activități bine organizate. Se va încerca realizarea satelor model și, dacă veniturile cinematografului vor permite, încă în primăvara anului 1933 se va clădi, într'unul din satele „Țării Bârsei“, prima Casă Națională.

Totul nu depinde decât de felul cum Statul va înțelege să sprijine acțiunea „Astrei“. Și sprijinul nu poate fi acordat decât cedând Despărțământului Brașov al „Astrei“ imobilul în care funcționează astăzi cinematograful său, în cazul când legea nu permite înstrăinări de bunuri, prelungind contractul de închiriere dintre Stat și „Astra“ pe un timp cât mai lung, astfel ca o activitate începută și care are nevoie de fonduri mari, să aibă la bază un izvor de venit sigur. Numai astfel se poate asigura trăinicie unei opere pentru înfăptuirea căreia s'a risipit atâta suflet și muncă.

*

Secția de educație fizică de sub conducerea d-lui Dr. C. Moga, avocat, lucrează sistematic cu toate subsecțiile ei. „Astra sportivă“ s'a prezentat și la concursurile naționale de skiuri, clăsându-se mulțumitor.

O problemă o va forma, la începutul primăverii, lipsa unui teren de fotbal. Primăria studiază, desigur, chestiunea și va afla și soluția cea mai nimerită. Bunăvoință știm că există.

*

În resumat, Despărțământul „Astra“ Brașov lucrează azi cu următoarele secții :

1. Biblioteca (I. Colan, prof.)
2. Secția de educație fizică cu subsecțiile : ski, atletism, fotbal, (Dr. C. Moga, avocat).
3. Secția artistică : „Reuniunea de muzică G. Dima“ (ing. Bujor Măzgăreanu).
4. Teatrul-cinema „Astra“ (d-l Dr. T. Brediceanu și I. Colan).
5. Conservatorul de muzică „Astra“ (Dr. T. Brediceanu și C. Bobescu).

(Conservatorul funcționează cu sprijinul efectiv al Despărțământului).

*

Suntem informați că viitoarea adunare generală a „Astrei“ va avea loc, anul acesta, la Brașov, în Septemvrie.

I. C.

SPRIJINITORI pe anul 1933.

Dr. Ciura Vas., notar public, Sighișoara	Lei 40.—
Dr. Colbazi Emil, med. primar de spital, Brașov	„ 240.—
Gamber Lazăr, col. î. r., Orșova	„ 40.—
Ionică Ioan, ing. dir. de fabrică, Brașov	„ 500.—
Dr. Stoian Aurel, medic, Bran	„ 80.—

LISTA ABONATIILOR

care și-au mai achitat abonamentul:

Până la 1 Iulie 1930.	Centrala Revistelor, Brașov.
Bobancu Const., funcț., Brașov.	Dr. Debu P., preot, senator, Brașov.
Până la 1 Martie 1931.	Direcț. lic. „G. Coșbuc“, Năsăud.
Martinovici C., prof. la Acad. de Agr. Cluj.	Direcț. Șc. Norm. „A. Șaguna“ Sibiu.
Până la 1 Mai 1931.	Florea V., șef.-cont., Prefectura Brașov.
Dr. med. Gogonea Axente, Zărnești.	Gligore Dan, locot., Brașov.
Până la 1 Iulie 1931.	Glodariu Const., profesor, Bacău.
Micu Ioan, preot, Cristian.	Hodárnău Mih., protopop, Brașov.
Până la 1 Sept. 1931.	Lupan Aurelia, inv., Brașov.
Tabără Cristea, comerciant, Brașov,	Măsariu A., secr. Prefectura Sf.-Gheorghe
Până la 1 Ian. 1932.	Dr. med. Mocanu Matei, Racovița (Mușcel).
Vlădărean I., funcț. C.F.R., Brașov.	Modroiu I., preot, Vama Buzăului.
Până la 1 Martie 1932.	Munteanu Petrache, adv., Brașov.
Micudă Vas., sub-rev. șc., Brașov.	Neguș Vas., profesor, Brașov.
Până la 1 Mai 1932.	Noaghea Ilarie, med. vet., Brașov.
Coliban Mih., lt.-col., Tg.-Murăș.	Dr. Onișiu Ionel, adv., Sebeș (Alba).
Jiga Matei, dir. de bancă, Făgăraș.	Pavel Petru, croitor, Brașov.
Preșmărean G., profesor, Brașov.	Dr. Pop I., medic primar de spital, Brașov.
Până la 1 Iulie 1932.	Pr. Popa Ioan, profesor, Brașov.
Baboie N., profesor, Brașov.	Dr. Precup Nic., avocat, Brașov.
Pop G., inginer, Brașov.	Dr. Roman Victor, adv. Brașov.
Până la 1 Ian. 1933.	Dr. Sâmpetrescu E., cons. de Curte de Apel, Brașov.
Angelescu I., cons. agricol, București.	Dr. Ștefan Ulpiu, medic primar al municip. Brașov.
Boldor Anania, dir. gim. Satulung.	Dr. Stinghe N., preot, Brașov.
Bărbieru V., econom-stavrofor, Cotroceni	Tătucu G., preot, Iablanița (Severin).
Camera Agricolă, Brașov.	Vlaicu Radu, comerciant, Brașov.
	Până la 1 Martie 1933.
	Axente G., comerciant, Sf.-Gheorghe.
	Mateescu N. C., prof., Râmnic-Vâlcea.
	Țetzu I., preș. Soc. Naț. „Carpați“, București.

Până la 1 Mai 1933.

„Astra“, Budila.
Banciu Sorin, procuror, Tg.-Mureș.
Ciortea Marin, ing., Mediaș.
Crăciun Baiu, ing., Zărnești.
Dr. Crețu Miron, medic primar, jud. Sf.-Gheorghe.
Dr. Crișan I., not. public, Mediaș.
Direcț. lic. „Moise Nicoară“, Arad.
Givulescu Pr., protopop, Radna.
Dr. Guiman G., prim-pretor, M.-Ciuc.
Hamzea I., prim-pretor, Sânmărtin (Ciuc).
Dr. Hossu-Longin Fr., adv. Băsești.
Mureșan G., ofiț. stării civ., Cluj.
Popa G., profesor, Cluj.
Popovici Zen., preot, Satulung.
Săcărean I., vice-consul, Praga.
Soc. de lectură „Al. Vlăduță“, Sibiu.

Până la 1 Iulie 1933.

Dr. Brediceanu T., dir. Albinei Brașov.
Dr. Ceușeanu Al., adv., deputat, Reghin.
Dr. Nicoară E., medic-primar, Reghin.

Până la 1 Nov. 1933

Dr. Dănilă Ch., not. public, Hunedoara.

Până la 1 Ian. 1934.

Antonescu Matei, profesor, Roma.
Bancotescu & Nicolau, com., București.
Dr. Bânda G., prim-președ. Tribunalului Sibiu.
Berbecar D., comerciant, Brașov.
Bohățiel Vera, Cluj.
Brumboiu Moise, vicar, Făgăraș.

Burduloiu I., funcț., Brașov.
Dr. med. Câmpeanu L., docent, Brașov.
Cățirigă Virgil, căpitan, Brașov.
Dr. med. Colbazi E., Brașov.
Comanescu A., ing. agr.-șef, Botoșani.
Dr. Comșa Oct., procuror gen. Curtea de Apel, Brașov.
Creangă Axente, profesor, Sibiu.
Dr. Cristea N., not. public, Sibiu.
Davidescu G., prim secr. de Legație, Varșovia.
Direcț. gimn., Satulung.
Direcț. lic. „G. Lazăr“, Sibiu.
Gamber Lazăr, col. i. r., Orșova.
Jacob Șt., profesor, Brașov.
Dr. Lemenyi-Vasilie Nora, Cluj.
Dr. Negrea I., adv., Mercurea-Ciuc.
Dr. Petra N., avocat, Sibiu.
Popp Const., dir. ex. Albina, Sibiu.
Preșmereanu Vas., expert-cont., Sinaia.
Protopopescu M., ing., directorul do-
curilor Galați.
Roșculeț I., ing. silvic, Odorhei.
Dr. med. Sgardelli Alfred, Brașov.
Stoenescu D. Dem., preș. Baroului Dolj,
Craiova.
Dr. med. Sturza M., prof. univ. Cluj.
Dr. Turtea S., avocat, Brașov.
Dr. Vecerdea N., cons. i. r. Curtea de
Casație, Sibiu.

Până la 1 Martie 1934.

Eremie Tiberiu, ing., București.

Până la 1 Mai 1934.

Nistor Virgil, cons. arhiep., Sibiu.

Aducem mulțumiri d-lor:

Ing. Corn. Comanescu, Brașov, pentru patru abon. nouă.

Axente Creangă, prof., Sibiu, pentru două abon. nouă.

Aurel Florea, adm. fin. i. r., Brașov, pentru un abon. nou.

*

Incepând cu nr-ul viitor, vom publica numele stimaților noștri „sprijinitori“ care, după ce au primit și reținut revista ani de zile, fără s'o achite, *au asurzit*, îndată ce li s'a cerut costul. Ba unii au și *amuțit*. Câțiva se *burzulesc* chiar, pozând, dragă Doamne, pe jigniții de îndrăsneala ne mai pomenită a noastră.

Mătășăria D. BERBECAR, Brașov, Str. Voevodul Mihai 7.

ION MUNTEANU (f. suc. Luca P. Niculescu). **Manufactură, pânzările**
In edificiul Chesturii Poliției.

Blănăria C. PESTREA, Brașov, Piața Libertății 27.
Execută orice comandă și reparațiuni de blănuri

IOAN PETEU, Fabrică de liqueur, rom și cognac. Brașov,
Strada Furculiței de jos 2.

INTREPRINDERILE GENERALE TECHNICE

Inginer TIBERIU EREMIE

Societate Anonimă — Capital Social Lei 30.000.000

BUCUREȘTI, Strada Știrbey Vodă No. 188

Adr. Telegr.: „TIBEREME“. — Telefon 344/80

Execută lucrări de:

poduri, planșeri, rezervoare, castele de apă, silozuri și
orice fel de lucrări în beton armat,

Clădiri și construcțiuni de orice fel

Fundațiuni cu aer comprimat, canalizări, alimentări cu apă,
indiguiuri, irigațiuni, șosele, căi ferate.

Studii, proiecte și devize pentru lucrări de căi ferate,
șosele, poduri și orice fel de construcțiuni.

O rugăminte

Apariția punctuală, timp de patru ani, a rev. „Țara Bârsei — îndrăsnim să spunem: singura revistă care a apărut, fără nici o reclamă, **întotdeauna** la termenul fixat, dacă nu chiar înainte — ca și scrisorile de elogioasă apreciere, pe care le posedăm, ne dau curajul să adresăm abonaților noștri rugăminte de a ne face fiecare măcar **un** abonat nou.

Gândindu-ne nu numai la atâția cărturari care n'au o revistă pe masa lor, dar și la atâtea instituții culturale cu biblioteci, care, dacă ar avea cine să le-o arate și să le-o recomande, de sigur ar abona-o, — ne pare atât de puțin lucru ce le cerem, Vor avea în felul acesta mângăierea de a fi ajutat nu numai cu vorba, ci și cu **fapta** o operă de interes obștesc, păstrându-i revistei neprețuita independență morală, iar lor asigurându-și dreptul la recunoștința tuturor celor care înțeleg rostul ei și al unei munci dezinteresate.

*

In atențiunea cetitorilor și abonaților noștri

La șirele adresate, în numerele trecute, domnilor **restanțieri**, ne vedem nevoiți, în urma multelor neplăceri și pagube care ni se pricinuesc, să mai adăugăm și să accentuăm, și aici, următoarele:

1. Administrația **nu răspunde** de neprimirea revistei:

- a) în caz că abonatul și-a schimbat domiciliul fără să ne fi comunicat din vreme noua sa adresă, **rămânând obligat la plata abonamentului**, de vreme ce de aici revista i se expediază la adresa veche;
- b) dacă nu reclamă nr-ul neprimat în curs de 10 zile dela data apariției.

2. Pe viitor, abonamentul, achitat **anticipativ**, va costa, deși s'a dublat taxa poștală, **tot 260 Lei** (cea mai ieftină revistă), iar achitat **decursiv**, **Lei 300**, din cauza plusului de cheltueli pe care ni le pricinuesc aceste abonamente.

3. Cel care reține vre-un număr, se consideră abonat.

4. Abonații vechi care n'ar dori să li se mai trimită revista, sunt rugați să ne-o comunice fie pe cotorul mandatului prin care-și trimit restanța, fie printr'o cartă poștală.

Returnarea unui nr. de revistă **nu va fi considerată ca refuzarea abonării** mai departe. Asta din motivul că am avut cazuri când revista ne-a fost returnată fără știrea abonatului, de alte persoane.

„Țara Bârsei“.